

ΕΛΛΗΝΙΚΗ
ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ, ΣΛΑΒΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΑΝΩΤΑΤΗ ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΕΜΟΥ

**Διατμηματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
«Διεθνείς Σχέσεις και Ασφάλεια»**

ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟ ΕΤΟΣ 2021 - 2022

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Εξωτερική Πολιτική και Διεθνείς Σχέσεις
Χωρών του Παγκόσμιου Νότου: Αίγυπτος**

Παναγιώτης Καγιόγλου (ΑΜ: 22008)

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ

Δρ. Κυριάκος Μικέλης

Επικ. καθηγητής, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας
Τμήμα Διεθνών & Ευρωπαϊκών Σπουδών

Θεσσαλονίκη, Δεκέμβριος 2022

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ ΠΕΡΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ

«Δηλώνω υπευθύνως ότι όλα τα στοιχεία σε αυτήν την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάσθηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία. Δηλώνω επίσης υπευθύνως ότι, όπως απαιτείται από αυτούς τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία δεν συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου».

Παναγιώτης Καγιόγλου

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

Ευχαριστίες

Η παρούσα διπλωματική διατριβή έγινε στο πλαίσιο της φοίτησης μου στο Διατμηματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Διεθνείς Σχέσεις και Ασφάλεια», του Πανεπιστημίου Μακεδονίας. Έρχεται ως αποτέλεσμα της εξαιρετικής διδασκαλίας των προηγούμενων δύο εξαμήνων από τους διδάσκοντες μου. Η συνολική εκπαιδευτική διαδικασία ήταν απόλυτα εποικοδομητική για το σύνολο των εκπαιδευομένων συμπεριλαμβανομένου και εμού καθώς και εξαιρετικά χρήσιμη για την αναβάθμιση του γνωστικού επιπέδου μου στον τομέα των Διεθνών Σχέσεων. Θα μπορούσα με απολυτή σιγουριά να δηλώσω πως αποτελεί ένα χρήσιμο εφόδιο για κάθε αξιωματικό των Ενόπλων Δυνάμεων που θα έχει την ευκαιρία να παρακολουθήσει το εν λόγω μεταπτυχιακό πρόγραμμα.

Επιπλέον οφείλω να ευχαριστήσω θερμά τον επιβλέποντα καθηγητή κ. Μικέλη Κυριάκο για την πολύτιμη συμβολή του καθ' όλη τη διάρκεια της υπόψη διαδικασίας, καθώς και τους γονείς μου, Δημήτριο (που πρόσφατα απεβίωσε) και Σουλτάνα, οι οποίοι με υποστήριξαν καθ' όλη τη διάρκεια της συμμετοχής μου στο εν λόγω μεταπτυχιακό. Τέλος να ευχαριστήσω από καρδιάς την σύζυγό μου Δανάη και τον υιό μου Δημήτριο για την υπομονή που επέδειξαν όλο αυτό το χρονικό διάστημα της ενασχόλησης μου με την φοίτηση μου στην ΑΔΙΣΠΟ καθώς και στο Δ.Π.Μ.Σ «Διεθνείς Σχέσεις και Ασφάλεια».

Περίληψη

Ο όρος «Παγκόσμιος Νότος» αναφέρεται σε χώρες που ανήκουν στις περιοχές της Ασίας, της Αφρικής αλλά και της Λατινικής Αμερικής και της Ωκεανίας. Η έννοια του «Παγκόσμιου Νότου» εμφανίστηκε μετά το τέλος του «Ψυχρού Πολέμου», σε μια προσπάθεια να αντικαταστήσει τον προηγούμενο χαρακτηρισμό χωρών που βρισκόταν ακόμη στο στάδιο της ανάπτυξης, σε σύγκριση με τις δυτικές κοινωνίες. Αποτελεί τον διάδοχο της ξεπερασμένης πλέον έννοιας του «Τρίτου Κόσμου». Η αλλαγή όμως της χρησιμοποιούμενης γλώσσας δεν αλλάζει και την ουσία του ορισμού. Απλά φαίνεται να σηματοδοτεί μια διαφορετική ιδεολογική και πολιτική προσέγγιση στις νεοαναδυόμενες μορφές διενέξεων μεταξύ των δρώντων του διεθνούς συστήματος, στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης. Στην ουσία η υιοθέτηση του όρου αποτελεί μια μεταστροφή στον τρόπο αντίληψης των σχέσεων μεταξύ βορρά και νότου, μετααποικιακά, και πλέον με όρους γεωπολιτικής και ισχύος. Το πρώτο τμήμα της εργασίας εξετάζει τα χαρακτηριστικά των χωρών του «Παγκόσμιου Νότου» ως προς τις διεθνείς σχέσεις σε θεωρητικό επίπεδο.

Η εξωτερική πολιτική της Αιγύπτου, από την εποχή Νάσερ μέχρι σήμερα, είναι το αντικείμενο της υπόλοιπης εργασίας και πώς χρησιμοποιήθηκε αυτή είτε για να ενισχύσει την εσωτερική ισχύ και την ασφάλεια του καθεστώτος είτε για να διατηρήσει την θέση της Αιγύπτου στο διεθνές σύστημα. Επιπλέον, αναλύεται η εξέλιξη και οι προσαρμοστικές κινήσεις που έγιναν από την αιγυπτιακή εξωτερική πολιτική, δίνοντας ιδιαίτερη προσοχή στις σχέσεις μεταξύ της Αιγύπτου και των υπερδυνάμεων που είχαν συμφέροντα στην περιοχή αλλά και οι σχέσεις της με την Σαουδική Αραβία και τις άλλες χώρες του Αραβικού κόσμου. Η οικονομική εξάρτηση της Αιγύπτου που αποτέλεσε σε πολλές περιπτώσεις την πυξίδα της εξωτερικής της πολιτικής αλλά και οι ανησυχίες για την ασφάλεια, όπως ο περιορισμός των ισλαμιστικών κινημάτων, η Χαμάς και η Χεζμπολάχ αποτέλεσαν τους παράγοντες ώστε η Αίγυπτος να ενεργεί ρεαλιστικά. Σύμφωνα με αυτό το πλαίσιο ανάλυσης εξωτερικής πολιτικής θα κινηθεί η παρούσα εργασία διακρίνοντας τους καθοριστικούς παράγοντες εξωτερικής πολιτικής, των διεθνών της σχέσεων, της λήψης αποφάσεων και της συμπεριφοράς.

Λέξεις Κλειδιά: Παγκόσμιος Νότος, Αίγυπτος, Διεθνείς Σχέσεις, Εξωτερική Πολιτική

Abstract

The term Global South refers to countries that belong to the regions of Asia, Africa, but also Latin America and Oceania. The concept of the Global South emerged after the end of the Cold War, in an attempt to replace the previous characterization of countries that were still at the stage of development compared to Western societies. It is the successor to, the obsolete concept of "Third World". However, changing the used term, does not change the essence of the definition. It simply seems to signal a different ideological and political approach to the newly emerging forms of conflict between the actors of the international system, in the context of globalization. In essence, the adoption of the term constitutes a shift in the way of perceiving the relations between north and south, post-colonially, and now in terms of geopolitics and power. The first part of the paper examines the characteristics of the countries of the Global South in terms of international relations at a theoretical level.

Egypt's foreign policy from the Nasser era to the present is the subject of the rest of this master thesis and how it was used either to enhance the internal power and security of the regime or to maintain Egypt's position in the international system. In addition, the evolution and adaptive moves made by the Egyptian foreign policy are analyzed, paying particular attention to the relations between Egypt and the superpowers that had interests in the region but also its relations with Saudi Arabia and the other countries of the Arab world. Egypt's economic dependence, which in many cases was the compass of its foreign policy, but also security concerns, such as limiting the Islamist movements, Hamas and Hezbollah, were the factors for Egypt to act realistically. According to this framework of foreign policy analysis, this paper will proceed by distinguishing the determinants of foreign policy, decision-making and behavior.

Keywords: Global South, Egypt, International Relations, Foreign Policy

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	1
Μεθοδολογία	4
Κεφ. 1° Θεωρητικό Υπόβαθρο	6
1.1 Παραδοσιακές Θεωρίες της Επιστήμης των Διεθνών Σχέσεων	6
1.1.1 Κλασικός Ρεαλισμός	6
1.1.2 Δομικός Ρεαλισμός	7
1.1.3 Κονστρουκτιβισμός	9
1.2 Θεωρίες Διεθνών Σχέσεων Χωρών του Παγκόσμιου Νότου	10
1.2.1 Γενικά	10
1.2.2 Διαφοροποιήσεις και αναπροσαρμογές των δυτικών θεωριών	12
Κεφ. 2° Η Αίγυπτος κατά το 19° και 20° Αιώνα	16
2.1 Η Αίγυπτος υπό Οθωμανική Κυριαρχία	16
2.2 Η Αίγυπτος υπό Βρετανική Κατοχή.....	19
Κεφ. 3° Η Εξωτερική Πολιτική της Αιγύπτου κατά τον 20° Αιώνα	23
3.1 Η Εξωτερική Πολιτική της Αιγύπτου πριν το 1952	23
3.2 Η εξωτερική πολιτική κατά την διακυβέρνηση του Γκαμάλ Άμπντελ Νάσερ (1956 -1970) 24	
3.3 Η εξωτερική πολιτική κατά την διακυβέρνηση του Ανουάρ Σαντάτ (1970–1981).....	34
3.4 Η εξωτερική πολιτική κατά την διακυβέρνηση του Χόσι Μουμπάρακ (1981 – 2011).....	39
Κεφ. 4ο: Η Εξωτερική Πολιτική της Αιγύπτου μετά την Αραβική Άνοιξη	50
4.1 Η Αραβική Άνοιξη και η Μεταβατική Περίοδος (2011 – 2012)	50
4.2 Η εξωτερική πολιτική κατά την διακυβέρνηση του Μοχάμεντ Μόρσι (2012 – 2013)	53
4.3 Η εξωτερική πολιτική κατά την διακυβέρνηση του Αμπντέλ Φατάχ Αλ-Σίσι (2014 – 2022)	57
4.4 Αίγυπτος, Δίκαιο της Θάλασσας και Ανατολική Μεσόγειος	64
Κεφ. 5° Συμπεράσματα - Επίλογος	69
Βιβλιογραφία	73

Εισαγωγή

Ο όρος «Παγκόσμιος Νότος» εμφανίστηκε στην βιβλιογραφία για πρώτη φορά στις αρχές της Δεκαετίας του 80, αρχικά μόνο ως «Νότος». Μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, όταν ο όρος «Τρίτος Κόσμος» έπαψε να προτιμάτε, εισήχθη και ο όρος «Παγκόσμιος», απεικονίζοντας έτσι την έντονη στροφή προς την παγκοσμιοποίηση. Αποτελεί έναν εναλλακτικό προσδιορισμό, που ως σκοπό έχει να απεικονίσει τις κρατικές οντότητες που προέκυψαν μετά την αποαποικιοποίηση, δηλαδή την αποχώρηση των χωρών του Δυτικού κόσμου από τις χώρες του «Παγκοσμίου Νότου». Τα κράτη που περιλαμβάνονται στον ορισμό του «Παγκοσμίου Νότου» χαρακτηρίζονται από ανομοιομορφία στους τομείς του πολιτισμού, των παραδόσεων ή της θρησκείας σε σύγκριση με κράτη του βορρά. Κατά κύριο λόγο έχουν προέλευση από την Αφρική, την Ασία, την Αυστραλία, και τη Λατινική Αμερική. Σε μεγάλο ποσοστό βίωσαν έντονα την αποικιακή εξουσία καθώς και υπέστησαν διάφορες μορφές οικονομικού μετασχηματισμού. Το ποικίλο γεωγραφικό, πολιτικό, πολιτιστικό και θρησκευτικό τους υπόβαθρο εξηγεί και την ιδιαίτερα μεγάλη ποικιλομορφία τους. Τόσο το διαφορετικό τους υπόβαθρο, όσο και οι επιρροές που δέχθηκαν από τις αποικιοκρατικές δυνάμεις εξηγούν επίσης και την υιοθέτηση διάφορων παραλλαγών των σύγχρονων δυτικών ιδεολογιών. Επιπλέον σημαντική παράμετρος που καθόρισε τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους, αποτελεί το γεγονός ότι πολλές από αυτές τις οντότητες έπρεπε να αντιμετωπίσουν έντονες διαφωνίες και δυσλειτουργίες στο εσωτερικό τους, πολλές εκ των οποίων προέκυπταν από τις προ-αποικιακές παραδόσεις αυτών, στους τομείς του πολιτισμού, της πολιτικής και της οικονομίας. Όπως αναφέρει ο Gronoju «ο Παγκόσμιος Νότος αποτελεί μια ιδέα και ένα σύνολο πρακτικών, στάσεων και σχέσεων, που έχει ως σκοπό να προσεγγίσει εκ νέου το σύνολο των χωρών που ανήκουν στην κατηγορία αυτή. Είναι στην ουσία το αποτέλεσμα της απόρριψης θεσμικών και πολιτισμικών πρακτικών που συνδέονται με την αποικιοκρατία και τον ιμπεριαλισμό». Ο «Παγκόσμιος Νότος» απέκτησε μια δυναμική ιδιαίτερα μετά την λήξη του «Ψυχρού Πολέμου», το οποίο με την σειρά του οδήγησε συχνά σε ενέργειες των δυτικών δυνάμεων προκειμένου να εμποδίσουν

πιθανές αναδυόμενες απειλές από τις χώρες του Νότου ή τις προηγούμενες οργανώσεις του ή κινήματα.¹

Τα κράτη εντάσσονται στην κατηγορία του «Παγκόσμιου Νότου», πολλές φορές με βάση και τους οικονομικούς και αναπτυξιακούς δείκτες, όπως η ταξινόμηση της Παγκόσμιας Τράπεζας. Ο όρος «Παγκόσμιος Νότος» μπορεί λοιπόν να λάβει και μια ευρύτερη ή και μεταφορική έννοια, σύμφωνα με τους Dados και Connell, οι οποίοι επιβεβαιώνουν ότι ο όρος «αναφέρεται σε μια ολόκληρη ιστορία αποικιοκρατίας, νεοϊμπεριαλισμού και διαφοροποιημένων οικονομικών και κοινωνικών αλλαγών μέσω των οποίων διατηρούνται μεγάλες ανισότητες στο βιοτικό επίπεδο, το προσδόκιμο ζωής και την πρόσβαση σε πόρους».² Επομένως, ο «Παγκόσμιος Νότος» καταδεικνύει ευρύτερα περιοχές του κόσμου που δεν λαμβάνουν μέρος ή έχουν σχετικά μικρή επιρροή σε ότι αφορά στον επηρεασμό των διεθνών σχέσεων στο παγκόσμιο σύστημα. Επιπλέον υπάρχει η άποψη στον δυτικό κόσμο, ότι ο «Παγκόσμιος Νότος» δεν έχει την πνευματική δυνατότητα να προσφέρει στην επιστήμη των διεθνών σχέσεων, αλλά όπως αναφέρουν οι Tickner και Smith «απλώς να παρέχει τα ακατέργαστα εμπειρικά δεδομένα που μπορούν στη συνέχεια να αναλυθούν από δυτικούς μελετητές, σχεδόν το ίδιο όπως οι πρώτες ύλες που εξάγονται από τον «Παγκόσμιο Νότο», για να μετατραπούν σε βιομηχανικά προϊόντα αλλού και να πουληθούν κατεργασμένα πάλι πίσω».³

Στον τομέα των Διεθνών Σχέσεων (International Relations -IR) υπάρχει έντονη η επιρροή των δυτικών (κυρίως αγγλοαμερικανικών) τρόπων σκέψης. Για την ακρίβεια μόλις τις τελευταίες δεκαετίες αρχίσαν να αναπτύσσονται μοντέλα που εξυπηρετούν την ανάγκη μελέτης πέρα από το δυτικό πρίσμα. Κατά τον Hobson αυτό συνέβαινε γιατί υφίστατο μια αίσθηση ανωτερότητας εκ μέρους των δυτικών και χαρακτηριστικά αναφερόταν στην έννοια του «ευρωκεντρισμού». Με την έννοια αυτή θέλησε να περιγράψει μια ευρωπαϊκή, κατά τα Βεσφαλιανά πρότυπα, προσέγγιση της έννοιας του κράτους. Υποστηρίζει πως αυτός ακριβώς ο «ευρωκεντρισμός» ευθύνεται, σε μεγάλο βαθμό, για μια ρατσιστική τάση στην εξήγηση των θεωρητικών

¹ Grovogu, S. (2011) A Revolution Nonetheless: the Global South in International Relations. *The Global South*, 5 (1), 175-190

² Dados, N., Connell, R. (2012) *The Global South. Contexts*, 11 (1), 12-13, σελ.13

³ Tickner A. B. & Smith K. *International relations from the global south: worlds of difference*. Routledge, (2020), σελ. 6

μοντέλων που εξηγούν τον κόσμο αλλά και την πνευματική και υλική κυριαρχία της δύσης στις Διεθνείς Σχέσεις.⁴

Η άποψη ότι η παγκόσμια πολιτική, δεν είναι ακριβώς παγκόσμια αλλά, κατά κύριο λόγο «δυτική» και ότι μπορεί να εξετάζεται διαφορετικά ανάλογα με την γεωγραφική και πολιτισμική ταυτότητα του εξεταζόμενου αντικειμένου, έχει γίνει πεδίο έρευνας για τις διεθνείς σχέσεις. Ιδιαίτερα τις τελευταίες δύο δεκαετίες, το επιστημονικό ενδιαφέρον για τον «Παγκόσμιο Νότο» και τις χώρες εκτός Δύσης βαίνει αυξανόμενο. Αυτό συμβαίνει διότι οι χώρες αυτές αρχίσαν σταδιακά να διαδραματίζουν πιο έντονο ρόλο στην διεθνή σκηνή. Κατά συνέπεια γεννήθηκε η ανάγκη για επανεξέτασή βασικών αρχών της επιστήμης των Διεθνών Σχέσεων όπως η κυριαρχία, το κράτος και η ασφάλεια. Επίσης συνέβαλε στην ανάλυση διακριτών εννοιών των Διεθνών Σχέσεων όπως αναπτύχθηκαν σε διαφορετικά μέρη του κόσμου και τέλος προσδιορίστηκαν διαφορετικές μη δυτικές έννοιες, που μπορούν να ερμηνεύσουν την παγκόσμια πολιτική πέρα από τις συμβατικές προσεγγίσεις των δυτικών θεωριών.⁵

Ο διαφωτισμός και η εκβιομηχάνιση θεωρούνται οι βασικοί παράγοντες που επηρέασαν και συνέβαλλαν στην εδραίωση της ευημερίας, της ειρήνης και της ελευθερίας στον «Παγκόσμιο Βορρά». Η νέα πραγματικότητα που προέκυψε μετά από αυτές τις δομικές αλλαγές στην πολιτική, την οικονομία και την διακυβέρνηση αποτελούν ορόσημο της δυτικής πραγματικότητας και σε πολλές περιπτώσεις, σε συνδυασμό με την εξέλιξη της τεχνολογίας, την σταδιακή παγκοσμιοποίηση του εμπορίου, την διάχυση της δημοκρατίας και άλλους παράγοντες δυτικής προέλευσης, καθόρισαν και την εξελικτική πορεία των χωρών του «Παγκοσμίου Νότου».

Στην παρούσα εργασία θα προσεγγιστεί το θεωρητικό υπόβαθρο που χρειάζεται για να κατανοήσουμε τον τρόπο που αντιλαμβάνονται τις Διεθνείς Σχέσεις και την εξωτερική πολιτική οι χώρες του «Παγκοσμίου Νότου» καθώς και τις διαφοροποιήσεις από τις συμβατικές θεωρίες που έχουν αναπτυχθεί από την δύση. Το πρόβλημα της αντίληψης των Διεθνών Σχέσεων, δεν είναι δυνατόν να αναλυθεί ως μια

⁴ Hobson John M. (2007). Is critical theory always for the white West and for Western imperialism? Beyond Westphalian towards a post-racist critical IR. *Review of International Studies*, 33, σελ. 91-116

⁵ Tickner A. B. & Smith K. (2020). *International relations from the global south: worlds of difference*. Routledge, σελ 1-2

ενιαία θεώρηση, καθώς οι χώρες του «Παγκοσμίου Νότου» δεν αποτελούν μια ενιαία κατηγορία, που αντιμετωπίζουν τα ίδια θέματα. Διαφορετικοί και ετερόκλητοι παράγοντες υπεισέρχονται στην χάραξη της πολιτικής των διάφορων χωρών. Μετά την παρουσίαση των θεωρητικών αναλύσεων που απαιτούνται, η εργασία, εξειδικεύοντας θα ασχοληθεί με την εξωτερική πολιτική και τις διεθνείς σχέσεις που διατηρεί η Αίγυπτος καταγράφοντας την εξωτερική πολιτική των ηγετών της, από την πτώση του μοναρχικού καθεστώτος μέχρι και την διακυβέρνηση από τον νυν πρόεδρο της Αραβικής Δημοκρατίας της Αιγύπτου, Αμπντέλ Φατάχ Αλ-Σίσι (Abdel Fattah El-Sisi).

Η καταγραφή και ανάλυση των υιοθετούμενων πολιτικών, θα βασιστεί σε διάφορους παράγοντες που εν δυνάμει μπορούν να επηρεάσουν την διαδικασία λήψης αποφάσεων και που εν συνεχεία οδηγούν του ηγέτες στην εφαρμογή των αποφάσεων αυτών. Εξίσου σημαντικό ρόλο στην κατανόηση των αποφάσεων αυτών, θα παίξει και η μελέτη του διεθνούς και περιφερειακού περιβάλλοντος της Αιγύπτου, κατά τις διάφορες χρονικές περιόδους της διακυβέρνησης της. Επίσης σημαντικό ρόλο στην περίπτωση της Αιγύπτου διαδραματίζει και η διαδικασία μετασχηματισμού του πολιτικού συστήματος από την πτώση της μοναρχίας μέχρι και σήμερα. Οι εκάστοτε πολιτικές αλλαγές ήταν τόσο αποτέλεσμα των ηγετών της κάθε περιόδου, ενώ ταυτόχρονα αποτελούν και παράγοντα που πιθανόν να επηρέασε τις αποφάσεις αυτών. Το εύρος των αλλαγών στο εσωτερικό της Αιγύπτου και κατ' επέκταση και στην εξωτερική της πολιτικής αποτελεί επίσης αντικείμενο μελέτης. Συνολικά σκοπός είναι να αξιολογηθεί η εξωτερική πολιτική της Αιγύπτου, αναζητώντας τα αποτελέσματα που παρήγαγε για την θέση της χώρας διεθνώς.

Μεθοδολογία

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι, αφού αναλύσει χρησιμοποιώντας την θεωρητική προσέγγιση για να αποκρυπτογραφήσει τον τρόπο λειτουργίας των χωρών του «Παγκόσμιου Νότου» με μια γενικευμένη ανάλυση, να εξειδικεύσει προσεγγίζοντας την εξωτερική πολιτική της Αιγύπτου. Η εργασία χρησιμοποιώντας την υπάρχουσα βιβλιογραφία θα επιχειρήσει να ιχνηλατήσει την υψηλή στρατηγική που έχει χαράξει η χώρα με σκοπό να αποκτήσει ή να διατηρήσει τη θέση που επιθυμεί στο μεταβαλλόμενο διεθνές σύστημα.

Για τη επίτευξη του σκοπού αυτού, η παρούσα εργασία απαρτίζεται από πέντε τμήματα. Ειδικότερα:

Στο πρώτο κεφάλαιο, λαμβάνει χώρα μια εισαγωγική αναφορά των παραδοσιακών θεωρητικών εννοιών σε αντιδιαστολή με την προσαρμοσμένη χρήση τους από τις χώρες του «Παγκόσμιου Νότου» που διέπουν τις διεθνείς σχέσεις. Στο επόμενο κεφάλαιο, γίνεται μια συνοπτική καταγραφή της ιστορίας της Αιγύπτου μέχρι και την πτώση της μοναρχίας στα μέσα του 20^{ου} αιώνα. Στη συνέχεια επιχειρείται μια προσπάθεια καταγραφής της εξωτερικής πολιτικής της Αιγύπτου από την εποχή Νάσερ έως και την εποχή πριν από την Αραβική Άνοιξη, έχοντας ως κύριο χαρακτηριστικό του καθορισμού της την προσωπικότητα των προέδρων της χώρας και την προσπάθεια αντιμετώπισης των διαφόρων προκλήσεων και απειλών. Στο τέταρτο κεφάλαιο η εργασία εστιάζει στην εξωτερική πολιτική της περιόδου μετά την Αραβική Άνοιξη και την διαφορά της πολιτικής του δημοκρατικού από το προηγούμενο αυταρχικό καθεστώς της χώρας. Στο τελευταίο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα συμπεράσματα από την μελέτη.

Κεφ. 1^ο Θεωρητικό Υπόβαθρο

1.1 Παραδοσιακές Θεωρίες της Επιστήμης των Διεθνών Σχέσεων

1.1.1 Κλασικός Ρεαλισμός

Η πιο σημαντική θεωρητική προσέγγιση στο χώρο των διεθνών σχέσεων είναι ο κλασικός ή πολιτικός ρεαλισμός. Οι κυριότεροι εκπρόσωποι αυτού του ρεύματος κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου είναι οι Carr, Spykman και Schuman. Επίσης σημαντικοί ρεαλιστές είναι οι Morgenthau, Niebuhr, Aron, Wight, Kissinger, και Hedley Bull. Η πατρότητα όμως του κλασικού ρεαλισμού, αποδίδεται πρωτίστως στον Θουκυδίδη και στη συνέχεια στους Machiavelli, Hobbes και Clausewitz⁶.

Κατά την θεωρία του κλασικού ρεαλισμού το κράτος αναγνωρίζεται ως ο βασικός παράγοντας στην διεθνή πολιτική. Τα κράτη οφείλουν να επιδιώκουν την ισχύ και να διασφαλίζουν την επιβίωσή τους, μέσα στο άναρχο διεθνές σύστημα. Σε αυτή την προσπάθεια επιβίωσης, αναπόφευκτα οι πράξεις κάποιων κρατών θα αποβούν μοιραίες για την ύπαρξη κάποιων άλλων⁷. Τα κράτη συνεπώς, με την μεγαλύτερη ισχύ έχουν περισσότερες πιθανότητες επιβίωσης από ότι αυτά με την λιγότερη δύναμη. Η ισχύς λοιπόν είναι ζωτικής σημασίας για τον ρεαλισμό και δεν μπορεί να έχει άλλη μορφή από την σκληρή ισχύ, δηλαδή την στρατιωτική ισχύ. Σύμφωνα με τον κλασικό ρεαλισμό, κάθε κρατική οντότητα είναι ορθολογική μονάδα του διεθνούς συστήματος, υπεύθυνη για την εξασφάλιση του εθνικού συμφέροντος το οποίο συνοψίζεται στην προαναφερόμενη έννοια της επιβίωσης. Ο πόλεμος δεν διεξάγεται από λάθος αλλά για να επιφέρει συγκεκριμένα και απτά αποτελέσματα. Επίσης το διεθνές δίκαιο δεν εξυπηρετεί κανένα σκοπό κατά την ρεαλιστική θεώρηση, παρά μόνο εφόσον κάποιος κρατικός δρών έχει την απαιτούμενη ισχύ να το επιβάλλει σε άλλους. Ομοίως οι διεθνείς οργανισμοί είναι αποτέλεσμα της έμπνευσης ή σύμπραξης των μεγάλων δυνάμεων προκειμένου να εξυπηρετήσουν τους δικούς τους σκοπούς.⁸

Τα κράτη όταν αισθάνονται ότι απειλούνται, οφείλουν να κάνουν όλες τις κατάλληλες επιλογές προκειμένου να εξασφαλίσουν την επιβίωσή τους. Μια από τις

⁶ Κουσκουβέλης, Η. (2004). Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις. Ποιότητα, σελ. 58,59

⁷ Dunne, T. Schmidt, B.C. (2007) Ρεαλισμός. στο Baylis, J., Smith, S. Η παγκοσμιοποίηση της Διεθνούς Πολιτικής (Επιμέλεια Κώστας Υφαντής). Επίκεντρο. σελ.232

⁸ Κουσκουβέλης, Η. (2004). Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις. Ποιότητα, σελ. 60-62

βασικές στρατηγικές που μπορούν να ακολουθήσουν είναι η εξισορρόπηση. Αυτή είναι μια επιλογή που πηγάζει από την ευρύτερη έννοια της ισορροπίας της ισχύος. «Η εξισορρόπηση πρέπει να συνδυάζεται τις περισσότερες φορές με μια στρατηγική προσέγγισης και συνεργασίας με άλλα κράτη που αντιμετωπίζουν τις ίδιες απειλές και ενώνονται από το κοινό συμφέρον»⁹, αναφέρει ο Κουσκουβέλης. Η παραπάνω κατάσταση μπορεί να επιτευχθεί είτε με εσωτερική ενδυνάμωση των πυλώνων ισχύος, είτε με εξωτερική που συνοψίζεται την αναζήτηση και εξασφάλιση συμμαχιών με άλλες δυνάμεις. Συνολικά τα μικρότερα και πιο αδύναμα κράτη, οφείλουν να συντάσσονται με άλλες εξίσου μικρές ή και μεγαλύτερες δυνάμεις προκειμένου να αποτρέψουν μια άλλη, από την κυριαρχία έναντι αυτών, δημιουργώντας ιδανικά μια κατάσταση ισορροπίας. Η επιλογή όμως των συμμάχων που θα οδηγήσει στην δημιουργία ενός συμμαχικού δικτύου ικανού να πετύχει την εξισορρόπηση, ενδεχομένως αποτελεί την πλέον περίπλοκη διαδικασία κατά την χάραξη της στρατηγικής ενός κράτους.¹⁰

Θεωρίες όπως η ισορροπία της ισχύος, η σταθερότητα, η αποτροπή και η κούρσα των εξοπλισμών έχουν την βάση τους στην ρεαλιστική θεώρηση. Μετεξέλιξη του κλασικού ρεαλισμού αποτελεί ο δομικός ρεαλισμός¹¹.

1.1.2 Δομικός Ρεαλισμός

Από την ρεαλιστική σκέψη προέκυψαν και άλλες θεωρητικές προσεγγίσεις, σημαντικότερη εκ των οποίων ο νεορεαλισμός, αποκαλούμενος και δομικός ρεαλισμός. Κύριος εκφραστής της νεορεαλιστικής σκέψης ήταν ο Kenneth Waltz. Στο νεορεαλισμό δόθηκε μεγαλύτερη έμφαση στο διεθνές σύστημα παρά στο κράτος, ως την πρωταρχική μονάδα ανάλυσης. Το διεθνές σύστημα είναι το αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης μεταξύ των βασικών μονάδων αυτού, των κρατών και παραμένει άναρχο και ανταγωνιστικό όπως και στον κλασικό ρεαλισμό. Η δομή του διεθνούς συστήματος και η κατανομή της ισχύος, εντός αυτού, είναι οι βασικοί παράγοντες που επηρεάζουν την συμπεριφορά των κρατικών δρώντων. Ο δομικός ρεαλισμός αποδέχεται τα βασικά σημεία του κλασικού ρεαλισμού όπως η αναρχία του διεθνούς

⁹ Κουσκουβέλης, Η. (2004). Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις. Ποιότητα, σελ. 214

¹⁰ Στρατηγική: «Συντονισμένη και οργανωμένη ανάπτυξη και εφαρμογή εργαλείων της εθνικής ισχύος για την επίτευξη στόχων και σκοπών μέσω της χρήσης βίας». Λίτσας Σπ. Ν. (2010) Πόλεμος και Ορθολογισμός: Θεωρητικές Προεκτάσεις και Στρατηγικές Εφαρμογές. Αθήνα. Ποιότητα, σ. 226

¹¹ Κουσκουβέλης, Η. (2004). Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις. Ποιότητα, σελ. 62-63

συστήματος, η ευρύτερη έννοια του εθνικού συμφέροντος καθώς και η ορθολογικότητα των κρατικών οντοτήτων¹².

Όπως και στον κλασικό ρεαλισμό, οι νεορεαλιστές εξετάζουν την έννοια της εξισορρόπησης, αλλά την τοποθετούν εντός της δομής του διεθνούς συστήματος. Οι συμμαχίες συμβάλλουν με τον ρόλο τους στην ισορροπία της ισχύος, καθώς επηρεάζουν τη δομή του συστήματος. Για τους νεορεαλιστές η ειρήνη είναι περισσότερο εξασφαλισμένη όσο η ισχύς είναι ισορροπημένη στο εσωτερικό του διεθνούς συστήματος, σε μια κατάσταση διπολικότητας, δηλαδή ισορροπίας μεταξύ δύο μεγάλων δυνάμεων. Για τους ίδιους, ο ψυχρός πόλεμος, παρά τις όποιες εντάσεις, χαρακτηριζόταν από σταθερότητα ακριβώς λόγω της ισορροπίας δυνάμεων μεταξύ των Ηνωμένων Πολιτειών και της πρώην Σοβιετικής Ένωσης. Αντίθετα ένα πολυπολικό σύστημα, με πολλά κέντρα εξουσίας και με κίνδυνο οι χώρες να αλλάζουν συμμαχίες, είναι λιγότερο σταθερό. Έτσι, για πολλούς νεορεαλιστές, η περίοδος μετά τον Ψυχρό Πόλεμο θεωρήθηκε πιο επικίνδυνη και ασταθής μετά τη συνεχή αύξηση της δύναμης των Ηνωμένων Πολιτειών, καθώς και άλλων περιφερειακών και παγκοσμίων δυνάμεων. Παρόλα αυτά μέχρι σήμερα δεν έχουμε παρατηρήσει μεγάλους πολέμους μεταξύ ηγεμονικών δυνάμεων. Έτσι φαίνεται πως οι νεορεαλιστές ενδεχομένως να πέφτουν έξω σε ότι αφορά τις προβλέψεις τους για τις ενδεχόμενες αλλαγές στη δομή του διεθνούς συστήματος¹³.

Ο Kaufman υποστηρίζει ότι σε ένα μονοπολικό σύστημα με μια μεγάλη δύναμη, ενδεχομένως δύναται να υπάρξει σταθερότητα με την προϋπόθεση ότι η κυρίαρχη χώρα είναι αρκετά ισχυρή για να επιβάλει τους κανόνες και να κρατήσει τις μικρότερες δυνάμεις υπό έλεγχο. Συνεχίζει όμως αναφέροντας, ότι σύμφωνα με τον Mearsheimer οι «μεγάλες δυνάμεις» πάντα ανταγωνίζονται μεταξύ τους για την εξουσία, καθώς κάθε ένας προσπαθεί να γίνει ο κυρίαρχος, επιδιώκοντας την συγκέντρωση της μέγιστης δυνατής ισχύος. Ο ίδιος συνεχίζει, αναφερόμενος στο υφιστάμενο διεθνές σύστημα, ότι οι κίνδυνοι προέρχονται από τον ανταγωνισμό μεταξύ των περιφερειακών ηγεμονιών, οι οποίες θα μπορούσαν να οδηγηθούν σε σύγκρουση με τις μεγάλες δυνάμεις, ή μεταξύ τους¹⁴.

¹² Κουσκουβέλης, Η. (2004). Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις. Ποιότητα, σελ. 61-65

¹³ Κουσκουβέλης, Η. (2004). Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις. Ποιότητα, σελ. 66-69

¹⁴ Kaufman Joyce P., «Introduction to International Relations - Theory and Practice», Rowman & Littlefield (2022), σελ.48-56

Από τον δομικό ρεαλισμό προέκυψαν διάφορες άλλες προσεγγίσεις που επιχείρησαν να επαναπροσδιορίσουν την έννοια της ισχύος και το βαθμό που τα κράτη την επιδιώκουν. Η σημαντικότερη αφορά στον επιθετικό ρεαλισμό του Mearsheimer, που αναφέρθηκε παραπάνω και αποτελεί εξέλιξη του δομικού ρεαλισμού του Waltz. Σύμφωνα με αυτόν τα κράτη δεν επιδιώκουν απλά να συγκεντρώσουν όση ισχύ είναι απαραίτητη για να επιβιώσουν, όπως υποστηρίζει ο Waltz, αλλά θέλουν να μεγιστοποιήσουν την ισχύ τους προκειμένου να καταστούν παγκόσμιοι ηγεμόνες. Ο ρεαλισμός του Waltz, χαρακτηρίστηκε ως αμυντικός ρεαλισμός, ακριβώς λόγω της μετριοπαθούς προσέγγισης του στο θέμα της αναζήτησης ισχύος από τα κράτη.

1.1.3 Κονστρουκτιβισμός

Είναι αδιαμφισβήτητο ότι ο ρεαλισμός κυριαρχεί στον τομέα των Διεθνών Σχέσεων, ως γενική θεώρηση που επιδιώκει να εξηγήσει την συμπεριφορά των διαφόρων δρώντων του διεθνούς συστήματος. Ως επίκριση συγκεκριμένα της νεορεαλιστικής θεώρησης μετά την δεκαετία του 1990, παρουσιάζεται η κονστρουκτιβιστική προσέγγιση. Όπως αναφέρει ο καθηγητής Ηλίας Κουσκουβέλης «ο κονστρουκτιβισμός δεν συνιστά θεώρηση των Διεθνών Σχέσεων, αλλά περισσότερο παράλληλες επιστημονικές προσεγγίσεις που επιδιώκουν να προσεγγίσουν την μελέτη της διεθνούς πολιτικής μέσα από ιδέες και νόρμες και όχι με αυστηρά υλιστικούς όρους ισχύος»¹⁵. Οι κονστρουκτιβιστές αντιπροτείνουν την δημιουργία ενός συστήματος κρατών με πρόθεση να δομήσουν ένα καλύτερο κόσμο. Αντίθετα ο ρεαλισμός θεωρεί ότι τα κράτη πρέπει να αμφιβάλουν για τις προθέσεις των άλλων κρατών να ασχολούνται αποκλειστικά μόνο με τα συμφέροντα τους, όποτε είναι δυνατόν, αδιαφορώντας για το εάν είναι εις βάρος των υπόλοιπων κρατών¹⁶.

Για τους κονστρουκτιβιστές αποτελεί σημαντική αφετηρία για ένα καλύτερο μέλλον, [το τέλος του Ψυχρού Πολέμου. Πιο ειδικά, υποστηρίζουν ότι στη δεκαετία του 1980 ο πρόεδρος της ΕΣΣΔ Μιχαήλ Γκορμπατσόφ, πείσθηκε από ένα σύνολο δυτικών διανοούμενων να αναπτύξει ειρηνικές σχέσεις με τις Ηνωμένες Πολιτείες και τους γείτονές της στην Ευρώπη, αποκηρύσσοντας την ρεαλιστική του προσέγγιση. Παρόλα αυτά φαίνεται ότι η πολιτική που ακολούθησε ο Γκορμπατσόφ, ενώ

¹⁵ Κουσκουβέλης, Η. (2004). Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις. Ποιότητα, σελ. 95-96

¹⁶ Mearsheimer John J., (Μετάφραση Κ. Κολιόπουλος, Εισ. Σημείωμα Κ. Αρβανιτόπουλος, Επιστημονική Επιμέλεια Π. Ήφαιστος, Η. Κουσκουβέλης), «Η Τραγωδία της πολιτικής των μεγάλων δυνάμεων», Ποιότητα. Σελ 708-709

αδιαμφισβήτητα είχε καθοριστικό ρόλο για τον τερματισμό του Ψυχρού Πολέμου, μπορεί να ερμηνευθεί από την ρεαλιστική προσέγγιση. Μετά τα μέσα της δεκαετίας του 1980 η Σοβιετική Ένωση ήταν σημαντικά αποδυναμωμένη με μια έντονη πολιτικοοικονομική κρίση στο εσωτερικό της, γεγονός που καθιστούσε εξαιρετικά κοστοβόρα και δύσκολη την διατήρηση της αυτοκρατορίας. Αντίθετα οδήγησε στην δημιουργία ισχυρών κίνητρων για συνεργασία με τη Δύση προκειμένου να εκσυγχρονιστεί και να παραμείνει στο προσκήνιο των τεχνολογικών εξελίξεων. Η ανησυχία των δυτικών ηγετών για αναβίωση της Ρωσικής δυναμικής και ο φόβος για την επανεμφάνιση της, ως επεκτατική δύναμη, μπορεί να εξηγήσει την διατήρηση αλλά και επέκταση του NATO, ιδιαίτερα προς την ανατολή, γεγονός που έρχεται να επιβεβαιωθεί εν μέρει μετά το 2014 και την επέμβαση στην Κριμαία και έτι περαιτέρω με την σύγχρονη Ρώσο-Ουκρανική σύγκρουση. Κατά συνέπεια και σύμφωνα και με τον Mearsheimer η πτώση της Σοβιετικής ένωσης δεν οδήγησε στην επιβεβαίωση των κονστρουκτιβιστών και την απαξίωση της ρεαλιστικής σχολής σκέψης¹⁷.

1.2 Θεωρίες Διεθνών Σχέσεων Χωρών του Παγκόσμιου Νότου

1.2.1 Γενικά

Αποτελεί μια αντικειμενική πραγματικότητα πως η μετάδοση των ιδεών μεταξύ ανεπτυγμένου και αναπτυσσόμενου κόσμου είναι αμφίδρομη και συμβαίνει διαχρονικά. Σε ό,τι αφορά όμως το γνωστικό πεδίο των Διεθνών Σχέσεων αυτή η ροή ήταν, κατά κύριο λόγο, μονής κατεύθυνσης. Το παραπάνω πηγάζει σε μεγάλο βαθμό από παράγοντες που σχετίζονται με τις θεωρήσεις των Διεθνών Σχέσεων στο ευρύτερο πλαίσιο της διεθνούς πολιτικής, οι οποίες είναι συνήθως αποτέλεσμα δυτικής σκέψης και ανάλυσης. Οι δυτικές και μη δυτικές προσεγγίσεις και ερμηνείες έχουν γίνει πλέον τόσο αλληλένδετες, που οι «μη δυτικοί» τρόποι μελέτης των διεθνών σχέσεων αλλά και άσκησης εξωτερικής πολιτικής δεν απέχουν πάντα από τις «δυτικές» έννοιες και θεωρίες. Αυτό είναι άμεσο αποτέλεσμα της διάχυσης της γνώσης από την δύση προς τις υπόλοιπες χώρες, γνώση που υπέστη στη συνέχεια αναπροσαρμογές και επαναδιατυπώσεις προκειμένου να προσαρμοστεί στις εκάστοτε γεωπολιτικοκοινωνικές ανάγκες και δεδομένα. Χώρες όπως η Αίγυπτος και η Ινδία, όπου κάθε δυτική επιρροή αντιμετωπίστηκε με ιδιαίτερη επιφύλαξη φαίνεται να υιοθέτησαν πάρα ταύτα έννοιες όπως η ασφάλεια και το εθνικό συμφέρον, στο

¹⁷ Στο ίδιο σελ. 708-709

πλαίσιο της άσκησης εξωτερικής πολιτικής και προσέγγισης των διεθνών τους σχέσεων¹⁸.

Είναι σαφές πως η επιρροή που ασκήθηκε στις χώρες του νότου από την δυτική σκέψη είναι εξαιρετικά σημαντική. Παρόλα αυτά σε πολλές περιπτώσεις οι ιδέες δεν έχουν απλώς εισαχθεί άνευ κριτικής σκέψης και αναπροσαρμογής. Αντίθετα, οι δυτικές προσεγγίσεις φαίνεται να υιοθετούνται με προσοχή και να προσαρμόζονται στα υφιστάμενα δεδομένα της κάθε χώρας, με έμμεσο αποτέλεσμα την ανάπτυξη - αναθεώρηση των δυτικών θεωριών, εκτός των στενών ορίων των δυτικών χωρών. Επιπλέον στις περιπτώσεις όπου συναντώνται ομοιότητες μεταξύ των αναπροσαρμοσμένων και των πρωτότυπων θεωριών, δεν θα ήταν συνετό να πούμε ότι είναι αποτέλεσμα άκριτης αναπαραγωγής, αλλά περισσότερο εξέλιξη αυτών, προσαρμοσμένη στα τοπικά δεδομένα. Την ιδανικότερη πρόταση σύγκρισης των θεωριών των διεθνών σχέσεων των χωρών του Βορρά με τις χώρες του Νότου, αποτελεί ο εντοπισμός στοιχείων που προσομοιάζουν μεταξύ τους. Από την μελέτη των ακαδημαϊκών και των πολιτικών, χωρών της Αφρικής, προκύπτει ότι η πολιτική σκέψη αυτών εντάσσεται στα υφιστάμενα δυτικά πλαίσια της ρεαλιστικής θεώρησης καθώς και του ιδεαλισμού και κονστρουκτιβισμού. Αυτές οι αλληλοεπικαλύψεις στον τρόπο σκέψης και εφαρμογής της εξωτερικής πολιτικής αποτελούν ένα σημαντικό σημείο εκκίνησης για τη βελτίωση του διαλόγου μεταξύ των μελετητών δυτικών θεωριών και των μελετητών προερχόμενων από τον «Παγκόσμιο Νότο», καθώς και την καλύτερη κατανόηση εκ μέρους των δυτικών¹⁹.

Το αντικείμενο της κατανόησης του τρόπου σκέψης των χωρών του «Παγκόσμιου Νότου» σε ό,τι αφορά στις διεθνείς σχέσεις αντιμετωπίζει μια βασική προβληματική, που έχει να κάνει με την ταυτότητα του ερευνώντος. Πρέπει λοιπόν να λαμβάνεται υπόψη η σχετική και απόλυτη σχέση μεταξύ ερευνητή και ερευνούμενου. Τα διαφορετικά πολιτικά, οικονομικά, κοινωνικά, γεωγραφικά και ιστορικά πλαίσια μεταξύ βορρά και νότου, αποτελούν περιοριστικούς παράγοντες σε αυτή την αναζήτηση, ενώ μπορούν παράλληλα να αποτελέσουν την αφετηρία για

¹⁸ Bilgin, Pinar. «Thinking Past Western IR»? *Third World Quarterly* 29.1 (2008): 5-23. σ. 6-9

¹⁹ Smith, K. «Africa as an Agent of International Relations Knowledge» στο Cornelissen S., Cheru F., Shaw T.M. (eds) «Africa and International Relations in the 21st Century». *International Political Economy Series*. Palgrave Macmillan, (2012). σελ 23-26

την ανάπτυξη νέων επικαιροποιημένων προσεγγίσεων σχετικά με τις διεθνείς σχέσεις. Σε αυτό το πλαίσιο οι πιθανή συνεισφορά του «Παγκόσμιου Νότου» στις θεωρίες των Διεθνών Σχέσεων, μπορεί να κατηγοριοποιηθεί όπως παρακάτω: (α) συνεισφορά μέσω της προσαρμογής μιας υπάρχουσας θεωρίας και την εφαρμογή της στο τοπικό πλαίσιο, (β) θεωρίες πέρα από τον κρατοκεντρισμό και (γ) σε εναλλακτικές κατανοήσεις της συμπεριφοράς του κράτους και διαφορετικών εφαρμογών των διεθνών σχέσεων²⁰.

1.2.2 Διαφοροποιήσεις και αναπροσαρμογές των δυτικών θεωριών

Η καλύτερη κατανόηση των ιδιοτήτων της κάθε περιοχής του «Παγκόσμιου Νότου» δύναται να προκύψει, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, από την προσαρμογή των δυτικών θεωριών στα δεδομένα των υπό μελέτη περιοχών. Το παραπάνω προϋποθέτει και την διερεύνηση του τρόπου με τον οποίο οι χώρες αυτές ερμηνεύουν παραδοσιακές έννοιες που χρησιμοποιούνται από τις δυτικές προσεγγίσεις. Σε αυτό το πλαίσιο διαπιστώνεται η σημαντική συνεισφορά τροποποιημένων προσεγγίσεων των δυτικών θεωρήσεων όπως ο υποδεέστερος ρεαλισμός του Mohammed Ayoub. Η προσέγγιση του αφορά στην συμπερίληψη των εμπειριών του αναπτυσσόμενου κόσμου, κατά την εξέταση της συμπεριφοράς τους στο περιφερειακό αλλά και το ευρύτερο διεθνές περιβάλλον. Πιο συγκεκριμένα, υποστηρίζει ότι επειδή τα κράτη του «Τρίτου Κόσμου» είναι γενικά αδύναμα, προσανατολίζονται το ενδιαφέρον τους κατά κύριο λόγο στα σχετικά και βραχυπρόθεσμα κέρδη και οφέλη και λιγότερο στα απόλυτα και μακροπρόθεσμα αντίστοιχα. Στο ίδιο πλαίσιο τοποθετεί και την έννοια της ασφάλειας, για την οποία θεωρεί πως τα κράτη του νότου ενδιαφέρονται περισσότερο να την εξασφαλίσουν σε αλληλεπίδραση με τους γειτονικούς κρατικούς δρώντες, παρά με το ευρύτερο διεθνές περιβάλλον. Κοινώς ο προσανατολισμός τους, ενδεχομένως - και σε πρώτο βαθμό- να περιορίζεται στο στενό περιφερειακό υποσύστημα στο οποίο ανήκουν²¹.

Κατά όμοιο τρόπο βασικές έννοιες των δυτικών θεωριών των Διεθνών Σχέσεων όπως οι κρατικές οντότητες, η αναρχία του διεθνούς συστήματος, η κυριαρχία, οι συμμαχίες, η ισορροπία δυνάμεων, ο ορθολογισμός ενδεχομένως αποκτούν άλλη διάσταση, τόσο όταν εφαρμόζονται στον «Παγκόσμιο Νότο» όσο και σε ό,τι αφορά

²⁰ Στο ίδιο

²¹ Στο ίδιο

στο τρόπο ερμηνείας εκ μέρους αυτών των χωρών. Κατά συνέπεια είναι απαραίτητο να κατανοήσουμε τις προσεγγίσεις αυτών των εννοιών εκ μέρους των αναπτυσσομένων χωρών, κάτι το οποίο συνήθως δεν συμβαίνει, ενώ αντίθετα πολλές φορές χώρες όπως αυτές της αφρικάνικης ηπείρου αγνοούνται σε ότι αφορά στη μελέτη των διεθνών σχέσεων. Η επανατοποθέτηση των εννοιών αυτών -που έχουν κεντρικό ρόλο στην δυτικές θεωρήσεις- είναι εξίσου σημαντική προκειμένου να προκύψουν θεωρίες εφαρμόσιμες στην λογική και τον τρόπο σκέψης και δράσης αυτών των χωρών²².

Πάνω σε αυτή τη λογική κινείται και η αμφισβήτηση της δυτικής προσέγγισης σε ότι αφορά στην έννοια του κράτους όταν αναφερόμαστε σε κράτη του «Τρίτου Κόσμου». Σύμφωνα με διάφορους μελετητές πολλά από αυτά, είναι μόνο κράτη κατ' όνομα. Είναι περισσότερο οντότητες που έχουν αποτύχει να εδραιώσουν μια συμμαγή πολιτική εξουσία στο εσωτερικό τους, ενώ η εξουσία ασκείται σε κάποιες περιπτώσεις και από μη κρατικούς δρώντες. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να μην γίνονται αποδεκτά με την δυτική έννοια του κράτους, κατά την μελέτη των διεθνών σχέσεων.²³ Το παραπάνω δε θα μπορούσαμε να πούμε ότι ισχύει και για τα αντίστοιχα κράτη του βορρά όπου η ιδιότητα τους ως τέτοια δεν επιδέχεται ευκολά αμφισβήτησης.

Σε συνέχεια των ανωτέρω είναι σημαντικό να τονισθεί και μια ουσιαστική διαφορά μεταξύ των αναπτυσσομένων και των δυτικών κοινωνιών που συνίσταται στην έλλειψη κρατοκεντρικών προσεγγίσεων για την κατανόηση των διεθνών σχέσεων. Παρά τους περιορισμούς μιας κρατοκεντρικής προσέγγισης, η εστίαση στα κράτη αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της μελέτης των διεθνών σχέσεων. Επομένως είναι ιδιαίτερος δύσκολο να κατανοηθεί η συμπεριφορά των χωρών του «Παγκοσμίου Νότου» υπό το δικό τους πρίσμα για την έννοια του κράτους. Για τις δυτικές κοινωνίες το κράτος αποτελεί κατά κύριο λόγο μια συνεκτική οντότητα που παρόλες τις εσωτερικές διαφοροποιήσεις, είθισται να συμπεριφέρεται σαν ένα ενιαίο σύνολο με κοινή αντίληψη για το εθνικό συμφέρον. Αντίθετα σε πολλές από τις χώρες της αφρικανικής ηπείρου, οι βασικές μονάδες που διαδραματίζουν κεντρικό ρόλο μπορεί να

²² Nkiwane, Tandeka C. «Africa and international relations: Regional lessons for a global discourse», *International Political Science Review*, 22.3 (2001): 279-290

²³ Lemke, Douglas. «African Lessons for International Relations Research» .*World Politics*. 56.1 (2003): σελ. 114-138.

είναι επιμέρους εθνοτικές ομάδες, μη κυβερνητικές οργανώσεις ακόμη και πολέμαρχοι, με μέρος μόνο του πληθυσμού να συσπειρώνεται γύρω από αυτούς. Υφίσταται κατά συνέπεια μια έντονη διαφοροποίηση σε ότι αφορά την ταυτότητα των μονάδων ανάλυσης της κρατικής συμπεριφοράς, μακριά από το παραδοσιακό μοντέλο που εξετάζουν οι δυτικές θεωρίες. Επιπλέον δεν πρέπει να παραβλέπεται και η επικρατούσα κατάσταση στο εσωτερικό αυτών των κρατών, που σε μεγάλο ποσοστό είναι αποτέλεσμα της αποικιοκρατικής και ιμπεριαλιστικής συμπεριφοράς της δύσης μέχρι και τα μέσα του 20^{ου} αιώνα. Τα προβλήματα αυτών των χωρών σε μεγάλο βαθμό οφείλονται στη περιθωριοποιημένη θέση που κατέχουν στο παγκόσμιο γίγνεσθαι, ενώ ταυτόχρονα οι δυτικοί γίνονται αντιληπτοί στα κράτη αυτά ως υπαίτιοι για την αποδόμηση στοιχείων της κουλτούρας, της γλωσσικής και θρησκευτικής ταυτότητας αυτών^{24 25}.

Η προαναφερόμενη έννοιά του εθνικού συμφέροντος, όπως τονίσθηκε και παραπάνω αποτελεί αναπόσπαστο παράγοντα ανάλυσης των διεθνών σχέσεων για τους δυτικούς. Στην περίπτωση όμως των χωρών του «Παγκόσμιου Νότου» αυτό δεν έχει απαραίτητα αντίστοιχη εφαρμογή. Έτσι μπορούν να παρατηρηθούν αποκλίσεις από αυτό που αντιλαμβανόμαστε ως κοινή λογική στην δυτική προσέγγιση. Πολλά από τα κράτη του «Παγκόσμιου Νότου» κυβερνώνται ακόμη και σήμερα από καθεστωτικής μορφής «κυβερνήσεις», των οποίων το ενδιαφέρον προσανατολίζεται περισσότερο στην επιβίωση του καθεστώτος, παρά στο γενικότερο και αόριστα προσδιορισμένο εθνικό συμφέρον. Επιπλέον η έλλειψη ομοιογένειας εντός αυτών των κρατών ενδεχομένως να οδηγεί στην αδιαφορία σχετικά με το συμφέρον του έθνους, καθώς τέτοιο δεν υφίσταται ως ενιαία και συμπαγής έννοια, αλλά ενδεχομένως να αφορά μόνο ένα μικρό τμήμα του πληθυσμού που συσπειρώνεται γύρω από τους ασκούντες την εξουσία. Σε όλες αυτές τις περιπτώσεις φαίνεται πως η ασφάλεια του καθεστώτος και των δορυφόρων του, είναι σημαντικότερη από την εξασφάλιση της ευημερίας και της ασφάλειας του συνόλου, προκειμένου οι «κυβερνώντες» να διατηρήσουν την πρόσβασή τους στην εξουσία. Τα κράτη αυτά επομένως δεν

²⁴ Puchala, Donald J. «Some non-Western perspectives on international relations». *Journal of Peace Research* 34.2 (1997): 129-134. σ. 130-132

²⁵ Smith, K. «Africa as an Agent of International Relations Knowledge» στο Cornelissen S., Cheru F., Shaw T.M. (eds) «Africa and International Relations in the 21st Century». *International Political Economy Series*. Palgrave Macmillan, (2012). σελ 29-31

συμπεριφέρονται πάντα με τον ορθολογικό, προβλέψιμο τρόπο που υποθέτουν οι κυρίαρχες θεωρίες Διεθνών Σχέσεων²⁶.

²⁶ Στο ίδιο

Κεφ. 2^ο Η Αίγυπτος κατά το 19^ο και 20^ο Αιώνα

2.1 Η Αίγυπτος υπό Οθωμανική Κυριαρχία

Η ιστορία του αιγυπτιακού πολιτισμού υπερβαίνει τα 6000 χρόνια και αποτελεί ένας από τους λίγους πολιτισμούς παγκοσμίως που έχει διαρκές αποτύπωμα μέχρι και σήμερα. Η Αίγυπτος χαρακτηριζόταν από τον αρχαίο Έλληνα ιστορικό Ηρόδοτο ως το δώρο του Νείλου. Από τα αρχαία χρόνια η Αίγυπτος αναγνωρίσθηκε ως ένα σημαντικός πολιτιστικός και εμπορικός κόμβος με την Ελλάδα στο βορρά, νοτίως τις νότιες αφρικανικές χώρες και ανατολικά την Περσία. Η θέση της Αιγύπτου σε συνδυασμό με την ύπαρξη του Νείλου ποταμού έκανε την αρχαία Αίγυπτο πλούσια και την καθιστούσε ένα εξαιρετικής αξίας σταυροδρόμι, που συμπεριελάμβανε το Δρόμο του Μεταξιού – ιδιαίτερης σημασίας σύνδεση μεταξύ Ευρώπης και δυτικής Ασίας- την Ινδία και τη νότια Κίνα, ενώ χαρακτηριζόταν επίσης ως ένα από τα πιο σημαντικά γεωστρατηγικά σημεία του κόσμου. Ακριβώς για όλους τους παραπάνω λόγους η Αίγυπτος αποτέλεσε σημείο ενδιαφέροντος για πολλούς άλλους πολιτισμούς, οι οποίοι επιδίωξαν και συνήθως κατάφεραν να την υποτάξουν. Πτολεμαίοι, Ρωμαίοι, Έλληνες, Άραβες, Μαμελούκοι, Οθωμανοί, Γάλλοι και Βρετανοί πέρασαν αντίστοιχα από την κυριαρχία της περιοχής, μέχρι τα μέσα του 19^{ου} αιώνα, προκειμένου να εκμεταλλευτούν την ιδιαίτερη αξία της²⁷.

Μια από τις βασικές περιόδους κατοχής της Αιγύπτου ήταν η Γαλλική εισβολή και κατοχή. Διήρκεσε από το 1798 έως το 1801. Η Γαλλία και ο τότε ηγέτης της Ναπολέον είχε αναγνωρίσει στην Αίγυπτο την στρατηγική της σημασία. Πίστευε ότι με την κατοχή της θα απέκοπτε, το αντίπαλο δέος της εποχής, την Βρετανία από την πρόσβασή της στην Ινδία. Αυτή η κίνηση των Γάλλων αποκάλυψε την ιδιαίτερη αξία της περιοχής και προσέελκυσε εν τέλει το ενδιαφέρον των Βρετανών. Μια σειρά γεγονότων μεταξύ των οποίων και η συνεργασία Βρετανών με την Οθωμανική Αυτοκρατορία, με γνώμονα το κοινό ενδιαφέρον για την περιοχή, οδήγησε τους Γάλλους σε αποχώρηση από την περιοχή.

Ιδρυτής της σύγχρονης Αιγύπτου και κεντρικός χαρακτήρας του μετασχηματισμού της Αιγύπτου θεωρείται ο Μοχάμεντ Άλι, ο οποίος κυβέρνησε την χώρα από

²⁷ Metz, Helen C. «Area Handbook Series: Egypt: A Country Study». Library of Congress Washington DC Federal Research Div, (1991). σελ.xxiii

το 1805 έως το 1849. Ήταν Αλβανικής καταγωγής Οθωμανός και είχε βρεθεί στην Αίγυπτο ως νεαρός αξιωματικός το 1801. Μετά την Γαλλική κατοχή και έπειτα από μια σύντομη περίοδο ακυβερνησίας, ο Μοχάμεντ Άλι επιδίωξε να καλύψει το κενό που δημιουργήθηκε στην διακυβέρνηση και να αποκτήσει τον έλεγχο του κράτους. Τα ιδιαίτερα ηγετικά χαρακτηριστικά του, καθώς και η αναγνωρισιμότητά του, από τους ντόπιους πληθυσμούς, τον οδήγησαν στην επιθυμία να αποκοπεί από την Οθωμανική του προέλευση. Το 1808, ο Μοχάμεντ Άλι κατάσχεσε όλη τη γη της χώρας, καθιστώντας έτσι άχρηστους όλους τους υφιστάμενους τίτλους ιδιοκτησίας, οι οποίοι σε μεγάλο ποσοστό ανήκαν σε Οθωμανούς και καθιέρωσε τον εαυτό του ως μοναδικό ιδιοκτήτη²⁸.

Προκειμένου να ωθήσει την ανάπτυξη της Αιγύπτου, προχώρησε σε αναδιανομή της γης η οποία σε μεγάλο ποσοστό ωφέλησε την οικογένειά του, καθώς μέχρι τα μέσα του 19^{ου} αιώνα κατείχε υπό το έλεγχό του πάνω από το 50% των καλλιεργήσιμων εδαφών. Ο Μοχάμεντ Άλι, όμως, ήταν παράλληλα και ο πατέρας σημαντικών οικονομικών αλλαγών όπως η αναμόρφωση του συστήματος άρδευσης της χώρας, η εισαγωγή νέων καλλιεργειών, με βασικότερο το βαμβάκι –υψηλής ζήτησης πρώτη ύλη της εποχής- καθώς και η οργάνωση της μεταποιητικής βιομηχανίας (αφορούσα κατά κύριο λόγο ως πρώτη ύλη το βάμβακι). Στις αρχές της δεκαετίας του 1870, τα ετήσια έσοδα από την καλλιέργεια και επεξεργασία του βαμβακιού ξεπέρασαν τα 12 εκατομμύρια λίρες. Επιπλέον ο Μοχάμεντ Άλι αναδιοργάνωσε το πολιτικό σύστημα της Αιγύπτου διακόπτοντας σταδιακά τους δεσμούς με την Κωνσταντινούπολη, καθιερώνοντας ταυτόχρονα έναν αυστηρό έλεγχο στο εμπόριο και τη συλλογή φόρων και ακολουθώντας μια συγκεντρωτική προσέγγιση στην διαδικασία λήψης αποφάσεων. Παράλληλα επένδυσε στην αναβάθμιση της εκπαίδευσης ιδρύοντας σχολές κατάρτισης, με σκοπό την επιμόρφωση των απλών πολιτών στους τομείς της εκπαίδευσης, της ιατρικής και της τεχνολογίας. Αλλά η βασική πρωτοβουλία του Μοχάμεντ Άλι ήταν η δημιουργία ενός ανεξάρτητου, σύγχρονου στρατού, με επιρροές από τους συγχρόνους ευρωπαϊκούς, σε ότι αφορά την εκπαίδευση και τον επαγγελματισμό²⁹.

²⁸ Metz, Helen C. «Area Handbook Series: Egypt: A Country Study». Library of Congress Washington DC Federal Research Div, (1991). Σελ 28-30

²⁹ Osman, Tarek. «Egypt on the brink: From rise of Nasser to the fall of Mubarak», Yale University Press (2011), σελ. 23-24

Ο γιος του Μοχάμεντ Άλι, Ισμαήλ, ανέπτυξε την ναυτιλία με ατμό στον Νείλο, που έφερε επανάσταση στο εσωτερικό εμπόριο. Το άνοιγμα της Διώρυγας του Σουέζ, το 1869, ήταν έμπνευσης και υλοποίησης του Ισμαήλ, προκειμένου να κάνει την Αίγυπτο γνωστή παγκοσμίως και ιδιαίτερα στην Ευρώπη. Όμως όλο το όραμα του Μοχάμεντ Άλι είχε δυναστικό χαρακτήρα και συνοψιζόταν στην φιλοδοξία να οικοδομήσει μια αυτοκρατορία βασισμένη σε μια πλούσια χώρα που είχε καταφέρει να υποτάξει. Η κοινωνική δομή της χώρας σταδιακά άλλαζε και ενώ το 1800 τουλάχιστον το 90 τοις εκατό των Αιγυπτίων ήταν φτωχοί αγρότες, 100 χρόνια μετά σχεδόν δυόμιση εκ των δέκα εκατομμυρίων Αιγυπτίων ζούσε στο Κάιρο, την Αλεξάνδρεια και τις κύριες πόλεις του Δέλτα και θα μπορούσαν να θεωρηθούν ως η καλύτερη μεσαία ή εργατική τάξη³⁰.

Τον Μοχάμεντ Άλι διαδέχθηκε για μικρό χρονικό διάστημα το υιός του Ισμαήλ, ο οποίος όμως κυβέρνησε μόλις για έξι μήνες, καθώς στα τέλη του 1848 απεβίωσε από ασθένεια. Ο ίδιος ο Μοχάμεντ Άλι απεβίωσε τον Αύγουστο του επομένου έτους. Την ηγεσία από το 1848 μέχρι και το 1854 ανέλαβε ο Αμπάς Χιλμί, ο οποίος δεν έδειξε ιδιαίτερο ζήλο στη συνέχιση των αναπτυξιακών σχεδίων του προκατόχου του. Επιπλέον δεν είχε να παρουσιάσει και ιδιαίτερο έργο κατά την διάρκεια της θητείας του. Τον διαδέχθηκε, ο τέταρτος από του γιους του Μοχάμεντ Άλι, Σαγίντ ο οποίος και συνέχισε το έργο του πατέρα του, στους τομείς της γεωργίας και της εκπαίδευσης. Ταυτόχρονα απελευθέρωσε τα μονοπώλια που είχε ιδρύσει ο πατέρας του, παρέχοντας έτσι έναν αέρα ελευθερίας στο εμπόριο. Η Αίγυπτος ήταν υπό την ηγεσία του μέχρι και το 1863, όποτε και παρελήφθη από τον ανιψιό του Ισμαήλ. Οι στοχεύσεις του Ισμαήλ προσομοιάζαν σε αυτές του προγόνου του Μοχάμεντ Άλι, με βασικά σημεία την πλήρη ανεξαρτητοποίηση από την Οθωμανική αυτοκρατορία, την διατήρηση ενός ισχυρού στρατού και την στροφή του ενδιαφέροντος της χώρας προς την Ευρώπη. Είναι γενικά αποδεκτό ότι κάτω από την ηγεσία του, η χώρα είδε σημαντική πρόοδο στο τομέα του εκσυγχρονισμού των υποδομών της. Παρόλα αυτά φαίνεται πως ταυτόχρονα η χώρα δημιούργησε μεγάλα χρέη, ιδιαίτερα προς ευρωπαϊούς τραπεζίτες -από όπου και δανειζόταν συστηματικά- γεγονός που οδήγησε σε έντονο παρεμβατισμό ιδιαίτερα από την Βρετανία, από την οποία και ζήτησε βοήθεια για αναδιάρθρωση των οικονομικών της χώρας. Μια σειρά διαφωνιών του

³⁰ Στο ίδιο σελ. 24-30

Ισμαήλ με τους Ευρωπαίους σχετικά με την διακυβέρνηση και τον χειρισμό των οικονομικών, οδήγησε του τελευταίου να τον θεωρήσουν ως απειλή και να αποφασίσουν ότι ήταν η κατάλληλη στιγμή για να αντικατασταθεί. Η άμεση παρέμβαση των Ευρωπαίων στα εσωτερικά της Αιγύπτου με αποκορύφωμα την απομάκρυνση του Ισμαήλ, οδήγησαν στην δημιουργία ενός εθνικιστικού μετώπου το οποίο ακολούθησε μια σειρά αντιδράσεων. Τα παραπάνω θορύβησαν του Ευρωπαίους και ιδιαίτερα τους Βρετανούς που τον Σεπτέμβριο του 1882, μετά από μια σειρά στρατιωτικών συγκρούσεων ανέλαβαν την εξουσία της χώρας³¹.

2.2 Η Αίγυπτος υπό Βρετανική Κατοχή

Διαχρονικά η παρέμβαση των Βρετανών στην Αίγυπτο, σε μεγάλο βαθμό ήταν αποτέλεσμα της πρόθεσης αυτών να ελέγξουν τη Διώρυγα του Σουέζ και να εξασφαλίσουν την πρόσβασή τους στην Ινδία. Ουσιαστικά όμως ήταν μια στρατηγική κίνηση ως αποτέλεσμα προηγούμενων πιο έμμεσων παρεμβάσεων.

Η αποδυνάμωση των Οθωμανών έναντι των Ρώσων κατά το πρώτο ήμισυ του δέκατου ένατου αιώνα, με πρόθεση των δευτέρων να επεκτείνουν την επιρροή τους στις «θερμές θάλασσες» της Μεσογείου και της Ερυθράς, προκάλεσε την αντίδραση της Βρετανίας, η οποία δεν ήταν πρόθυμη να επιστρέψει την εμφάνιση μιας νέας δύναμης στη Μέση Ανατολή. Ως εκ τούτου, ενήργησε ως προστάτης των Οθωμανών, τόσο έναντι των Ρώσων όσο και κατά του Μοχάμεντ Άλι. Η Βρετανία τάχθηκε στο πλευρό των Οθωμανών και οδήγησε την Αίγυπτο στην υπογραφή συνθήκης το 1840, η οποία εξασφάλιζε την ακεραιότητα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας³².

Επιπλέον κατά την διακυβέρνηση του Ιμπραήμ, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω οι βρετανικές τράπεζες ήταν από τους κορυφαίους χρηματοδότες της χώρας. Η Βρετανία εμπλεκόταν σε μεγάλο βαθμό τόσο στη χρηματοδότηση της Διώρυγας του Σουέζ όσο και στη διοίκηση της εταιρείας που διαχειριζόταν το έργο. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την εκτόξευση των χρεών εκείνης της περιόδου και την επακόλουθη αδυναμία διαχείρισης αυτών. Το παραπάνω είχε ως άμεση συνέπεια την αλλαγή της ηγεσίας και τελικά την εμφάνιση της Βρετανίας στο ρόλο της προστάτιδας

³¹ Metz, Helen C. «Area Handbook Series: Egypt: A Country Study». Library of Congress Washington DC Federal Research Div, (1991). σελ 31-42

³² Osman, Tarek. «Egypt on the brink: From rise of Nasser to the fall of Mubarak», Yale University Press (2011), σελ 31-32

δύναμης, που οδήγησαν στα γεγονότα του 1882 και την συνεπακόλουθη έναρξη της βρετανικής κατοχής. Το 1922 η βρετανική κυβέρνηση αναγνώρισε την ανεξαρτησία της Αιγύπτου, μετά από μεγάλο αριθμό εξεγέρσεων, κατά των Βρετανών κατακτητών, με κορύφωση τις εξεγέρσεις του 1919, χωρίς να πάψει εξ ολοκλήρου η παρουσία και η επιρροή αυτών στο εσωτερικό της χώρας.

Το πρώτο κόμμα που ανέλαβε την εξουσία μετά την πράξη απελευθέρωσης ήταν το φιλελεύθερο εθνικιστικό κόμμα Αλ-Ουάφντ (Al-Wafd) που καθιέρωσε τα θέματα μιας αιγυπτιακής φιλελεύθερης προσέγγισης, πρωτοστατώντας στο σύνταγμα του 1923³³. Το φιλελεύθερο πείραμα της Αιγύπτου επιδίωξε να ενσωματώσει αρχές όπως τον σεβασμό της ιδιοκτησίας, το ελεύθερο εμπόριο και τις ανοιχτές αγορές. Σημειώθηκε μεγάλη ανάπτυξη των αιγυπτιακών εταιρειών που εμπορευόταν αγαθά ιδιαίτερα βαμβάκι και ζάχαρη και οι οποίες συμμετείχαν ενεργά και στις διεθνείς αγορές, με σημαντικές επενδύσεις. Επακόλουθο ήταν η εμφάνιση μιας ισχυρής μεσαίας τάξης που οδήγησε και σε αντίστοιχη ανάπτυξη της αιγυπτιακής κοινωνίας. Αυτή η καπιταλιστική οικονομική προσέγγιση μετέτρεψε την Αίγυπτο σε σημαντικό εμπορικό προορισμό στην περιφέρειά της. Παρατηρήθηκε σημαντική προσέλευση αλλοδαπών που άγγιξαν το ενάμισο εκατομμύριο μέχρι το 1930³⁴. Η στροφή της αιγυπτιακής κοινωνίας προς την υιοθέτηση ευρωπαϊκής κουλτούρας και προσέγγισης θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως μια προσπάθεια μεταστροφής της αιγυπτιακής κοινωνίας από την ιστορία της και την πολιτιστική της κληρονομιά. Στον αντίποδα αυτής της προσπάθειας βρισκόταν το κίνημα της Μουσουλμανικής Αδελφότητας (Muslim Brotherhood – MB), η οποία ήταν προσκολλημένη σε μια οπισθοδρομική δομή και νοοτροπία.

Η Μουσουλμανική Αδελφότητα ιδρύθηκε από τον (νεαρό τότε – 20 ετών) θρησκευτικό ηγέτη Χασάν Αλ-Μπάνι, το 1928. Βασικός πυλώνας της ιδεολογίας της αδελφότητας ήταν ο σαλαφισμός. Το σαλαφ (Salaf) προέρχεται από το συντετμημένο Salaf as-Saalih και στα αραβικά σημαίνει «δίκαιος «πρόγονος». Ως Σαλαφιστές αναφέρονται αυτοί που πιστεύουν στην επανεδραίωση των ηθικοπολιτικών αρχών

³³ Το σύνταγμα του 1923 παραμένει ένα εξαιρετικά αμφισβητούμενο θέμα στην Αίγυπτο. Για κάποιους, αντιπροσωπεύει την επιτομή του φιλελεύθερου δημοκρατικού πειράματος της Αιγύπτου. Για άλλους, ειδικά για το στρατόπεδο των οπαδών του Νάσερ, ήταν μια προσπάθεια για τον έλεγχο της μοναρχίας της Αιγύπτου.

³⁴ Osman, Tarek. «Egypt on the brink: From rise of Nasser to the fall of Mubarak», Yale University Press (2011), σελ 40-44

του Ισλάμ, αναφερόμενοι στις τρεις πρώτες γενεές μουσουλμάνων μετά τον Προφήτη Μωάμεθ και στους ακολούθους του. Στόχος αυτών είναι η επιστροφή στον τρόπο πίστης, όπως αυτή ασκούσαν από τους προκατόχους τους. Οι οπαδοί λοιπόν αυτής της ιδεολογίας, ενοχλημένοι από την εμπλοκή των δυτικών στον μουσουλμανικό κόσμο ίδρυσαν την Μουσουλμανική Αδελφότητα, ένα θρησκευτικοπολιτικό κίνημα που σύντομα εξαπλώθηκε και σε άλλες χώρες του αραβικού κόσμου. Βασική επίσης ανησυχία των σαλαφιστών ήταν η εμφάνιση διαιρέσεων εντός του θρησκευτικού κατεστημένου, με αποτέλεσμα την απομάκρυνση από την παραδοσιακή ισλαμική πίστη και εν συνεχεία στην παρακμή αυτής. Προκειμένου να αποτρέψουν αυτό που αντιλήφθηκαν ως παρακμή, οι Σαλαφιστές κατέφυγαν ακόμη και στον προσηλυτισμό μεταξύ του αιγυπτιακού λαού, προκειμένου να τους οδηγήσουν να ασπαστούν εκ νέου το Ισλάμ και να επιστρέψουν σε αυτό που θεωρούνταν οι πρώτες παραδόσεις της αυστηρής μουσουλμανικής θρησκείας³⁵.

Η ανταγωνιστική σχέση μεταξύ οπαδών του σαλαφισμού και των φιλελευθέρων του Αλ-Ουάφντ δεν περιορίστηκε σε πολιτικοθρησκευτικό και ιδεολογικό επίπεδο αλλά οδήγησε σε πραγματικές συγκρούσεις που είχαν σαν αποτέλεσμα την απώλεια ζωνών, μεταξύ των οποίων και πολιτικών προσώπων. Την ίδια περίοδο, το Αλ-Ουάφντ, κατήυθνε τον προσανατολισμό του προς τις ανώτερες κοινωνικές τάξεις, απαξιώνοντας την βάση του, που αποτελούνταν για δεκαετίες από τα μεσαία και κατώτερα κοινωνικά στρώματα, χάνοντας έτσι την στήριξη σημαντικής μερίδας του πληθυσμού.

Σημαντικό επίσης είναι να αναφερθεί πως το 1936 και μετά την διαδοχή του βασιλιά Φουάντ (Fuad) από τον υιό του Φαρούκ (Farouk), υπογράφηκε αγγλο-αιγυπτιακή συνθήκη που καθόριζε τον τρόπο εμπλοκής της Βρετανίας στην διακυβέρνηση της Αιγύπτου αλλά και την διατήρηση στρατευμάτων για την προστασία του Σουέζ. Συνολικά η συνθήκη δεν απέδιδε πλήρη ανεξαρτησία στην Αίγυπτο, γεγονός που δημιούργησε αντιβρετανικό μέτωπο καθώς και ακόμη ισχυρότερο μέτωπο ενάντια στο φιλελεύθερο κόμμα. Το Αλ-Ουάφντ αποδείχθηκε ότι δεν είχε την πολιτική δύναμη να εξασφαλίσει την πλήρη ανεξαρτησία της Αιγύπτου από τη Βρετανική παρουσία, το οποίο με την σειρά του οδήγησε στην ενδυνάμωση της Μουσουλμανικής

³⁵ Osman, Tarek. «Egypt on the brink: From rise of Nasser to the fall of Mubarak», Yale University Press (2011), σελ 43

Αδελφότητας. Μόνο στα τέλη του 1951, η Αιγυπτιακή κυβέρνηση, ανακάλεσε μονομερώς την Συνθήκη του 1936, μια πράξη όμως που δεν έγινε αποδεκτή από την Βρετανική κυβέρνηση.

Όλα τα παραπάνω συνέπεσαν με τις έντονες οικονομικές δυσκολίες, ως αποτέλεσμα του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, βασικό μέτωπο του οποίου υπήρξε η Αίγυπτος. Βασικά στοιχεία αυτών των δυσκολιών ήταν οι μεγάλες αποκλίσεις στα εισοδήματα μεταξύ των κοινωνικών τάξεων, όπως και η διαπίστωση ότι παρόλη την σημαντική ανάπτυξη που είχε γνωρίσει η χώρα μέσα στο πρώτο μισό του εικοστού αιώνα, η μεσαία τάξη της αναπτυσσόταν με πολύ αργούς ρυθμούς. Ταυτόχρονα το φιλελεύθερο κόμμα φαινόταν να χάνει ακόμη περισσότερο έδαφος, ιδιαίτερα όταν αποδείχθηκε ότι παίρνει το μέρος των Βρετανών, κατά τη διάρκεια του πολέμου, με αντάλλαγμα καθαρά πολιτικό κέρδος.³⁶ Γενικά, το φιλελεύθερο πείραμα φαινόταν ότι απέτυχε ιδιαίτερα στον τομέα της οικονομικής ανάπτυξης των χαμηλών τάξεων, με τους φτωχούς της χώρας, να αποτελούν περισσότερο από το 80 τοις εκατό του συνολικού πληθυσμού. Την ίδια περίοδο, ο αρχηγός του αιγυπτιακού κράτους, ο βασιλιάς Φαρούκ, είχε εμπλακεί σε μια σειρά από σκάνδαλα. Ο αιγυπτιακός στρατός, έπειτα από την ταπεινωτική ήττα της Αιγύπτου από το Ισραήλ στον πόλεμο του 1948 απομακρύνθηκε από την μοναρχία, παρόλο που παραδοσιακά ήταν ιδιαίτερα πιστός στον θεσμό.

Όλα τα παραπάνω οδήγησαν τον Ιούλιο του 1952, σε πραξικόπημα κατά του βασιλιά Φαρούκ. Αυτή η ενέργεια, που διεξήχθη κατά κύριο λόγο από νεαρούς αξιωματικούς, έφερε τον τερματισμό μιας μακράς περιόδου μοναρχίας και οδήγησε σε ουσιαστικές πολιτικές αλλαγές. Το πραξικόπημα ανέδειξε προσωπικότητες όπως ο Γκαμάλ Αμπντέλ Νάσερ, (Gamal Abdel Nasser) ο οποίος ήταν και ηγετικό πρόσωπο στο επαναστατικό κίνημα των Ελευθέρων Αξιωματικών, που δημιούργησε τις συνθήκες για την στροφή της Αιγύπτου σε μία νέα πολιτική και κοινωνική πραγματικότητα.

³⁶ Metz, Helen C. «Area Handbook Series: Egypt: A Country Study». Library of Congress Washington DC Federal Research Div, (1991). Σελ 42-56

Κεφ. 3^ο Η Εξωτερική Πολιτική της Αιγύπτου κατά τον 20^ο Αιώνα

3.1 Η Εξωτερική Πολιτική της Αιγύπτου πριν το 1952

Η εξωτερική πολιτική της Αιγύπτου υπήρξε ανέκαθεν άρρηκτα συνδεδεμένη με στοιχεία που αφορούσαν την γεωγραφική της θέση, το ευρύτερο αραβικό περιβάλλον και την θρησκεία. Σταθμό στην δόμηση μιας νέας προσέγγισης στην εξωτερική πολιτική αποτέλεσε το πραξικόπημα του Ιουλίου 1952, όπου μια ομάδα αξιωματικών του στρατού, με επικεφαλής τον συνταγματάρχη Γκαμάλ Αμπντέλ Νάσερ, εξοργισμένοι από την κατοχή της χώρας τους και την διαφθορά της ηγεσίας, ανέτρεψαν την μοναρχία ιδρύοντας την πρώτη Αιγυπτιακή δημοκρατία. Την προηγούμενη περίοδο η Αίγυπτος υπό το καθεστώς της μοναρχίας, ήταν στρατιωτικά κατεχόμενη και απασχολημένη με εσωτερικές διαμάχες με αποτέλεσμα η εξωτερική πολιτική της να είναι ασαφής και περιορισμένη σε δύο βασικά ζητήματα, την αποτίναξη της βρετανικής κατοχής και την ανάκτηση της κυριαρχίας στο Σουδάν³⁷.

Η Αίγυπτος υπό την Βρετανική κατοχή δεν απολάμβανε ιδιαίτερη ελευθερία αποφάσεων. Αυτό είχε ως συνέπεια την περιορισμένη δραστηριότητά της σε θέματα εξωτερικής πολιτικής. Παρόλα αυτά ο τομέας αυτός δεν ήταν και τελείως ανενεργός. Για παράδειγμα η ίδρυση του Αραβικού Συνδέσμου (Arab League ή League of Arab States), το 1945, που ήταν μια από τις πρώτες σοβαρές προσπάθειες για την ενότητα του αραβικού κόσμου, ήταν αποτέλεσμα εντόνων διπλωματικών προσπαθειών εκ μέρους της Αιγύπτου. Σκοπός του Συνδέσμου ήταν να δημιουργήσει ένα πλαίσιο συνεργασίας και συντονισμού των ασκούμενων πολιτικών των αραβικών κρατών. Η έδρα του Συνδέσμου ήταν στο Κάιρο καθώς και ο πρώτος πρόεδρος ήταν Αιγύπτιος και έτσι η Αίγυπτος αναλάμβανε ένα δυνητικά ηγετικό ρόλο στην περιοχή³⁸.

Πάνω στην ίδια λογική κινείται και η απόφαση της Αιγύπτου για συμμετοχή στην αραβο-ισραηλινή σύγκρουση της Παλαιστίνης το 1948. Η Αίγυπτος απέστειλε στρατιωτικές δυνάμεις, σε συνέχεια μιας απόφασης του Αιγύπτιου βασιλιά Φαρούκ καθώς φαινόταν να έχει την σύμφωνη γνώμη στο εσωτερικό του, αλλά και λόγω της

³⁷ Shama, Nael. «Egyptian foreign policy from Mubarak to Morsi: Against the national interest». Routledge, (2013). Σελ. 29-31

³⁸ Hopwood, Derek. «Egypt: Politics and society, 1945-1990». Routledge, (1991). σελ. 27-28

ανησυχίας που προκαλούσε στην περιοχή η ίδρυση του εβραϊκού κράτους. Η ήττα της Αιγύπτου σε αυτή τη σύγκρουση ήταν συντριπτική και αποτέλεσε και την έναρξη μιας διαρκούς διαμάχης με το Ισραήλ που διήρκησε σχεδόν τρεις δεκαετίες. Ένας άλλος λόγος που οδήγησε στην παραπάνω απόφαση ήταν ο διαρκής ανταγωνισμός της Αιγύπτου με τις γειτονικές χώρες, με τις οποίες δεν υπήρξε ποτέ σοβαρός συντονισμός προ της προαναφερόμενης σύγκρουσης, με αρνητικά αποτελέσματα εν τέλει για το αιγυπτιακό κύρος. Επίσης η επικρατούσα άποψη της εποχής ήταν πως το Ισραήλ είναι ένα δημιούργημα των δυτικών, γεγονός το οποίο ενίσχυε ακόμη περισσότερο τις ανησυχίες των αραβικών κρατών, σχετικά με την εξουσία τους στην περιοχή³⁹.

Τέλος ένα άλλο σημαντικό ζήτημα που απασχολούσε την ευρύτερη περιοχή ήταν το θέμα της ασφάλειας. Προκειμένου να ξεφύγει από μια λογική απομονωτισμού και με φρέσκια την ήττα στον πόλεμο της Παλαιστίνης, η Αίγυπτος αποφάσισε να ασκήσει πιέσεις στα άλλα αραβικά κράτη για την δημιουργία ενός οργανισμού συλλογικής ασφάλειας. Έτσι το 1950 μετά την πρόταση της Αιγύπτου ιδρύθηκε το Σύμφωνο Συλλογικής Ασφάλειας του Αραβικού Συνδέσμου (Arab League Collective Security Pact - ALCSP), ένας οργανισμός αντίστοιχων συμμαχικών σχηματισμών όπως το NATO. Η κρίση και η αστάθεια που επικρατούσε εκείνη την εποχή στην Συρία ήταν επίσης μια σημαντική παράμετρος που οδήγησε προς αυτή την κατεύθυνση. Έτσι η Αίγυπτος κατάφερε να αποπροσανατολίσει την Συρία από μια ενδεχόμενη ένωσή της με το Ιράκ, προσφέροντας της μία πιο δελεαστική πρόταση. Τέλος το Σύμφωνο, που ήταν εγγενώς πνευματικό παιδί της Αιγύπτου, ενδυνάμωσε τον ηγετικό της ρόλο της στην περιοχή, αποδυναμώνοντάς ταυτόχρονα την βρετανική παρουσία και οδηγώντας την Αίγυπτο ως ηγέτιδα δύναμη σε μια νέα περιφερειακή τάξη πραγμάτων⁴⁰.

3.2 Η εξωτερική πολιτική κατά την διακυβέρνηση του Γκαμάλ Αμπντελ Νάσερ (1956-1970)

Το πραξικόπημα που υλοποίησε το κίνημα των Ελευθέρων Αξιωματικών οδήγησε την Αίγυπτο σε μια νέα φάση διακυβέρνησης, έχοντας απαλλαχθεί πλέον

³⁹ Hopwood, Derek. «Egypt: Politics and society, 1945-1990». Routledge, (1991). σελ. 28

⁴⁰ Doran, Michael, Pan-Arabism before Nasser : Egyptian power politics and the Palestine question, Oxford University Press, Inc, 1999, σελ. 193 -195

από την μοναρχία. Ηγετική μορφή αυτής της περιόδου αναδείχθηκε ο αξιωματικός του στρατού και μέλος του ανωτέρω κινήματος Γκαμάλ Άμπντελ Νάσερ. Με δεδομένο όμως ότι θεωρούσε πως ο αιγυπτιακός λαός δεν θα αποδεχόταν εύκολα ως ηγέτη του έναν σχετικά νεαρό αξιωματικό, τοποθέτησε στην θέση αυτή τον στρατηγό Μοχάμεντ Ναγκίμπ, που απολάμβανε δημοφιλίας από τον πληθυσμό.

Παρόλα αυτά, το 1954, ο Νάσερ αποφάσισε να απομακρύνει τον υφιστάμενο πρόεδρο και να αναλάβει την εξουσία. Αφού εδραίωσε την εξουσία του, έγινε και επισήμως πρόεδρος μετά από εκλογές, το 1956. Η ισχυρή προσωπικότητα αυτού του ηγέτη οδήγησε την Αίγυπτο σε νέο κύκλο δραστηριοτήτων στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής. Ο Νάσερ επιδίωξε να δημιουργήσει τις κατάλληλες συνθήκες προκειμένου η χώρα του να αναλάβει έναν ηγετικό περιφερειακό ρόλο στις περιοχές ενδιαφέροντος του. Βασικοί πυλώνες αυτής της πολιτικής υπήρξαν η οικονομική ανάπτυξη και η δημιουργία μια ισχυρής στρατιωτικής μηχανής.

Σημαντικό ορόσημο στην περίοδο διακυβέρνησης του Νάσερ υπήρξε η υπογραφή της συνθήκης του 1954 με την Βρετανία, η οποία προέβλεπε την σταδιακή απομάκρυνση των Βρετανών από την αιγυπτιακή επικράτεια και ειδικότερα από την εμπλοκή τους με την διώρυγα του Σουέζ. Αυτό ήταν καταλυτικός παράγοντας προκειμένου να χαρακτηριστεί αδιαμφισβήτητα ηγέτης της Αιγύπτου. Επιπλέον η απεμπλοκή της Αιγύπτου από τη βρετανική παρουσία έδωσε στον Νάσερ μεγάλη ώθηση να κινηθεί ανεξάρτητα πλέον και να χαράξει μια πορεία της χώρας του προς την πλήρη ανεξαρτησία⁴¹.

Στον τομέα της οικονομικής ανάπτυξης της Αιγύπτου στο επίκεντρο του οράματος του Νάσερ υπήρξε η κατασκευή και ολοκλήρωση ενός μεγαλεπήβολου έργου, του Υψηλού Φράγματος του Ασουάν. Με το φράγμα θα υπήρχε η δυνατότητα παροχής ηλεκτρικής ενέργειας στο μεγαλύτερο μέρος της αιγυπτιακής υπαίθρου, καθώς επίσης θα οδηγούσε και στην αύξηση της καλλιεργήσιμης γης. Επιπλέον με την κατασκευή του φράγματος θα αυξανόταν και η προστασία από τους κινδύνους των πλημμυρών και της ξηρασίας, που ήταν ένα συχνό φαινόμενο στην περιοχή. Δεν είναι τυχαίο άλλωστε πως η δεξαμενή που δημιουργήθηκε για να συγκρατεί τα νερά

⁴¹ Shama, Nael. «Egyptian foreign policy from Mubarak to Morsi: Against the national interest». Routledge, (2013). σελ. 32

του Νείλου, ονομάστηκε και λίμνη του Νάσερ (αλλιώς γνωστή και ως λίμνη Νούμπια)⁴². Η κατασκευή του αποτέλεσε προτεραιότητα για τον Νάσερ, ο οποίος άμεσα με την ανάληψη της διακυβέρνησης αναζήτησε πόρους, σε πρώτη φάση απευθυνόμενος στις Ηνωμένες Πολιτείες και στην Παγκόσμια Τράπεζα. Οι διαπραγματεύσεις με τους παραπάνω δεν ευοδώθηκαν με αποτέλεσμα ο Νάσερ να στραφεί σε άλλη κατεύθυνση⁴³. Άλλωστε δεν χαρακτηριζόταν από την ιδιαίτερη συμπάθεια του προς τους δυτικούς, γεγονός που αντικατοπτριζόταν και στον εσωτερικό της χώρας του από το αντιβρετανικό συναίσθημα. Όπως ο ίδιος ανέφερε «η αμερικανική απόφαση δεν αντιπροσώπευε μια υποχώρηση, αλλά μάλλον «μια επίθεση στο καθεστώς και μια πρόσκληση προς τον αιγυπτιακό λαό για να το ανατρέψει». Επιπλέον ο Νάσερ και το κίνημα των Ελευθέρων Αξιωματικών πίστευαν ότι αυτή η κίνηση των Ηνωμένων Πολιτειών είχε ως σκοπό όχι μόνο να ανατρέψει την εξουσία του ιδίου, αλλά και το σύνολο της προσπάθειας της Αιγύπτου να ανέλθει ιεραρχικά στην περιφέρεια της Μέσης Ανατολής. Κατά συνέπεια έκριναν πως πρέπει να αντιδράσουν άμεσα για να διαφυλαχθούν τα συμφέροντα της χώρας. Αυτό οδήγησε στην κρατικοποίηση την Εταιρεία της Διώρυγας του Σουέζ. Η απόφαση αυτή, πέτυχε να διασφαλίσει την ακεραιότητα του οράματος του Νάσερ για πολιτική ανεξαρτησία αλλά και ταυτόχρονα να στείλει ένα μήνυμα προς τον υπόλοιπο αραβικό κόσμο για την απαιτούμενη ενότητα μεταξύ αυτών. Δεν είναι τυχαίο ότι η κρατικοποίηση του Σουέζ, χαιρετίστηκε, σχεδόν από το σύνολο του αραβικού κόσμου⁴⁴.

Στον αντίποδα αυτής της απόφασης ο Νάσερ είχε να αντιμετωπίσει την δυτική ανταπάντηση, η οποία αμφισβήτησε τον έλεγχο του καναλιού και έκρινε την κίνηση αυτή ως απαράδεκτη. Σε αυτό το πλαίσιο το Ισραήλ, η Βρετανία και η Γαλλία εξαπέλυσαν, στρατιωτική επίθεση κατά της Αιγύπτου, το 1956. Η Αίγυπτος δέχθηκε την υποστήριξη των Αραβικών χωρών, ενώ ταυτόχρονα αιτήθηκε την βοήθεια των Σοβιετικών, που άλλωστε αναζητούσαν τρόπους να εισέλθουν στην αρένα της Μέσης Ανατολής, η οποία αποτελούσε περιοχή ενδιαφέροντος για όλες τις Μεγάλες Δυνάμεις της εποχής. Από την πλευρά τους οι Ηνωμένες Πολιτείες έκριναν πιο φρό-

⁴² <https://www.britannica.com/topic/Aswan-High-Dam> (πρόσβαση 5 Δεκ 2022)

⁴³ Shalaby, El-Sayed Amin «Egypt's foreign policy from 1952 -1992: Some Personal Reflections», Sage Journals, Security Dialogue 23.3 (1992), σελ 107 -109

⁴⁴ Gerges, Fawaz A. «The superpowers and the Middle East: regional and international politics», 1955-67. Westview Press, 1994. σελ. 54 - 58

νιμο να μην εμπλακούν άμεσα και να μην θέσουν σε κίνδυνο τα υφιστάμενα συμφέροντά τους στην περιοχή, ενώ ταυτόχρονα αναγνώριζαν και την εξάρτησή τους από το αραβικό πετρέλαιο. Τέλος οι Ηνωμένες Πολιτείες ανησυχούσαν και για την νομιμότητα της επίθεσης, η οποία είχε πραγματοποιηθεί χωρίς προηγούμενη συνεννόηση μαζί τους⁴⁵. Εν τέλει η επέμβαση που είχε ξεκινήσει στις 29 Οκτωβρίου 1956, έληξε μετά από μερικές μόλις μέρες, την 2 Νοεμβρίου 1956, έχοντας υποστεί και την κατακραυγή της δημοσίας γνώμης. Η Αίγυπτος αντίστοιχα εξασφάλισε την κυριαρχία της, κράτησε το κανάλι και κέρδισε μια εξαιρετική πολιτική νίκη. Από την άλλη πλευρά οι Βρετανοί συνειδητοποίησαν ότι φτάνουν προς το τέλος της επιρροής τους στην περιοχή. Η αυτοπεποίθηση του Νάσερ ενισχύθηκε και πλέον ήταν σίγουρος ότι η ριψοκίνδυνη εξωτερική του πολιτική απέφερε θετικά αποτελέσματα⁴⁶.

Η ανεξάρτητη αυτή πλέον πορεία της Αιγύπτου στην χάραξη της εξωτερικής της πολιτικής διαφαίνεται και από την προσέγγιση του Νάσερ σε τρεις χαρακτηριστικές περιπτώσεις, που προηγήθηκαν της κρίσης του Σουέζ και ανέδειξαν την ηγετική τάση της χώρας στο περιφερειακό υποσύστημα της Μέσης Ανατολής. Η πολιτική μάχη με το Σύμφωνο της Βαγδάτης, η Διάσκεψη του Μπαντούνγκ και η συμφωνία για τα όπλα στην Τσεχία, διαδραμάτισαν πολύ σημαντικό ρόλο στον χαρακτηρισμό της αλλαγής που σκόπευε να φέρει ο Νάσερ και χαρακτήρισαν την υιοθετούμενη πολιτική του ως επαναστατική.

Πιο συγκεκριμένα ο Νάσερ αντιλαμβανόμενος ως απειλή κάθε εμπλοκή της δύσης στη ευρύτερη περιοχή της Μέσης Ανατολής, εναντιώθηκε έντονα στο Σύμφωνο της Βαγδάτης. Το σύμφωνο αφορούσε μια διμερή στρατιωτική συμμαχία μεταξύ Τουρκίας και Ιράκ αρχικά, που στη συνέχεια εξελίχθηκε στον προαναφερόμενο σύμφωνο με την εμπλοκή του Πακιστάν, του Ιράν και της Μεγάλης Βρετανίας. Η παραπάνω συμμαχία συστάθηκε το 1955 και διήρκεσε μέχρι το 1979, ενώ είναι γενικά αποδεκτό ότι το εγχείρημα αυτό δεν χαρακτηρίστηκε από ιδιαίτερη επιτυχία. Σκοπός ήταν να αναστείλει κάθε πιθανότητα Σοβιετικής επιρροής στην περιοχή. Ο Νάσερ τάχθηκε έντονα κατά της συμφωνίας αυτής, καθώς διαισθάνθηκε πως η δύση προσπαθούσε να υπερκεράσει την Αίγυπτο, κινούμενη προς την Βαγδάτη, και όχι να προστατευτεί από την Σοβιετική απειλή. Ο Νάσερ επιθυμούσε την υλοποίηση

⁴⁵ Στο ίδιο σελ. 59 - 66

⁴⁶ <https://adst.org/2013/07/the-suez-crisis-and-a-different-side-of-nasser/> (πρόσβαση 5 Δεκ 2022)

μιας περιφερειακής συνεργασίας των χωρών του αραβικού κόσμου υπό τον ηγετικό ρόλο της χώρας του και ανησυχούσε ιδιαίτερα για την πιθανότητα απομόνωσης της σε περίπτωση προσχώρησης και άλλων αραβικών κρατών στο Σύμφωνο⁴⁷. Προκειμένου λοιπόν να αντιδράσει σε αυτή την αναδυόμενη απειλή, ξεκίνησε μια έντονη διαμάχη με τον ηγέτη του Ιράκ, επιχειρώντας να προωθήσει την δική προσέγγιση σε ότι αφορά την ενότητα των αραβικών κρατών. Κατάφερε να πείσει την Συρία να μην προσχωρήσει στο Σύμφωνο, ενώ υπέγραψε ταυτόχρονα συμφωνίες με άλλα αραβικά κράτη. Έτσι δημιούργησε ένα αντίπαλο δέος στις ηγεμονικές τάσεις του Ιράκ που αποδείχθηκε εν τέλει πιο ισχυρό⁴⁸.

Ο Νάσερ έχοντας πλέον στέρεα βάση, δεδομένων των συνθηκών που δημιούργησε, επιδίωξε να διευρύνει τον κύκλο των συμμαχιών του. Η γνωριμία του με τον ηγέτη της Γιουγκοσλαβίας Τίτο ήταν μια από τις πρώτες επαφές που είχε έξω από τον αραβικό κόσμο. Μαζί ανέπτυξαν την ιδέα της «αδέσμευτης πολιτικής» που ως κορμό είχε την αποφυγή αντιρωσικών ή φιλοδυτικών δεσμεύσεων, χωρίς όμως να προϋποθέτει παθητικότητα ή ουδετερότητα στις εξελίξεις της διεθνούς πολιτικής. Τον Απρίλιο του 1955, ο Νάσερ πήρε μέρος στην αφρο-ασιατική διάσκεψη του Μπαντούνγκ στην Ινδονησία. Η διάσκεψη αυτή έθεσε τις βάσεις μια τριμερούς πρωτοβουλίας σε συνεργασία με την τότε Γιουγκοσλαβία και την Ινδία, που οδήγησε στην δημιουργία του κινήματος των αδέσμευτων [Non-Aligned Movement (NAM)], το οποίο ενσάρκωσε την πολιτική σύλληψη των δυο ηγετών. Το κίνημα αυτό φάνηκε να αποτελεί μια σημαντική πολιτική δύναμη, καθώς δημιούργησε ένα διαφορετικό μέτωπο εξωτερική πολιτικής των χωρών του «Τρίτου Κόσμου», απέναντι στα δυο υφιστάμενα μέτωπα του Ψυχρού Πολέμου, μέχρι και την λήξη αυτού⁴⁹. Για τον Νάσερ η συμμετοχή στην διάσκεψη αποτελούσε ένα ευρύ άνοιγμα εκτός των συμβατικών ορίων του αραβικού κόσμου, κάνοντας αισθητή την παρουσία της Αιγύπτου στην ευρύτερη έννοια του αναπτυσσομένου κόσμου.

⁴⁷ Shama, Nael. «Egyptian foreign policy from Mubarak to Morsi: Against the national interest». Routledge, (2013). σελ 32 - 33

⁴⁸ Walt, Stephen M. «The Origins of Alliances», Cornell University Press, 2013, pp. 58-59

⁴⁹ Ancic, Ivana. August 17, 2017. «Belgrade, the 1961 Non-Aligned Conference». Global South Studies: A Collective Publication with the Global South. <https://globalsouthstudies.as.virginia.edu/key-moments/belgrade-1961-non-aligned-conference> (πρόσβαση 05 Δεκ 2022)

Στο ίδιο πνεύμα της εναντίωσης στις πολιτικές εμπλοκής των δυτικών χωρών στη Μέση Ανατολή, υπήρξε και η σοβιετικής έμπνευσης συμφωνία όπλων που υπέγραψε το Νάσερ με την Τσεχία, τον Σεπτέμβριο του ίδιου έτους. Βέβαια η στροφή αυτή μπορεί να φαίνεται αντιφατική, σε συνέχεια των διαλαμβανομένων της Διάσκεψης του Μπαντούνγκ, αλλά για τον Νάσερ είχε ιδιαίτερη σημασία, όπως προαναφέρθηκε, να δημιουργήσει ένα ισχυρό στράτευμα. Έτσι κατόπιν της επίθεσης του Ισραήλ στην Γάζα τον Φεβρουάριο του 1955 και με δεδομένη εκείνη την περίοδο την μέτρια κατάσταση του αιγυπτιακού στρατεύματος, επανεμφανίστηκε η αναγκαιότητα για εκσυγχρονισμό του οπλοστασίου της χώρας. Αρχικά ο Νάσερ στράφηκε προς τις Ηνωμένες Πολιτείες αλλά και την Βρετανία για αγορά στρατιωτικού υλικού. Οι Ηνωμένες Πολιτείες με την σειρά τους, σε απάντηση του αιτήματος, έθεσαν ως όρο για την συνεργασία τον τομέα του αμυντικού εξοπλισμού, την υπογραφή συνθήκης ειρήνης με το Ισραήλ⁵⁰. Ο Νάσερ όμως δεν είχε την διάθεση να παίξει με τους κανόνες που έθεταν οι Η.Π.Α. και να αποδεχθεί τους όρους τους. Βασική του προτεραιότητα ήταν η διατήρηση και βελτίωση του κύρους και της θέσης της χώρας του στο αραβικό υποσύστημα, κάτι που πίστευε ότι δεν μπορούσε να διαφυλαχθεί εάν εντασσόταν η χώρα του στο δυτικό στρατόπεδο⁵¹. Έτσι στράφηκε προς την Σοβιετική Ένωση, η οποία εκείνη την περίοδο πραγματοποιούσε ένα ευρύ άνοιγμα προς τις αναπτυσσόμενες χώρες. Σε αυτή την φάση ασκήθηκαν έντονες πιέσεις από τις Ηνωμένες Πολιτείες προκειμένου να μη προχωρήσει μια τέτοια συμφωνία⁵². Παρόλα αυτά και η συμφωνία προχώρησε και σηματοδότησε την έναρξη μιας πολιτικής και στρατιωτικής σχέσης της Αιγύπτου με την Ε.Σ.Σ.Δ. για τουλάχιστον δύο δεκαετίες. Το επίσημο πλέον άνοιγμα της Αίγυπτου μακριά από τις παραδοσιακές συμμαχίες της δύσης, έδωσε νέα πνοή στην εξωτερική πολιτική του Νάσερ, καθώς επισημάνε την διαθεσιμότητα πιθανών συμμάχων και βέβαια οδήγησε και σε αντίστοιχες πρωτοβουλίες στο εσωτερικό της χώρας. Οι πρωτοβουλίες αυτές συνοψίζονται σε μεγάλες μεταρρυθμίσεις στον αγροτικό τομέα καθώς στην προσπάθεια εκβιομηχάνισης, που θα οδηγούσαν στην δημιουργία ενός δημοσίου τομέα με προσανατολισμό στην ταχεία οικονομική ανάπτυξη της χώρας.

⁵⁰ Shama, Nael. «Egyptian foreign policy from Mubarak to Morsi: Against the national interest». Routledge, (2013). σελ 34

⁵¹ Gerges, Fawaz A. «The superpowers and the Middle East: regional and international politics», 1955-67. Westview Press, 1994. σελ. 31 -32

⁵² Hopwood, Derek. «Egypt: Politics and society, 1945-1990». Routledge, (1991). σελ. 44-45

Πέραν των παραπάνω, η πολιτική του Νάσερ προσανατολίστηκε προς την ιδέα του αραβικού εθνικισμού η παναραβισμού. Σε μια ιδεολογία που είχε ως κεντρική ιδέα την ενότητα του αραβικού κόσμου ως μια ενιαία οντότητα. Ο παναραβισμός δεν ήταν βέβαια επιδίωξη του Νάσερ, αλλά η χρήση του από αυτόν, του έδωσε ισχυρή ώθηση, ιδιαίτερα στο εσωτερικό της χώρας. Η βάση του καθεστώτος του αποτελούνταν κατά κύριο λόγο από εθνικιστές που εκτιμούσαν την αποτελεσματικότητα του στην εκδίωξη των Βρετανών, αλλά και την εναντίωση του στις πιέσεις των Ηνωμένων Πολιτειών. Γενικότερα η αποδοτική του πολιτική στην ανεξάρτηση από ξένες επιρροές και η επαναστατική και προοδευτική του προσέγγιση για την θέση της Αιγύπτου, ήταν καθοριστικοί παράγοντες για την συγκράτησή του στην εξουσία. Επιπλέον η Αραβική Σοσιαλιστική Ένωση⁵³ και το στρατιωτικό κατεστημένο βίωναν την ακμή της κομμουνιστικής ιδεολογίας, και πολλοί ήταν είτε καθαροί κομμουνιστές, είτε αριστεροί, σε διάφορους βαθμούς και επίπεδα δέσμευσης. Υπήρχαν επίσης πολλοί εθνικιστές χωρίς ισχυρούς ιδεολογικούς δεσμούς, αλλά με όραμα για μια ανεξάρτητη και σύγχρονη Αίγυπτο. Και οι δύο ομάδες αντιλαμβάνονταν τις Ηνωμένες Πολιτείες και το Ισραήλ ως απειλές στις οποίες οφείλαν να εναντιωθούν⁵⁴.

Όπως προαναφέρθηκε, η Κρίση του Σουέζ του 1955, οδήγησε τον Νάσερ σε μια πεποίθηση ηγεμονίας στην ευρύτερη περιοχή της Αιγύπτου. Το παραπάνω γίνεται σαφές και από την προσέγγιση των Σύριων, διαμέσου του αραβικού σοσιαλιστικού κόμματος Μπαθ. Το κόμμα αυτό και οι πολιτικοί του αντιπρόσωποι αναγνώριζαν στο πρόσωπο του Νάσερ ένα επιτυχημένο ηγέτη, όπου θα μπορούσαν να βασιστούν προκειμένου να διεκδικήσουν την εξουσία και να παραγκωνίσουν τους πολιτικούς τους αντιπάλους. Ο φόβος για την σταδιακή ενίσχυση του κομμουνιστικού κινηματός εντός της Συρίας και της ολόενα και μεγαλύτερης επιρροής αυτού στα πολιτικά δρώμενα ήταν ο βασικός λόγος προσέγγισης της Αιγύπτου⁵⁵. Βέβαια οι σχέσεις Συρίας και Αιγύπτου είχαν ενισχυθεί τα τελευταία χρόνια με μια σειρά από συμφωνίες στρατιωτικού και οικονομικού χαρακτήρα, όπως το Αμοιβαίο Αμυντικό

⁵³ Το κόμμα που ίδρυσε ο Νάσερ το 1962, το οποίο ήταν και το μοναδικό μετά την πτώση του βασιλικού καθεστώτος και της κατάργησης όλων το υπολοίπων κομμάτων.

⁵⁴ Shama, Nael. «Egyptian foreign policy from Mubarak to Morsi: Against the national interest». Routledge, (2013). σελ 34-36

⁵⁵ Hopwood, Derek. «Egypt: Politics and society, 1945-1990». Routledge, (1991). σελ. 54

Σύμφωνο του 1955, μια βιομηχανική συνεργασία ένα χρόνο αργότερα, με αποκορύφωμα μια συμφωνία για οικονομική ενοποίηση το 1957. Επιπλέον σημαντική υπήρξε και η στάση της Συρίας κατά τη διάρκεια κρίσεως του Σουέζ, η οποία διαμέσου του ηγέτη της, δήλωσε την απόλυτη στήριξή της προς την Αίγυπτο.

Η συμφωνία που ακολούθησε θεωρείται ένα από τα σημαντικότερα λάθη στην εξωτερική πολιτική του Νάσερ. Σε μια λογική διατήρησης και επαύξησης της ηγεμονικής θέσης της Αιγύπτου, προχώρησε τον Ιανουάριο του 1958, σε μια συνταγματική ένωση με την Συρία κατόπιν αιτήματος των μελών του κόμματος Μπαθ της Συρίας. Η ένωση αυτή γνωστή ως Ηνωμένη Αραβική Δημοκρατία [United Arab Republic (UAR)] είχε σύντομη διάρκεια. Μόλις τρία χρόνια μετά, το 1961, η Συρία επιδίωξε την απομάκρυνση της από το σχήμα, καθώς ο Νάσερ επέβαλε ένα ιδιαίτερα σκληρό καθεστώς διοίκησης στο νέο σχήμα. Ο Νάσερ φαίνεται να είχε εικόνα της ριψοκίνδυνης αυτής προσπάθειας, αλλά την επιχείρησε σε ένα πλαίσιο πιέσεων από τις αλλαγές που συντελούνταν στο διεθνές περιβάλλον, προκείμενου να εξασφαλίσει την ακεραιότητα της ηγεμονικής θέσης της Αιγύπτου στην περιφέρεια της. Ενδεχομένως όμως δεν υπολόγιζε σωστά τις ουσιαστικές διαφορές μεταξύ των δυο κρατών σε πολιτικό, κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο ή θεωρούσε ότι η επιρροή στον αραβικό κόσμο και το κύρος που θα του προσέφερε μια τέτοια ένωση, ήταν μεγαλύτερης βαρύτητας. Εν τέλει η κατάληξη ήταν η προαναφερόμενη, με την αποσχιστική προσπάθεια εκ μέρους της Συρίας. Η απάντηση της Αιγύπτου ήταν άμεση και στρατιωτικού χαρακτήρα, με σκοπό να καταστείλει τις αποσχιστικές δυνάμεις, γεγονός όμως που τελικά δεν υλοποιήθηκε κατόπιν προσωπικής απόφασης του Νάσερ. Η απόφαση κρίνεται ως μια προσπάθεια του Νάσερ να μην πλήξει την φυσιογνωμία που είχε χτίσει μέχρι τότε ως δυνητικός ηγέτης του αραβικού κόσμου⁵⁶. Οπότε η διαδικασία της απόσχισσης ολοκληρώθηκε χωρίς εχθροπραξίες, αλλά και χωρίς κάποια νέα συμφωνία μεταξύ των δυο μερών.

Η αποτυχία του προηγούμενου εγχειρήματος δεν τον περιόρισε από το να συνεχίσει με την ίδια προσέγγιση, στην άσκηση της εξωτερικής του πολιτικής. Αυτό διαφαίνεται και από την απόφαση του να εμπλακεί στρατιωτικά, κατά την έκρηξη της

⁵⁶ Shama, Nael. «Egyptian foreign policy from Mubarak to Morsi: Against the national interest». Routledge, (2013). σελ 40-41

επανάστασης στην Υεμένη το 1962, προς υποστήριξη των αναδυόμενων δημοκρατικών δυνάμεων έναντι των υποστηρικτών της βασιλείας. Η εμπλοκή της Αιγύπτου οδήγησε σε κλιμάκωση με ταυτόχρονη εμπλοκή και της Σαουδικής Αραβίας από την απέναντι πλευρά. Σχεδόν για μια πενταετία η Αίγυπτος είχε εμπλεκόμενα στρατεύματα, με επακόλουθο τρομερά υψηλό κόστος τόσο σε υλικό όσο και σε προσωπικό, γεγονός που προκάλεσε μεγάλη τριβή και φθορά στις δυνάμεις της. Μέχρι το 1965 δεν υπήρχε καμία ουσιαστική στρατιωτική επιτυχία και ο Νάσερ αποδέχθηκε ότι πρέπει σταδιακά να αποχωρήσει από την σύγκρουση. Επιπλέον η προαναφερόμενη εμπλοκή στον εμφύλιο της Υεμένης, πιθανώς να κόστισε περισσότερο και λόγω της αποδυναμωμένης στρατιωτικής κατάστασης, στην οποία βρήκε το Ισραήλ την Αίγυπτο κατά την επερχόμενη σύγκρουση του 1967.

Η κρίση του 1967 ξεκίνησε ήδη από τον Απρίλιο του έτους, οπότε λάμβαναν χώρα μικρής κλίμακας συγκρούσεις στα ισραηλο-συριακά σύνορα, οι οποίες κλιμακώθηκαν μέσα στον επόμενο μήνα. Η Αίγυπτος είχε πληροφορίες για επικείμενη επίθεση στην Συρία, λόγω πιθανής κινητοποίησης μεγάλων ισραηλινών δυνάμεων στην περιοχή των συγκρούσεων. Ο Νάσερ, παρόλο που γνώριζε τους κινδύνους του πολέμου και επιδίωκε από το 1956 να αποφύγει την κλιμάκωση των εντάσεων μεταξύ των αραβικών κρατών και του Ισραήλ, ένωσε υποχρεωμένος να αντιδράσει και απέστειλε προληπτικά μια στρατιωτική δύναμη στα ισραηλινά σύνορα. Ταυτόχρονα είχε να αντιμετωπίσει την κριτική που δεχόταν από τους Άραβες πολιτικούς του αντίπαλους, που τον κατηγορούσαν για δειλία και ανοχή της ισραηλινής προκλητικότητας. Έτσι ελλείπει αποτελεσματικών στρατηγικών στρατιωτικής και εξωτερικής πολιτικής και στηριζόμενος σε ελλιπείς και παραπλανητικές πληροφορίες, αυτοσχέδιασε. Ο Νάσερ έκανε μια σειρά από επιλογές που συμπεριελάμβαναν τον αποκλεισμό του Κόλπο της Άκαμπα για την ισραηλινή ναυτιλία, την αίτηση για αποχώρηση των ειρηνευτικών δυνάμεων από τον ΟΗΕ⁵⁷ και τέλος προχώρησε εκ νέου στην στρατικοποίηση του Σινά, η οποία είχε σταματήσει μετά τα γεγονότα στο Σουέζ. Ο Νάσερ δεν είχε ως άμεσο στόχο να εμπλέξει την Αίγυπτο σε μια ανοιχτή μάχη με το Ισραήλ, αλλά περισσότερο να διατηρήσει τον ηγεμονικό του χαρακτήρα τόσο στο εσωτερικό όσο και στο υπόλοιπο αραβικό κόσμο. Το Ισραήλ από την πλευρά του δήλωσε πως δεν είναι ανεκτός ένας τέτοιος αποκλεισμός και προχώρησε σε στρατιωτική δράση. Η μαζική ισραηλινή αεροπορική επίθεση στις 5 Ιουνίου ήταν πολύ

⁵⁷ Hopwood, Derek. «Egypt: Politics and society, 1945-1990». Routledge, (1991). σελ. 73

αποτελεσματική, καταστρέφοντας ουσιαστικά την αιγυπτιακή αεροπορία και διευκολύνοντας έτσι την κατάκτηση της χερσονήσου του Σινά. Επιπλέον κατέλαβε τα συριακά υψώματα του Γκολάν, τη Λωρίδα της Γάζας και τη Δυτική Όχθη, συμπεριλαμβανομένης της Ιερουσαλήμ⁵⁸.

Το μέγεθος της ήττας του 1967 ανέδειξε αυτό που ο Νάσερ ήδη γνώριζε για την συγκριτική ισχύ μεταξύ της χώρας του και του Ισραήλ. Άλλωστε καθ' όλη την πορεία ως ηγέτης της Αιγύπτου, ποτέ δεν έθεσε ως προτεραιότητα την σύγκρουση του με το αναδυόμενο εβραϊκό κράτος, παρόλο που το θεωρούσε ως εισβολέα στην περιοχή του αραβικού κόσμου. Τον Αύγουστο του ίδιου έτους έλαβε χώρα στο Χαρτούμ του Σουδάν μια αραβική Σύνοδος Κορυφής. Σκοπός της συνόδου ήταν να χαραχθεί μια συνολική πολιτική των Αραβικών κρατών έναντι του Ισραήλ και της δύσης. Η κατάληξη ήταν μια συμφωνία για άρνηση οποιασδήποτε αναγνώρισης, ειρήνης και διαπραγμάτευσης με το Ισραήλ, ενώ τα ισχυρά αραβικά κράτη θα βοηθούσαν τα υπόλοιπα να αναδομήσουν τα στρατεύματά τους. Η Αίγυπτος κέρδισε την βοήθεια της Σαουδικής Αραβίας, με αντάλλαγμα την απόσυρση των στρατευμάτων της από την Υεμένη. Η Αίγυπτος βέβαια συνέχισε να βρίσκεται σε μια κατάσταση σύγκρουσης με το Ισραήλ μέχρι και το 1970, καθώς βρέθηκε ηττημένη και με σημαντική απώλεια εδαφών, τα οποία και είχε σκοπό να ανακτήσει.

Συνοψίζοντας μπορεί κανείς να διαπιστώσει πως συνολικά η μέθοδος άσκησης της εξωτερικής πολιτικής κατά τη διάρκεια της διακυβέρνησης του Νάσερ είχε ένα έντονα προσωποκεντρικό χαρακτήρα. Οι επιτυχίες του Νάσερ στην εξωτερική πολιτική, υποβοηθήθηκαν σε μεγάλο βαθμό από την αυταρχική διακυβέρνηση του, η οποία του έδινε σε σημαντικό βαθμό την ελευθερία στην λήψη αποφάσεων, χωρίς ιδιαίτερους περιορισμούς. Τα γεγονότα του 1955 και του 1956 καταδεικνύουν την αποφασιστικότητα του Νάσερ να ακολουθήσει μια ανεξάρτητη αναπτυξιακή πορεία με κάθε κόστος, συμπεριλαμβανομένης της διατήρησης μιας τεταμένης σχέσης με τις Ηνωμένες Πολιτείες και της πρόσκλησης της κομμουνιστικής επιρροής στην περιοχή. Η ανεξαρτησία ήταν βασικό στοιχείο του πολιτικού σχεδίου του Νάσερ. Επιπλέον, τα προαναφερόμενα γεγονότα που αφορούν στο Σύμφωνο της Βαγδάτης, στη διάσκεψη στην Μπαντούγγκ, στην συμφωνία όπλων με την Τσεχοσλοβακία και

⁵⁸ Shama, Nael. «Egyptian foreign policy from Mubarak to Morsi: Against the national interest». Routledge, (2013). σελ. 44

τέλος στην εθνικοποίηση της εταιρείας της Διώρυγας του Σουέζ, υπογραμμίζουν το όραμα του Νάσερ να αναλάβει τον ηγετικό ρόλο στον αραβικό κόσμο. Τα προαναφερόμενα στοιχεία της ηγετικής ικανότητας και της ανεξαρτησίας, πήγαζαν βεβαίως από τις αντιλήψεις και τις πολιτικές πεποιθήσεις του Νάσερ, σχετικά με τον τρόπο εξάσκησης των διεθνών σχέσεων και της εξωτερικής πολιτικής της Αιγύπτου.

Οι συνθήκες όμως που δημιουργήθηκαν κατά την τελευταία σύγκρουση με το Ισραήλ έστειλαν την Αίγυπτο χρόνια πίσω σε ότι αφορά στην ανεξαρτησία της, η οποία αποτελεί βασικό στοιχείο της πολιτικής του Νάσερ. Επίσης προκειμένου να μπορέσει να ανταπεξέλθει στις ανάγκες που δημιουργούσε η σύγκρουση αυτή και ελλείψει άλλων συμμάχων αναγκάστηκε να προσδεθεί πολύ ισχυρά στο άρμα της Σοβιετικής Ένωσης, δεχόμενος ακόμη και την παρουσία μεγάλου αριθμού σοβιετικών στρατιωτικών συμβούλων στο έδαφός του. Ο τρόπος που άσκησε την εξωτερική πολιτική της χώρας του, σίγουρα του απέδωσε πολλά οφέλη σε δεδομένες χρονικές στιγμές. Η ριψοκίνδυνη όμως εξωτερική πολιτική είναι πιθανό να δημιουργήσει δυσανάλογα βαριά αρνητικά αποτελέσματα, τα οποία ενδεχομένως ένα κράτος, να μην δύναται να αντιμετωπίσει. Η τραγική ειρωνεία με την οποία έκλεισε η περίοδος διακυβέρνησης του Νάσερ είναι ότι κατά την αραβική συνδιάσκεψη του Χαρτούμ αναγκάστηκε να συμβιβαστεί με την παροχή βοήθειας από τα πλούσια πετρελαϊκά κράτη, όπως η Σαουδική Αραβία, των οποίων επιχειρούσε επί χρόνια να ηγηθεί ως περιφερειακή δύναμη. Ο Νάσερ απεβίωσε τον Σεπτέμβριο του 1970, οπότε και τον διαδέχθηκε στην εξουσία ο αντιπρόεδρος του Ανουάρ Σαντάτ.

3.3 Η εξωτερική πολιτική κατά την διακυβέρνηση του Ανουάρ Σαντάτ (1970–1981)

Ο Σαντάτ υπήρξε επί χρόνια σημαντική φυσιογνωμία στην πολιτική ζωή της χώρας, κατά τις δεκαετίες του 1950 και του 1960. Υπήρξε επίσης μέλος των Ελευθέρων Αξιωματικών και υποστηρικτής της ανατροπής του προηγούμενου καθεστώτος. Ήταν μια φιλόδοξη και ευέλικτη προσωπικότητα που επιδίωξε να τροποποιήσει την προηγουμένως ακολουθούμενη πολιτική και να κινηθεί σε ένα τελείως διαφορετικό άξονα, που σαν επίκεντρό του είχε καταρχάς την απομάκρυνση από την Σοβιετική επιρροή και την μετακίνηση του ενδιαφέροντος προς τις Ηνωμένες Πολιτείες. Επιπλέον το όραμα του περιελάμβανε και αλλαγές στο εσωτερικό και κατά κύριο

λόγο στον παρηκμασμένο οικονομικό τομέα, προκειμένου να δημιουργήσει ένα ελκυστικό περιβάλλον για νέες ξένες επενδύσεις. Τέλος ένα σημαντικό σημείο της πολιτικής του αποτέλεσε η προτεραιότητα που έβαλε σχετικά με την αποκατάσταση των κατεχομένων εδαφών του Σινά και ενδεχομένως και την επίτευξη ειρήνης με το Ισραήλ⁵⁹.

Ο Σαντάτ στα πρώτα χρόνια της θητείας του επέλεξε να ακολουθήσει την πολιτική που χάραξε ο προκάτοχος του. Συνέχισε λοιπόν να διατηρεί σχετικά καλές σχέσεις με την Σοβιετική Ένωση. Μάλιστα προχώρησε και στην υπογραφή μιας συνθήκης συνεργασίας με την Σοβιετική Ένωση το 1971⁶⁰. Η Συνθήκη προέβλεπε συνέχιση της Σοβιετικής βοήθειας στον στρατιωτικό και οικονομικό τομέα, ενώ η Αίγυπτος δεσμευόταν να συνεχίσει να κινείται σε μια σοσιαλιστική πορεία. Αν και χρονολογικά είναι νωρίτερα από τα γεγονότα που θα αναφερθούν παρακάτω, αξίζει να γίνει μνεία στην σύντομη σχετικά διάρκεια αυτής της Συνθήκης, η οποία μετά από μια αμφιλεγόμενη περίοδο στις σχέσεις των δύο χωρών, τελικά τερματίστηκε το 1976. Προηγήθηκε η πρώτη επίσημη επίσκεψη του Αιγυπτίου προέδρου στις Ηνωμένες Πολιτείες τον Οκτώβριο του 1975, που ενδεχομένως να έπαιξε ρόλο στις σχέσεις Αιγύπτου – Σοβιετικής Ένωσης.

Σκοπός, όπως προαναφέρθηκε του Σαντάτ ήταν να προσανατολίσει την Αίγυπτο προς το στρατόπεδο της Δύσης. Για να πετύχει τους στόχους του σχετικά με την στροφή στις συμμαχίες της Αιγύπτου, ο Σαντάτ, έπρεπε πρώτα να απαλλαγεί από τις δεσμεύσεις του παρελθόντος. Έτσι αφού εδραίωσε την εξουσία του, τον Μάιου του 1971 απομάκρυνε όλους τους πολιτικούς που ήταν προσκείμενοι στην νασερική ιδεολογία και βέβαια στην συνέχιση της συνεργασίας με την Σοβιετική Ένωση. Οι δύο πράξεις (η απομάκρυνση των νασεριστών και η υπογραφή της Συνθήκης με την Σοβιετική Ένωση) απείχαν πολύ λίγο χρονικά μεταξύ τους και αφήσαν μια αίσθηση αποπροσανατολισμού στους Σοβιετικούς. Ο Σαντάτ ακολουθούσε μια «ενναλακτική», πολιτική προσέγγιση που δοκίμαζε τις ανοχές των Σοβιετικών⁶¹. Ακολούθησαν διαφωνίες μεταξύ Αιγύπτου και Σοβιετικής Ένωσης, σχετικά με παρα-

⁵⁹ Stein, W. Kenneth, *Heroic Diplomacy- Sadat, Kissinger, Carter, Begin and the Quest for Arab-Israeli Peace*, Routledge, σελ. ix - x

⁶⁰ Freedman, R. O. (1973). *Soviet Policy toward Sadat's Egypt: From the Death of Nasser to the Fall of General Sadek*. *Naval War College Review*, 26(3), σελ. 63–79.

⁶¹ Hopwood, Derek. «Egypt: Politics and society, 1945-1990». Routledge, (1991). σελ. 105 -106

δόσεις παραγγελιών όπλων, με κορύφωση την απόφαση του Σαντάτ να απομακρύνει όλους τους Σοβιετικούς αξιωματούχους - συμβούλους από τη χώρα του. Παράλληλα οι Ηνωμένες Πολιτείες με τις οποίες έχει ήδη ξεκινήσει επαφές ο Σαντάτ, ήταν ενήμερες για τις προθέσεις του να αποτινάξει κάθε Σοβιετική παρουσία από την Αίγυπτο. Για τον Σαντάτ η σταδιακή αποστασιοποίηση από την Σοβιετική σφαίρα επιρροής δεν είχε ως μοναδικό σκοπό την προσέγγιση της Δύσης για οικονομική και στρατιωτική υποστήριξη, αλλά επιπλέον να του δώσει τη δυνατότητα να ασκήσει πιέσεις στις Ηνωμένες Πολιτείες για αποκατάσταση των σχέσεων με το Ισραήλ⁶².

Έτσι ο Σαντάτ με μια ασαφή πλέον σχέση με την Σοβιετική Ένωση, από το 1973 και μετά ξεκίνησε να εισαγάγει, πλέον σε καθαρή μορφή, την δική του πολιτική τόσο εντός όσο και εκτός Αιγύπτου. Γενικά ο Σαντάτ θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως ένα πραγματιστής- ρεαλιστής πολιτικός. Δεν είχε κάποια ιδιαίτερη ροπή προς την ιδεολογία του παναραβισμού όπως ο προκάτοχός του. Σε ότι αφορά τις σχέσεις με το Ισραήλ αρχικά επιδίωξε μια διπλωματική προσέγγιση για την ανάκτηση των κατεχομένων εδαφών. Η πρώτη προσέγγιση πραγματοποιήθηκε κατόπιν μιας συνάντησης του Σαντάτ με τον Αμερικανό Υπουργό Εσωτερικών, κατά την επίσκεψη αυτού στο Κάιρο. Διαμέσου της Ουάσιγκτον λοιπόν πρότεινε στην Ιερουσαλήμ μια σταδιακή αποχώρηση των στρατευμάτων από το Σινά, λαμβάνοντας μια καθαρά αρνητική απάντηση⁶³. Ακολούθησαν άλλες δύο προσπάθειες μέχρι το 1972, χωρίς ουσιαστικά αποτελέσματα. Από την πλευρά του το Ισραήλ δεν ήταν διατεθειμένο να παραχωρήσει εδάφη χωρίς να πάρει ουσιαστικά ανταλλάγματα και θεωρούσε ότι η Αίγυπτος δεν προσφέρει αρκετά. Στο ενδιάμεσο οι Ηνωμένες Πολιτείες που έπαιζαν διαπραγματευτικό ρόλο, δεν έδειχναν ιδιαίτερο ζήλο στην αναζήτηση αποτελεσμάτων από τις επαφές, διατηρώντας μια μάλλον αποστασιοποιημένη θέση. Έτσι ο Σαντάτ αντιλήφθηκε ότι μόνο με χρήση σκληρής ισχύος θα μπορούσε να επιλύσει το ζήτημα το Ισραήλ.

Πράγματι τον Οκτώβριο του 1973 εξαπέλυσε εναντίον του Ισραήλ μια αιφνιδιαστική επίθεση σε συντονισμό με την Συρία. Η σύγκρουση αυτή, γνωστή ως Πόλεμος του Γιομ Κιπούρ, έπιασε εξ απήνης το Ισραήλ, καθώς η μέρα που επιλέχθηκε

⁶² Daigle, Craig A. The Russians are Going: Sadat, Nixon and the Soviet Presence in Egypt, Middle East Review of International Affairs, Vol. 8, No. 1 (2004), σελ 1-15

⁶³ Stein, W. Kenneth, Heroic Diplomacy- Sadat, Kissinger, Carter, Begin and the Quest for Arab-Israeli Peace, Routledge, σελ 60-61

ήταν η ημερομηνία εορτασμού της ισραηλινής γιορτής της εξιλέωσης, από όπου και πήρε το όνομά του ο πόλεμος. Η σύγκρουση διήρκησε σχεδόν δύο βδομάδες με ουσιαστικά στρατιωτικά κέρδη για τον αμυνόμενο, καθώς το Ισραήλ μετά την πρώτη έκπληξη της επίθεσης και την απώλεια μερικών εδαφών, αντεπιτέθηκε με ορμητικότητα και οδήγησε τόσο τις συριακές όσο και τις αιγυπτιακές δυνάμεις σε σημαντικές απώλειες και σε υποχώρηση. Παρόλα αυτά η σύγκρουση φαίνεται να εξυπηρέτησε τις πολιτικές προτεραιότητες του Σαντάτ, ο οποίος επιθυμούσε να οδηγήσει το Ισραήλ σε μια σειρά διαπραγματεύσεων για την επίτευξη της ειρήνης. Επιπλέον οι Ηνωμένες Πολιτείες και ΕΣΣΔ δεν επιθυμούσαν την επιδείνωση της κατάστασης στην ευρύτερη περιοχή της Μέσης Ανατολής. Γι' αυτό το λόγο η σύγκρουση του 1973 θεωρείται σημείο καμπής για την ιστορία της Αιγύπτου. Ο Σαντάτ επωφελήθηκε από τις σημαντικές επιδόσεις του στρατού και του δόθηκε η απαραίτητη νομιμοποίηση για την ουσιαστική αλλαγή της πορείας της εξωτερικής πολιτικής της χώρας του⁶⁴.

Η έναρξη μιας ταχείας πλέον μεταστροφής της Αιγύπτου προς τις Η.Π.Α φάνηκε όταν λίγες ημέρες μετά την παύση της σύγκρουσης, ο Σαντάτ συνάντησε τον υπουργό Εξωτερικών των ΗΠΑ Χένρι Κίσινγκερ, σε επίσημη επίσκεψη του στην Αίγυπτο. Επιπλέον ο Σαντάτ πίστευε –ενδεχομένως με μια αίσθηση υπερβολής- πως ως αραβικό κράτος θα μπορούσε να είναι πιο σημαντικός σύμμαχος για τις Η.Π.Α. σε σχέση με το Ισραήλ. Μετά αυτή την σύντομη σύγκρουση η Αίγυπτος επιχείρησε εκ νέου μια διπλωματική προσέγγιση του Ισραήλ. Σύνηψε δύο συμφωνίες για την αποχώρηση των στρατευμάτων το 1974 και το 1975, με κόστος την διαφωνία της Συρίας για την τελευταία από αυτές. Όμως το μειωμένο ενδιαφέρον του Ισραήλ για την ολοκλήρωση της ειρηνευτικής διαδικασίας ανάγκασε τον Σαντάτ να ακολουθήσει πιο επιθετική πολιτική. Έτσι με μια καθαρά προσωπική απόφαση και χωρίς να λάβει την συναίνεση από το εσωτερικό της χώρας του, αποφάσισε να πραγματοποιήσει επίσημες συνομιλίες με ισραηλινούς αξιωματούχους, κατόπιν επίσκεψής του στην Ιερουσαλήμ. Η παρουσία του Αιγυπτίου ηγέτη στο Ισραήλ, ήταν η πρώτη μετά από σχεδόν 30 έτη διαμάχης και συγκρούσεων. Αυτή του η πρωτοβουλία όμως δικαιώθηκε και οδήγησε στην υπογραφή των Συμφωνιών του Καμπ Ντέιβιντ και την Συνθήκη Ειρήνης Αιγύπτου – Ισραήλ, κατά τα έτη 1978 και 1979 αντίστοιχα. Έτσι αποκαταστάθηκε η Αιγυπτιακή κυριαρχία στο Σινά, εγκαινιάζοντας μια νέα εποχή για τις

⁶⁴ Hopwood, Derek. «Egypt: Politics and society, 1945-1990». Routledge, (1991). σελ. 107 -108

σχέσεις των δύο χωρών. Βέβαια αυτό δεν ήρθε χωρίς κόστος καθώς οι συμφωνίες προκάλεσαν την αντίδραση των υπολοίπων αραβικών χωρών. Για παράδειγμα ο Σαντάτ δέχθηκε έντονη κριτική από τους Παλαιστίνιους, ότι αντάλλαξε την Ιερουσαλήμ για την έρημο του Σινά, παρατείνοντας το άλυτο μέχρι τότε Παλαιστινιακό πρόβλημα⁶⁵. Τον Μάρτιο του 1979 στην σύσκεψη του Αραβικού Συνδέσμου στη Βαγδάτη αποφασίστηκε η αποβολή της Αιγύπτου από το Σύνδεσμο, με ταυτόχρονη μετακίνηση της έδρας από το Καίρο στην Τυνησία, με άμεσο επακόλουθο την απώλεια της ηγετικής της θέσης μεταξύ των συμμετεχουσών χωρών. Και επιπλέον προσπάθειες έγιναν προκειμένου να οδηγηθεί η Αίγυπτος σε απομόνωση, και να εκδιωχθεί από άλλες περιφερειακές οργανώσεις όπως το Κίνημα των Αδέσμευτων, χωρίς επιτυχία βέβαια, λόγω του κύρους που απολάμβανε η χώρα από το μεγαλύτερο μέρος των μελών αυτών των οργανισμών^{66 67}.

Προκειμένου να εντοπίσουμε τους λόγους για τους οποίους ο Σαντάτ ακολούθησε μια τόσο διαφοροποιημένη –σε σύγκριση με το παρελθόν- προσέγγιση στην εξωτερική πολιτική, πρέπει να αντιληφθούμε τις οικονομικοπολιτικές συνθήκες της εποχής, αλλά και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του Σαντάτ. Η ιδιοσυγκρασία του Σαντάτ και οι προσωπικές του απόψεις για την έννοια της εξωτερικής πολιτικής διέφεραν σε μεγάλο βαθμό από αυτές του προκατόχου του. Ο Σαντάτ όπως προαναφέρθηκε δεν ήταν οπαδός κάποιας ιδεολογίας και κατά συνέπεια ήταν απελευθερωμένος από ιδεολογικά στεγανά του Νάσερ, γεγονός που τον οδήγησε στην επιλογή μιας πιο απελευθερωμένης οικονομικής πολιτικής, η οποία μπορεί να μην απέφερε σημαντικά οφέλη, αλλά τοποθέτησε την Αίγυπτο σε μια νέα πιο σύγχρονη πορεία ανάπτυξης. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα και την έγκαιρη διαπίστωση ότι ένα ασφαλές και ειρηνικό αιγυπτιακό περιβάλλον θα ήταν ελκυστικό για νέους επενδυτές. Κατά συνέπεια ο προσανατολισμός του προς την επίτευξη ειρήνης με το Ισραήλ είχε και οικονομικές προεκτάσεις. Ομοίως και η στροφή προς την πλευρά των Ηνωμένων Πολιτειών⁶⁸.

⁶⁵ <https://odeth.eu> (Η ειρήνη του Κάμπ Ντέιβιντ και τα αποτελέσματα της στις σχέσεις Ισραήλ-Αιγύπτου) ((πρόσβαση 12 Δεκ 2022)

⁶⁶ Shalaby, El-Sayed Amin «Egypt's foreign policy from 1952 -1992: Some Personal Reflections», Sage Journals, Security Dialogue 23.3 (1992), σελ 107 -115

⁶⁷ Jeffrey A. Lefebvre, «Sadat, Anwar (1918–81)», Martel G. The encyclopedia of diplomacy. Wiley Blackwell, (2018), σελ 1-3

⁶⁸ Hopwood, Derek. «Egypt: Politics and society, 1945-1990». Routledge, (1991). σελ. 108-111

Παράλληλα όμως στο εσωτερικό παρατηρούνται διαμαρτυρίες κυρίως λόγω της οικονομικής κατάστασης των τελευταίων ετών. Επιπλέον είχε προκαλέσει την αντίδραση των ισλαμιστικών κινημάτων τα οποία ήταν ιδιαίτερα δυσαρεστημένα για τον αποκλεισμό (όπως οι ισλαμιστές τον αντιλαμβάνονταν), λόγω της μονομερούς προσέγγισης του Ισραήλ, από την παραδοσιακή αραβοκεντρική προσέγγιση. Ο Σαντάτ δολοφονήθηκε από ισλαμιστές φονταμενταλιστές στις 6 Οκτωβρίου 1981, σε μια στρατιωτική παρέλαση για τον εορτασμό της νίκης του 1973. Ο Χόσνι Μουμπάρακ, ένας αξιωματικός του στρατού που διατελούσε ως αντιπρόεδρος του Σαντάτ από τον Απρίλιο του 1975, ήταν ο διάδοχός του στην εξουσία.

3.4 Η εξωτερική πολιτική κατά την διακυβέρνηση του Χόσνι Μουμπάρακ (1981 – 2011)

Τα προηγούμενα χρόνια είχαν χαρακτηριστεί απολυτά στον τομέα των διεθνών σχέσεων και της εξωτερικής της πολιτικής της Αιγύπτου, από τις προσωπικές ιδεολογικές τάσεις των προηγούμενων ηγετών καθώς και τις εμπειρίες αυτών. Ο Νάσερ υπήρξε έντονα επηρεασμένος από την Βρετανική κατοχή. Υπήρξε οπαδός της σοσιαλιστικής σκέψης, σε μια μορφή προσαρμοσμένη στα τοπικά δεδομένα τον «αραβικό σοσιαλισμό». Επιπλέον υπήρξε έντονος υποστηρικτής του παν-αραβισμού γεγονός που διαφάνηκε και από την έντονη προσπάθειά του να ενώσει τον αραβικό κόσμο, τοποθετώντας ταυτόχρονα την Αίγυπτο σε ηγετική θέση. Με δεδομένο ότι υπήρξε απόλυτα συγκεντρωτικός στην άσκηση της πολιτικής του, τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό, φρόντισε να περιβάλλεται από πρόσωπα τα οποία δεν θα ασκούσαν κριτική στις αποφάσεις του. Σε αυτό το ίδιο πλαίσιο φίμωνε, σιωπηρά συνήθως, κάθε πολιτικό του αντίπαλό όπως η Μουσουλμανική Αδελφότητα, η οποία κατά την περίοδο του καθεστώτος Νάσερ δέχθηκε ιδιαίτερη πίεση και εν τέλει καταστάληκε^{69 70}.

Ο Σαντάτ από την άλλη πλευρά είχε μια τελείως διαφορετική προσέγγιση στην πολιτική του. Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω χαρακτηριζόταν από ρεαλισμό στις αποφάσεις του. Αν και διετέλεσε αντιπρόεδρος του Νάσερ, ήταν της άποψης

⁶⁹ Hopwood, Derek. «Egypt: Politics and society, 1945-1990». Routledge, (1991). σελ. 84-88, 95,98

⁷⁰ Duman, A.H., «Leaders and Egyptian Foreign Policy: Individual Factors during Nasser and Morsi Periods», Middle Eastern Studies, 12-2 (2020): σελ. 374-378

ότι ο προκάτοχος του είχε αφήσει ένα θολό πολιτικό τοπίο, απαξιώνοντας τους σκοπούς της επανάστασης του 1952. Έτσι επιδίωξε σύντομα να αλλάξει την υφιστάμενη πορεία, υλοποιώντας την λεγόμενη «διορθωτική επανάσταση», το 1971. Μέχρι το 1981 έκανε αρκετές προσπάθειες να απομακρυνθεί από την αυταρχικότητα του καθεστώτος Νάσερ και να ακολουθήσει λιγότερο δογματικές και αριστερές πολιτικές. Εντός αυτού του πλαισίου βρισκόταν και η σταδιακή απελευθέρωση μελών της Μουσουλμανικής Αδελφότητας, η οποία είχε δειλά ξεκινήσει και πριν την ανάληψη της ηγεσίας από τον ίδιο⁷¹.

Ο Χόσνι Μουμπάρακ ανέλαβε την ηγεσία της Αιγύπτου στις 14 Οκτωβρίου 1981 και έγινε ο 4^{ος} πρόεδρος της Αραβικής Δημοκρατίας της Αιγύπτου. Το παρελθόν της χώρας του χαρακτηρίστηκε από σημαντικές αλλαγές κάτω από την ηγεσία των προκατόχων του, οι οποίοι του κληροδότησαν μεγάλα έργα και σημαντικές νίκες στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής. Ταυτόχρονα έπρεπε να αντιμετωπίσει και δυσλειτουργίες στο εσωτερικό, στον οικονομικό και πολιτικό τομέα, αλλά και στον τομέα των διεθνών σχέσεων, κατόπιν της απομόνωσης από τον υπόλοιπο αραβικό κόσμο. Ανέλαβε λοιπόν την διακυβέρνηση της χώρας εν μέσω καταστάσεων που έπρεπε να διαχειριστεί, προκειμένου να φέρει σταθερότητα και ασφάλεια. Η δολοφονία του Σαντάτ καταδείκνυε αυτή ακριβώς την κορύφωση των εσωτερικών αμφισβητήσεων και διαταραχών.

Παρόλο που δεν κατείχε τα ιδιαίτερα ηγετικά χαρακτηριστικά του προκατόχου του, από την έναρξη της θητείας του έθεσε κάποιες σημαντικές προτεραιότητες. Σε ό,τι αφορά το εσωτερικό της χώρας αποφάσισε να καταργήσει νομοθεσία του Σαντάτ σχετικά με την ελευθερία του λόγου, την λογοκρισία και την ελευθερία του τύπου. Τα παραπάνω είχαν ως αποτέλεσμα να εκδηλωθεί μια «έκρηξη» στην συμμετοχή των πολιτών στα κοινά (γεγονός που ήταν πρακτικά αδιανόητο μέχρι τότε), ενώ ταυτόχρονα, διάφορες πολιτικές δυνάμεις αναδύθηκαν, με δυνατότητα πρόσβασης στην εκλογική διαδικασία. Συνολικά ο Μουμπάρακ μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα εισήγαγε έναν έντονα δημοκρατικό χαρακτήρα στην διακυβέρνησή του⁷². Βέβαια αυτού του είδους οι αλλαγές σε μια χώρα, που για χρόνια δεν απολάμβανε

⁷¹ Hopwood, Derek. «Egypt: Politics and society, 1945-1990». Routledge, (1991). σελ. 106, 112, 117

⁷² Osman, Tarek. «Egypt on the brink: From rise of Nasser to the fall of Mubarak», Yale University Press (2011), σελ 181-182

ιδιαίτερες ελευθέριες, οδήγησαν στην απελευθέρωση αντίπαλων πολιτικών δυνάμεων που ο Μουμπάρακ θα έπρεπε να αντιμετωπίσει.

Σε ότι αφορά στο τομέα της εξωτερικής πολιτικής, ομοίως από τα πρώτα του βήματα στην εξουσία, καθόρισε δυο βασικούς άξονες. Ο πρώτος αφορούσε στην τήρηση της συνθήκης ειρήνης με το Ισραήλ που υπογράφηκε το 1979. Για την Αίγυπτο είχε σημασία το παραπάνω για την ολοκλήρωση των διαδικασιών εκκένωσης του Σινά. Αλλά και το Ισραήλ είχε να αποκομίσει κέρδη σε ότι αφορά στην διατήρηση σταθερότητας στην περιοχή και την πλήρη ομαλοποίηση των σχέσεων των δύο χωρών. Ο δεύτερος άξονα αφορούσε την προσπάθεια επαναπροσανατολισμού της χώρας του προς τον αραβικό κόσμο⁷³.

Η παραπάνω στάση του καταδείκνυε μια ισορροπημένη προσέγγιση και προς τις δύο πλευρές. Τόσο προς του υφιστάμενους συμμάχους της χώρας, όπως οι Ηνωμένες Πολιτείες, όσο και προς τα αραβικά κράτη. Έτσι δικαιολογούνται και τα βήματα συμβιβασμού προς τα άλλα αραβικά κράτη, ιδιαίτερα σε ότι αφορούσε το παλαιστινιακό ζήτημα, αλλά και την σύγκρουση μεταξύ Ιράκ και Ιράν. Ο Μουμπάρακ επιδίωξε να αποδείξει, με αυτή του την προσέγγιση, ότι μια ειρηνική σχέση με το Ισραήλ δεν είναι απαραίτητο να επηρεάζει αρνητικά τις σχέσεις της Αιγύπτου με τα υπόλοιπα κράτη της περιοχής⁷⁴. Όλα τα παραπάνω αποτέλεσαν στοχευμένες προσπάθειες της Αιγύπτου για άρση της απομόνωσης που βίωνε, στον αραβικό κόσμο.

Στις επιτυχίες αυτής της πολιτικής συγκαταλέγεται η επιστροφή της Αιγύπτου στον Οργανισμό της Ισλαμικής Συνδιάσκεψης το 1984. Το 1987 το Ιράκ και το Μαρόκο επίσης αποφάσισαν να αποκαταστήσουν τις επαφές τους με την Αίγυπτο. Ακόμη σημαντικότερη εξέλιξη αποτέλεσε η αποκατάσταση της συμμετοχής της Αιγύπτου στον Αραβικό Σύνδεσμο μέχρι το 1989, οπότε και τα κεντρικά γραφεία της οργάνωσης επέστρεψαν στο Κάιρο, μετά από απουσία μιας δεκαετίας. Αξίζει να αναφερθεί και η μετέπειτα ίδρυση του του Αραβικού Συμβουλίου Συνεργασίας (Arab Cooperation Council), με μέλη την Υεμένη, το Ιράκ, την Ιορδανία και την Αίγυπτο, που σκοπό είχε να ταχθεί απέναντι στις χώρες του κόλπου και το Συμβούλιο Συνεργασίας του Κόλπου, στο οποίο ανήκαν οι περισσότερες από αυτές, ως το αντίπαλο

⁷³ Hinnebusch R. A. & Ehteshami A. The foreign policies of Middle East states (Second). Lynne Rienner Publishers. (2014), σελ 90-91

⁷⁴ Hopwood, Derek. «Egypt: Politics and society, 1945-1990». Routledge, (1991). σελ. 184-185

δέος. Η συγκεκριμένη συνεργασία δεν διήρκησε πολύ, καθώς διακόπηκε μετά την επίθεση του Ιράκ στο Κουβέιτ⁷⁵. Επίσης αποκαταστάθηκαν οι διπλωματικές σχέσεις Αιγύπτου - Ιορδανίας που είχαν διακοπεί στον απόηχο της Αιγυπτο-Ισραηλινής συμφωνίας ειρήνης το 1979.

Βέβαια όπως προαναφέρθηκε, μια ισορροπημένη προσέγγιση δεν είναι δυνατό να ικανοποιεί όλες τις πλευρές. Έτσι και ενώ δεν υπήρχε ανοιχτή διατάραξη της ειρήνης με το Ισραήλ, ξεκίνησε μια περίοδος έμμεσης αποστροφής στην υφιστάμενη κατάσταση. Ο Μουμπάρακ ανέλαβε λοιπόν το ρίσκο να δημιουργήσει ένα πιο ψυχρό κλίμα με το Ισραήλ, χωρίς όμως να διακόψει τις σχέσεις τους, σε μια προσπάθεια να έρθει πιο κοντά στα υπόλοιπα αραβικά κράτη. Ο ήπιος προσανατολισμός της Αιγύπτου προς τον αραβικό κόσμο, φάνηκε και από την στάση της απέναντι στην εισβολή του Ισραήλ στον Λιβανό το 1982. Κράτησε μια διακριτικά αρνητικά στάση η οποία περιορίστηκε στην καταδίκη των ενεργειών του Ισραήλ. Μάλιστα, τον Ιούλιο του 1983, προχώρησε σε κάλεσμα των αραβικών χώρων, προκειμένου να ξεκινήσει μια συζήτηση για την διευθέτηση της κρίσης. Το σημείο καμπής στις σχέσεις με το Ισραήλ ήταν η ανάκληση του πρεσβευτή του από το Ισραήλ μετά τις μαζικές σφαγές Παλαιστίνιων στον Λίβανο⁷⁶.

Όλες αυτές οι ενέργειες απέδειξαν την καλή θέληση της Αιγύπτου, απέναντι στον Παλαιστινιακό λαό και κορυφώθηκαν με την βοήθεια των Αιγυπτίων στην εκκένωση της Τρίπολης, από μέλη της Οργάνωση για την Απελευθέρωση της Παλαιστίνης (Palestine Liberation Organization – PLO). Το παραπάνω συμβάν δημιούργησε επίσης και την αντίληψη ότι μια σταθερή σχέση ειρήνης με το Ισραήλ θα ήταν αδύνατη χωρίς επίλυση του Παλαιστινιακού προβλήματος. Κατά όμοιο τρόπο έδρασε και στις παλαιστινιακές εξεγέρσεις το 1987 και το 2000, διατηρώντας έτσι μια πολιτική ισορροπημένης ουδετερότητας. Σε γενικές γραμμές απέφυγε να κλιμακώσει τις σχέσεις με το Ισραήλ, αλλά και να δημιουργήσει αρνητικά συναισθήματα στις άλλες αραβικές χώρες. Έτσι οι σχέσεις μεταξύ Αιγύπτου και Ισραήλ πέρασαν σε μία φάση «ψυχρής ειρήνης» κατά την διάρκεια της δεκαετίας του 1980 και 1990⁷⁷.

⁷⁵ Στο ίδιο σελ. 191

⁷⁶ Banerji A.K., «Egypt under Mubarak: The quest for stability at home and normalization abroad», *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, 80:317, (1991), σελ. 14

⁷⁷ Amnon Aran & Rami Ginat «Revisiting Egyptian Foreign Policy towards Israel under Mubarak: From Cold Peace to Strategic Peace», *Journal of Strategic Studies*, 37:4, (2014), σελ. 563-564

Οι διπλωματικές σχέσεις μεταξύ των δυο χωρών αποκαταστάθηκαν και πάλι μετά την επίλυση της διαφοράς μεταξύ των, σχετικά με την διαμάχη της Τάμπα. Η συγκεκριμένη διαφωνία προέκυψε κατά την συζήτηση για τα σημεία των συνόρων όπως καθορίστηκαν από την συνθήκη ειρήνης του 1979. Για την συγκεκριμένη τοποθεσία στην οποία βρίσκεται η υπόψη πόλη, δεν βρέθηκαν σημεία σύγκλισης, οπότε και η Αίγυπτος προχώρησε σε καταγγελία κατά του Ισραήλ. Οι δύο χώρες αποφάσισαν να επιλύσουν δικαστικά την διαφορά, οπότε και παρέπεμψαν το θέμα στο Διεθνές Δικαστήριο. Η απόφαση προέκυψε τελικά το 1988 προς όφελος της Αιγύπτου⁷⁸. Ακολούθησε επίσημη συνάντηση μεταξύ Αιγυπτίου και Ισραηλινού προέδρου, όπου συμφωνήθηκε να επιδιώξουν την διατήρηση της ειρήνης στην περιοχή, αλλά και να επιχειρήσουν την επίλυση του Παλαιστινιακού.

Εκτός των σχέσεων με το Ισραήλ, οι οποίες έπαιξαν πολύ σημαντικό ρόλο για την ανάδειξη της θέσης της Αιγύπτου, ο Μουμπάρακ επιδίωξε να διαδραματίσει κεντρικό ρόλο και σε διαφορές άλλες κρίσεις της ευρύτερης περιοχής. Μια από αυτές αφορά στην εμπλοκή της Αιγύπτου στην σύγκρουση μεταξύ Ιράκ και Ιράν. Πρόκειται για μια σύγκρουση που ξεκίνησε το 1980 και περατώθηκε 8 χρόνια αργότερα. Είναι μια σύγκρουση, που ξεκίνησε πριν την έναρξη της διακυβέρνησης Μουμπάρακ. Ο προκάτοχός του, όπως αναφέρθηκε παραπάνω δεν ενδιαφερόταν για την αραβική προσέγγιση της χώρας του, οπότε και δεν έδειχνε ιδιαίτερο ενδιαφέρον για ενασχόληση με την αρχόμενη σύγκρουση. Στον αντίποδα ο Μουμπάρακ τα χρόνια που είχαν προηγηθεί, είχε κάνει όλες τις απαραίτητες ενέργειες επανασύνδεσης με τον αραβικό κόσμο και η συγκεκριμένη σύγκρουση ήταν μια καλή ευκαιρία, να αποδείξει την θέση που τηρούσε απέναντι του.

Η κλιμάκωση του Πολέμου του Κόλπου και η απειλή που έθετε η Ισλαμική Δημοκρατία του Ιράν, για τη νομιμότητα και την εδαφική ακεραιότητα των αραβικών κρατών του Κόλπου, επιτάχυνε την επιστροφή της Αιγύπτου στην αραβική επιρροή. Ο Μουμπάρακ αποφάσισε να βοηθήσει το Ιράκ με αποστολή στρατιωτικού υλικού. Η στήριξη απέναντι στο Ιράκ ήταν μια ιδιαίτερα πετυχημένη στρατηγική, την ίδια ώρα που η συμφωνία ειρήνης με το Ισραήλ παρέμενε σε ισχύ. Ήταν η ιδανική απόδειξη ότι υπάρχει δυνατότητα ειρηνικής προσέγγισης μεταξύ Αράβων και Ισραηλινών.

⁷⁸<https://www.egyptoday.com/Article/4/108298/How-did-Egypt-retrieve-Taba-from-Israel-in-1988> (πρόσβαση 12 Δεκ 2022)

Κατά την σύνοδο του Αραβικού Συνδέσμου, που έλαβε χώρα στο Αμάν το Νοέμβριο του 1987, παρά την άρνηση κάποιων κρατών όπως η Συρία, η Λιβύη και η Υεμένη (προφανώς δυσαρεστημένες ακόμη από την αιγυπτο-ισραηλινή προσέγγιση) έγινε πρόσκληση της Αιγύπτου να συμμετάσχει, με ταυτόχρονη αποκατάσταση των διπλωματικών σχέσεων, μεταξύ συμφωνούντων κρατών και Αιγύπτου. Επισήμως η Αίγυπτος εισήλθε και πάλι ως μέλος στον Σύνδεσμο δύο χρόνια αργότερα στην σύνοδο που έλαβε χώρα στην Καζαμπλάνκα⁷⁹. Αυτή η τελευταία ενέργεια αποτέλεσε και την επίσημη πράξη επανεισόδου της Αιγύπτου στον Αραβικό κόσμο.

Ο Μουμπάρακ υλοποίησε όλα όσα είχε οραματιστεί από την ανάληψη της διακυβέρνησης του και μέσα σε μια δεκαετία κατάφερε να εξομαλύνει τις σχέσεις της Αιγύπτου με τα περισσότερα αραβικά κράτη. Όπως και οι προκάτοχοί του όμως έκρινε πως είναι ανάγκη να διατηρεί και στενές σχέσεις με τις μεγάλες δυνάμεις. Άλλωστε το μεγαλύτερο μέρος της οικονομικής βοήθειας ή της παροχής στρατιωτικών εξοπλισμών, πήγαζε κατ' ανάγκη από τις Ηνωμένες Πολιτείες ή την Σοβιετική Ένωση. Σε σχέση με τις Ηνωμένες Πολιτείες ο Μουμπάρακ ακολούθησε την προσέγγιση του Σαντάτ, ακριβώς για τους προαναφερόμενους λόγους. Στο πλαίσιο αυτής της διακρατικής σχέσης έλαβαν χώρα διάφορες ενέργειες που ενίσχυσαν την συνεργασία. Για παράδειγμα από τις αρχές της δεκαετίας του 1980 η Αίγυπτος επέτρεψε την ανάπτυξη στο έδαφος της μιας αμερικανικής δύναμης ταχείας αντίδρασης (Rapid Deployment Force). Η παρουσία των Αμερικάνων εκεί τους έδωσε μεγάλο πλεονέκτημα στην συλλογή εμπειριών σχετικά με επιχειρήσεις στο περιβάλλον της περιοχής. Επίσης το 1988 υπογράφηκε μεταξύ των δύο κρατών μνημόνιο συνεργασίας το οποίο αναβάθμισε την στρατιωτική τους συνεργασία⁸⁰.

Δεν θα πρέπει να παραλειφθεί επίσης ότι σχεδόν το σύνολο της οικονομικής βοήθειας στην Αίγυπτο, εκείνη την περίοδο, προερχόταν από τις Ηνωμένες Πολιτείες⁸¹. Ο Μουμπάρακ επιτυχημένα, σε ένα ικανοποιητικό βαθμό, κατάφερε να δημιουργήσει μια σχέση που του έδινε βήμα στο διεθνές σύστημα και την ευκαιρία να καταστήσει την Αίγυπτο δύναμη ασφάλειας και σταθερότητας στην περιοχή. Στο ίδιο πνεύμα κινήθηκε και η υποστήριξη της Αιγύπτου προς το Κουβέιτ, κατά την Ιρακινή

⁷⁹ Lorenz, Joseph P, «Egypt and the Arabs - Foreign Policy and the Search for National Identity», Westview Press, (1990). σελ. 160

⁸⁰ Banerji A.K., «Egypt under Mubarak: The quest for stability at home and normalization abroad», The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs, 80:317, (1991), σελ.15

⁸¹ Στο ίδιο, σελ 16

εισβολή το 1990. Παρόλο που μόλις πριν λίγα χρόνια είχε στηρίξει το Ιράκ στην σύγκρουση με το Ιράν, εδώ επιδίωξε να αλλάξει στάση. Για τον Μουμπάρακ ήταν μια καλή ευκαιρία να διαδραματίσει ουσιαστικό ρολό στην επίλυση προς όφελος βέβαια του συμφέροντος της Αιγύπτου, καθώς κέρδισε ισχυρή οικονομική βοήθεια αλλά και μεγάλη διαγραφή χρεών που είχε προς τις Ηνωμένες Πολιτείες⁸². Έτσι αποφασίστηκε η Αίγυπτος να συμμετάσχει με στρατιωτική δύναμη σε μια διεθνή συμμαχία υπό την ηγεσία των Η.Π.Α.. Βέβαια μελετητές υποστηρίζουν πως για τον Μουμπάρακ θα ήταν μια καλή ευκαιρία να ηγηθεί της επίλυσης της κρίσης και όχι να παίξει δευτερεύοντα ρόλο, στην σκιά των Ηνωμένων Πολιτειών που επιδίωκαν να εγκαθιδρύσουν την επιρροή τους στον αραβικό κόσμο⁸³. Η στάση αυτή της Αιγύπτου κατακρίθηκε και στο εσωτερικό, από τους πολιτικούς αντίπαλους του Μουμπάρακ που τηρούσαν μια πιο εθνικιστική τάση και δεν έβλεπαν με καλό μάτι την έντονη εμπλοκή των Ηνωμένων Πολιτειών στα εσωτερικά αραβικών κρατών και γενικότερα στα τεκταινόμενα της Μέσης Ανατολής.

Ταυτόχρονα και σε αντίθεση με τον προκάτοχο του, ήταν της πεποίθησης ότι δεν είναι προς το συμφέρον της χώρας του να είναι σφιχτά προσδεμένη στο αμερικανικό άρμα. Κατά συνέπεια δεν δίστασε πολλές φορές να εναντιωθεί σε πολιτικές των Ηνωμένων Πολιτειών. Η χρήση της στρατιωτικής βάσης Ras Banas, στην Ερυθρά Θάλασσα, αποτέλεσε μια περίπτωση διαφωνίας του Μουμπάρακ με τις Ηνωμένες Πολιτείες. Πιο συγκεκριμένα αρνήθηκε να παραχωρήσει την βάση για χρήση από αμερικανικά στρατεύματα, παρόλο που ο προκάτοχός του είχε υποβάλει αντίστοιχη προσφορά προς τις Η.Π.Α. Η λογική πίσω από την χρήση της βάσης ήταν η παροχή δυνατότητας προληπτικής ανάπτυξης αμερικανικών στρατευμάτων στον Κόλπο, σε περίπτωση παρουσίας των Σοβιετικών εκεί, οι οποίοι την συγκεκριμένη περίοδο βρισκόταν σε σύγκρουση με το Αφγανιστάν. Επίσης αρνήθηκε και την παροχή άμεσης και χωρίς προηγούμενη άδεια της βάσης στην περίπτωση εκδήλωσης Σοβιετικής επιθετικότητας στη ευρύτερη περιοχή του Κόλπου⁸⁴. Όμως όπως και σε άλλες αποφάσεις του, βρέθηκε ανάμεσα στις έντονες πιέσεις των Αμερικανών και των πολιτικών δυνάμεων στο εσωτερικό του. Εκτιμώντας ότι στην συγκεκριμένη

⁸² Hinnebusch R. A. & Ehteshami A. *The foreign policies of Middle East states* (Second). Lynne Rienner Publishers. (2014), σελ 92-94

⁸³ Osman, Tarek. «Egypt on the brink: From rise of Nasser to the fall of Mubarak», Yale University Press (2011), σελ 186-187

⁸⁴ Lorenz, Joseph P, «Egypt and the Arabs - Foreign Policy and the Search for National Identity», Westview Press, (1990). σελ. 151

χρονική περίοδο η εσωτερική απειλή ήταν υψηλότερης σημασίας, αποφάσισε να πράξει όπως προαναφέρθηκε. Για τον Μουμπάρακ ήταν μια δοκιμή της ανεξαρτησίας του στην άσκηση εξωτερικής πολιτικής της χώρας του, χωρίς όμως να διαταράξει έντονα τις σχέσεις του με τις Ηνωμένες Πολιτείες.

Μια άλλη περίπτωση όπου υπήρχε μια ήπια σύγκρουση Αιγυπτιακών και Αμερικανικών συμφερόντων, ήταν η προσπάθεια της Αιγύπτου να ασκήσει πίεση στο Ισραήλ προκειμένου να υπογράψει την Συνθήκη για την μη Διάδοση των Πυρηνικών το 1994-1995. Με δεδομένη ανησυχία για το πυρηνικό πρόγραμμα του Ισραήλ η Αίγυπτος απείλησε τις Ηνωμένες Πολιτείες να μην υπογράψει και η ίδια την Συνθήκη αν γινόταν το ίδιο και από το Ισραήλ. Η προσέγγιση αυτή ερχόταν σε ευθεία ταύτιση και με την επιθυμία του Μουμπάρακ να απομακρύνει τον κίνδυνο των πυρηνικών από την Μέση Ανατολή. Παράλληλα η Αίγυπτος επιδίωξε και διπλωματικά, σε επαφή με πολλές άλλες χώρες, να προωθήσει αυτή την θέση της. Ταυτόχρονα όμως δέχθηκε ισχυρότατες πιέσεις από τις Ηνωμένες Πολιτείες, στις οποίες αναγκάστηκε να υπαναχωρήσει⁸⁵.

Στην προσπάθειά του ο Μουμπάρακ να πετύχει το άνοιγμα της εξωτερικής του πολιτικής διεθνώς δεν αγνόησε και τη δυναμική της Σοβιετικής Ένωσης. Σε μια λογική απεμπόλησης της πολιτικής ιδεολογίας του Κινήματος των Αδέσμευτων, στην οποία είχε προσχωρήσει ο Σαντάτ, ο Μουμπάρακ αποφάσισε να κάνει κάποιες διορθωτικές ενέργειες σε αποκατάσταση των Αιγυπτο-Σοβιετικών σχέσεων. Ενδεχομένως σε αυτή του την απόφαση να έπαιξε ρολό και η στάση των Ηνωμένων Πολιτειών στην αμφισβητούμενη σχέση μεταξύ Ισραήλ και Αιγύπτου, η οποία βεβαίως έκλινε πάντα προς την πλευρά της πρώτης. Έτσι από τα πρώτα χρόνια της θητείας του ο Μουμπάρακ, αποφάσισε να διορθώσει τα «λάθη» του προκατόχου του. Σταδιακά αποκαταστάθηκαν οι εμπορικές σχέσεις των δύο χωρών. Αποκαταστάθηκε επίσης η διπλωματική σχέση, που είχε διακοπεί με την αποπομπή του Σοβιετικού πρεσβευτή το 1981, από την διακυβέρνηση Σαντάτ. Το 1987 προέκυψε οικονομική βοήθεια από την Σοβιετική Ένωση, προκειμένου η Αίγυπτος να αντιμετωπίσει τα αυξανόμενα οικονομικά της προβλήματα. Επιπλέον ενισχύθηκε το εμπόριο

⁸⁵ Shama, Nael. "Egyptian foreign policy from Mubarak to Morsi: Against the national interest. Routledge, 2013., σελ 237

μεταξύ των δύο χωρών, με αποτέλεσμα να φτάσει η Αίγυπτος να θεωρείται ο μεγαλύτερος εμπορικός εταίρος της Σοβιετικής Ένωσης στην περιοχή. Με όλα τα παραπάνω φαίνεται η απόφαση του Μουμπάρακ να ελαττώσει την εξάρτηση από τις Ηνωμένες Πολιτείες⁸⁶.

Τις προηγούμενες δεκαετίες ο Μουμπάρακ εκτός των διεθνών σχέσεων, ασχολήθηκε ταυτόχρονα και με το εσωτερικό της χώρας του. Όπως αναφέρθηκε και στην αρχή του κεφαλαίου, επιδίωξε μια πιο δημοκρατική προσέγγιση στην μορφή της διακυβέρνησής του. Ανέλαβε την εξουσία στον απόηχο της δολοφονίας του προηγούμενου προέδρου και παρόλα αυτά κατάφερε να φέρει ισορροπία στην πολιτική ζωή της χώρας. Πραγματοποιούσε εκλογές, με πληθώρα πολιτικών κομμάτων να έχουν δικαίωμα συμμετοχής. Βέβαια το κόμμα του σταθερά πλειοψηφούσε στις εκλογές και κατά συνέπεια έδινε την αίσθηση καθεστώτος, παρόμοιο με αυτά των προκατόχων του. Δεν έχασε λοιπόν ποτέ το μονοπώλιο στην εξουσία, αλλά η ανεκτικότητα που έδειξε σε κάθε μορφή αντιπολίτευσης, απελευθέρωσε δυνάμεις που μέχρι τότε βρισκόταν σε αδράνεια ή δεν είχαν κατασταλεί από τα προηγούμενα καθεστώτα. Οι ισλαμιστές ιδεολόγοι που ήταν υπεύθυνοι για την δολοφονία του Σαντάτ, είχαν πλέον μεγαλύτερη ελευθερία κινήσεων. Τα ισλαμιστικά κινήματα όπως η Μουσουλμανική Αδελφότητα, άρχισαν να εδραιώνουν την επιρροή τους σε διάφορους τομείς της κοινωνίας. Σταδιακά και μέχρι την πρώτη δεκαετία του 21^{ου} αιώνα η Μουσουλμανική Αδελφότητα είχε αποκτήσει ιδιαίτερη δύναμη, γεγονός που οδήγησε τον Μουμπάρακ να καταστείλει σε μεγάλο ποσοστό την λειτουργία της δράσης της.

Επίσης η Αίγυπτος αντιμετώπιζε σοβαρά οικονομικά προβλήματα. Δεν είχε σκοπό να έρθει σε ευθεία αντιπαράθεση με τις χαμηλές κοινωνικές τάξεις της χώρας του, που συνέχιζαν επί κυβερνήσεως του να βιώνουν έντονη οικονομική εξαθλίωση. Έτσι ήταν ιδιαίτερα διστακτικός στο να εφαρμόσει οικονομικές πολιτικές, που θα οδηγούσαν σε αντιδράσεις απέναντι στο καθεστώς του. Στα τέλη της δεκαετίας του 1980 το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, επισήμανε ότι η Αίγυπτος δεν έχει την δυνατότητα να εξυπηρετήσει το χρέος της και ζήτησε μεταρρυθμίσεις. Είναι γνωστό ότι οι μεταρρυθμίσεις που απαιτεί το ΔΝΤ έχουν έντονα φιλελεύθερο χαρακτήρα και

⁸⁶ Banerji A.K., «Egypt under Mubarak: The quest for stability at home and normalization abroad», The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs, 80:317, (1991), σελ.17

ήταν εξαιρετικά δύσκολο να εφαρμοστούν χωρίς να προκαλέσουν κοινωνικές αναταραχές. Οπότε ο Μουμπάρακ απέφυγε να ακολουθήσει τις υποδείξεις του ΔΝΤ⁸⁷.

Η αιγυπτιακή στήριξη προς τις Η.Π.Α. κατά τον πόλεμο του Ιράκ το 2003, ήταν σημείο καμπής για την αλλαγή της στάσης της κοινής γνώμης απέναντι στον Μουμπάρακ. Οι ισλαμιστές εναντιώθηκαν στην εχθρική στάση της χώρας του απέναντι στους Άραβες αδελφούς, που δεχόταν επίθεση. Παράλληλα μέσα στην ίδια δεκαετία πραγματοποιήθηκε η επίθεση του Ισραήλ στην Γάζα το 2006, μετά την άνοδο της Χαμάς στην εξουσία. Η στάση της Αιγύπτου από το 2007 και μετά, που η Χαμάς πήρε το έλεγχο της Γάζας, ήταν πρακτικά εχθρική, καθώς επιβλήθηκε ο αποκλεισμός που διαρκεί μέχρι σήμερα. Το παραπάνω δημιούργησε ακόμη περισσότερες εντάσεις στο εσωτερικό της Αιγύπτου με δεδομένη την ιδεολογική συγγένεια της Χαμάς με την Μουσουλμανική Αδελφότητα. Ο πόλεμος μεταξύ Ισραήλ και Χαμάς το επόμενο έτος, δημιούργησε ένα νέο κύμα έντασης στην Αίγυπτο, λόγω της πρακτικά ουδέτερης στάσης της, απέναντι στους μουσουλμάνους αδελφούς. Εκτενείς διαδηλώσεις έλαβαν χώρα και η καταστολή έγινε καθημερινότητα. Παρόλα αυτά η κυβέρνηση Μουμπάρακ δεν κλονίστηκε και το 2010 έγιναν κανονικά οι προγραμματισμένες εκλογές, όπου το κόμμα του πέτυχε μια ισχυρή νίκη. Πολλοί από τους πολιτικούς του αντιπάλους επίσης αποκλειστήκαν από τα αξιώματα τους⁸⁸. Όλα τα παραπάνω οδήγησαν σε μια κοινωνικό-θρησκευτική έκρηξη το 2011, γνωστή ως επανάσταση της 25^{ης} Ιανουαρίου. Ο Μουμπάρακ τον Φεβρουάριο του ίδιου έτους παραιτήθηκε και την διοίκηση ανέλαβε ο αιγυπτιακός στρατός, η πλέον ισχυρή θεσμική δύναμη της χώρας μέχρι εκείνη τη στιγμή.

Συνολικά ο Μουμπάρακ διακυβέρνησε για 30 συναπτά έτη. Κατά την πρώτη δεκαετία η εξωτερική του πολιτική κρίνεται ως προσοδοφόρα, καθώς πέτυχε σημαντικά κέρδη για την Αίγυπτο. Διατήρηση της ειρήνης με το Ισραήλ, αναβάθμιση των σχέσεων με τις Ηνωμένες Πολιτείες, αποκατάσταση των σχέσεων με την Σοβιετική Ένωση και επιστροφή προς τον αραβικό κόσμο. Επιπλέον έδωσε μια πνοή δημοκρατίας στο εσωτερικό αν και δεν κατάφερε, παρά τις προσπάθειες, να αναδιαρθρώσει την οικονομία. Μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης και της συνεπαγόμενης ισχυρότερης εξάρτησης από τις Ηνωμένες Πολιτείες, περιορίστηκαν

⁸⁷ Hopwood, Derek. «Egypt: Politics and society, 1945-1990». Routledge, (1991). σελ. 192-194

⁸⁸ Osman, Tarek. «Egypt on the brink: From rise of Nasser to the fall of Mubarak», Yale University Press (2011), σελ 195-211

δραματικά οι επιλογές της Αιγύπτου αλλά ταυτόχρονα την κατέστησαν και σημαντικό διαπραγματευτικό κόμβο καθώς και δύναμή σταθερότητας στο περιφερειακό υποσύστημα της Μέσης Ανατολής. Ο Μουμπάρακ φαίνεται από τις επιλογές του να είναι πραγματιστής και ορθολογικός δρών που επιδίωκε την βελτίωση της θέσης της Αιγύπτου στο παγκόσμιο γίγνεσθαι. Οι οικονομικές δυσκολίες, η άνοδος των ισλαμιστών και η νεοαναδυόμενη πολιτική του προέδρου Μπους μετά τα χτυπήματα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου άρχισαν να δημιουργούν ένα καθεστώς αστάθειας στην Αίγυπτο και κάθε κίνηση εξωτερικής πολιτικής αντιμετωπιζόταν με καχυποψία, με αποτέλεσμα τα γεγονότα του 2011.

Κεφ. 4ο: Η Εξωτερική Πολιτική της Αιγύπτου μετά την Αραβική Άνοιξη

4.1 Η Αραβική Άνοιξη και η Μεταβατική Περίοδος (2011 – 2012)

Η επανάσταση της 25^{ης} Ιανουαρίου, που οδήγησε στην παραίτηση Μουμπάρακ μερικές ημέρες μετά και έφερε τέλος σε μια μεγάλη περίοδο διακυβέρνησης σχεδόν τριάντα ετών, δεν ήταν ένα φαινόμενο που εντοπίστηκε μόνο στην Αίγυπτο. Συνολικά το φαινόμενο των εξεγέρσεων και διαδηλώσεων έλαβε χώρα κατά την διετία 2010 και 2011, σε διάφορες χώρες της Μέσης Ανατολής. Υπάρχει άποψη ότι όλο αυτό το κύμα οργής είχε ένα βαθιά θρησκευτικό υπόβαθρο, καθώς το ισλάμ δεν είναι απλά μια θρησκεία, αλλά ένα θρησκευτικό-πολιτικό σύστημα που καθορίζει όλες τις πτυχές της ζωής και της λειτουργίας ενός ισλαμικού πληθυσμού. Στην πραγματικότητα τα κίνητρα είχαν περισσότερο πολιτικό-οικονομικό-κοινωνικό χαρακτήρα και επιδίωξαν την επαναφορά της δημοκρατικής τάξης στα κράτη όπου συνέβησαν, τα οποία είχαν κατά κύριο λόγο δικτατορικά - αυταρχικά καθεστώτα.

Το σύνολο των διαδηλώσεων, που οδήγησαν σε πολλές περιπτώσεις σε ένοπλες συγκρούσεις ή ακόμη και σε εμφυλίους πολέμους, ονομάστηκε Αραβική Άνοιξη. Τη γένεση της Αραβικής Άνοιξης προκάλεσε στην Τυνησία ο αυτοπυρπολισμός, στα τέλη του 2010, ενός νεαρού μικροπωλητή, ο οποίος προχώρησε σε αυτή την πράξη λόγω της οικονομικής και κοινωνικής εξαθλίωσης που βίωνε. Η πράξη αυτή προκάλεσε μια σειρά αλυσιδωτών αντιδράσεων, που οδήγησαν στο ξέσπασμα βίαιων διαδηλώσεων πρώτα στο εσωτερικό της χώρας και στη συνέχεια σε άλλες γειτονικές και μη, αραβικές και αφρικανικές χώρες. Συνολικά μέσα σε λιγότερο από έξι μήνες το επαναστατικό αυτό κίνημα εξαπλώθηκε στην Λιβύη, την Συρία, την Υεμένη, το Μπαχρέιν και φυσικά όπως προαναφέρθηκε στην Αίγυπτο⁸⁹.

Η Αίγυπτος και η Τυνησία θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν τα «τυχερά» κράτη σε αυτή την ταχέως εξελισσόμενη κατάσταση, καθώς βγήκαν λιγότερο πληγωμένα από τα υπόλοιπα, τα οποία βιώνουν ακόμη και σήμερα, μια δεκαετία μετά τα απόνερα της Αραβικής Άνοιξης (βλέπε εμφύλιος πόλεμος στην Υεμένη, εμφύλιος πόλεμος στην Συρία, εμφύλιος πόλεμος στην Λιβύη). Σε ότι αφορά την Αίγυπτο, η

⁸⁹ <https://www.britannica.com/event/Arab-Spring> (πρόσβαση 10 Δεκ 2022)

διαδηλώσεις αυτές, οδήγησαν μέσα σε λιγότερο από τρεις εβδομάδες στην παραίτηση του προέδρου της, και έτσι κατευνάστηκε εν μέρει το κοινό αίσθημα, που απαιτούσε δικαιοσύνη, οικονομική ανάπτυξη και εν γένει πτώση του καθεστώτος Μουμπάρακ που θεωρούνταν υπεύθυνο για την συνολική κατάσταση⁹⁰.

Ο Μουμπάρακ αρχικά επιχείρησε να κατευνάσει το κύμα της επανάστασης, στην ίδια λογική που ακολούθησαν και άλλοι ηγέτες κρατών της Μέσης Ανατολής. Έδωσε διάφορες ομιλίες προς τον αιγυπτιακό λαό και επιχείρησε να κάνει διάφορες πολιτικές παραχωρήσεις, οι οποίες θα ήταν, πριν από το ξέσπασμα της επανάστασης, αδιανόητες. Ιδιαίτερα αν λάβουμε υπόψη ότι κατά τη διακυβέρνηση Μουμπάρακ υπήρξαν και άλλες μικρότερης κλίμακας διαδηλώσεις όπως το 2004 με 2005, που οδήγησαν στην δημιουργία του κινήματος Kefaya (σημαίνει «αρκετά» στα αιγυπτιακά), καθώς και το 2005 έως 2006. Και οι δυο παραπάνω περιπτώσεις χαρακτηρίστηκαν από τα πολιτικά και οικονομικά αιτήματα, τόσο της απομάκρυνσης του καθεστώτος Μουμπάρακ όσο και της αντίδρασής στην οικονομική κατάσταση. Σταδιακά υπήρξε μια δραματική άνοδος των παραπάνω κινημάτων την περίοδο έως το 2010. Σε όλες τις προαναφερόμενες εκδηλώσεις η διακυβέρνηση Μουμπάρακ δεν αναγνώρισε κάποιο ιδιαίτερο κίνδυνο και κινήθηκε συντηρητικά⁹¹. Παρόλα αυτά ακόμη και αυτή η συντηρητική στάση δεν ωφέλησε τον ίδιο, οδήγησε σε μια σχετική αποσυμπίεση των διαδηλωτών, σε αντίθεση με άλλους Άραβες ηγέτες που δεν αποδέχτηκαν την ενδεχόμενη πτώση με τα προαναφερόμενα αποτελέσματα. Κατά συνέπεια η παραίτηση του Μουμπάρακ έδωσε ένα πλεονέκτημα ειρηνικής μετάβασής της εξουσίας.

Την παραίτηση του Μουμπάρακ ανακοίνωσε ο Αντιπρόεδρος της κυβέρνησης του. Το Ανώτατο Συμβούλιο των Ενόπλων Δυνάμεων της Αιγύπτου (Supreme Council of the Armed Forces - SCAF), πρότεινε να αναλάβει την εξουσία, προκειμένου μετά από μια μεταβατική περίοδο αποκατάστασης της σταθερότητας, η Αίγυπτος να προχωρήσει στην δημοκρατική εκλογή της επόμενης διακυβέρνησης. Επικεφαλής της νέας ηγεσίας ήταν ο Υπουργός Άμυνας της διακυβέρνησης Μουμπάρακ Μοχάμεντ Χουσεΐν Ταντάουι. Ο συγκεκριμένος είχε διατελέσει επί 20ετίας στο

⁹⁰ https://guides.library.cornell.edu/arab_spring/Egypt (πρόσβαση 10 Δεκ 2022)

⁹¹ <https://www.iemed.org/publication/social-protests-in-egypt-before-and-after-the-25-january-revolution-perspectives-on-the-evolution-of-their-forms-and-features/> (πρόσβαση 10 Δεκ 2022)

συγκεκριμένο καθήκον και κατά την διάρκεια της επανάστασης είχε κρατήσει μια πιο διακριτική στάση. Το SCAF εξ αρχής επιδίωξε να αποστασιοποιηθεί από τον Μουμπάρακ, δηλώνοντας τον πατριωτισμό του και την ιδιότητα του ως προστάτη της Αιγύπτου και όχι του καθεστώτος⁹².

Παρόλα αυτά από την πορεία φάνηκε πως δεν διαχώρισαν την πολιτική τους από αυτή του Μουμπάρακ. Ο Μουμπάρακ είχε διατηρήσει μια σχετικά ομαλή σχέση με το Ισραήλ και τις Ηνωμένες Πολιτείες, ενώ ταυτόχρονα είχε κάνει μια εντυπωσιακή επιστροφή στον αραβικό κόσμο. Η νέα μεταβατική ηγεσία δεν είχε την δυνατότητα να αλλάξει δραματικά αυτές τις ισορροπίες, παρόλο που αποτελέσαν μέρος των αιτιών, στις οποίες οφείλεται η πτώση του Μουμπάρακ. Έτσι από τις πρώτες δηλώσεις του SCAF, ήταν η διατήρηση της ειρήνης με το Ισραήλ, καθώς και του συνόλου των υφιστάμενων διακρατικών και διεθνών συμφωνιών⁹³.

Υπουργός Εξωτερικών της περιόδου είχε διοριστεί ο Ναμπίλ Αλ-Αραμπί (Nabil el-Araby), ο οποίος είχε διαφορετική προσέγγιση από το SCAF, σε ότι αφορά την εξωτερική πολιτική. Για παράδειγμα, πολύ σύντομα μετά την ανάληψη των καθηκόντων του κινήθηκε σε μια λογική επανεξέτασης των σχέσεων με το Ιράν και αποδέχθηκε μια πρόταση για επαφές με την Τεχεράνη, κάτι το οποίο βρήκε αντίθετο το SCAF, το οποίο βέβαια δεν επέτρεψε να πραγματοποιηθεί. Επίσης το SCAF δεν διατάραξε τις σχέσεις της Αιγύπτου με τις χώρες του Κόλπου, καθώς σε μεγάλο βαθμό η οικονομία της Αιγύπτου ήταν εξαρτώμενη από αυτά. Όλα παραπάνω κατέδειξαν την αδυναμία ή και την απροθυμία τους να εισαγάγουν νέα στοιχεία στην εξωτερική πολιτική της Αιγύπτου. Άλλωστε το πλήθος των προσώπων που υπάγονταν στο SCAF, όπως και ο μεταβατικός πρόεδρος, ήταν για χρόνια στο πλευρό του Μουμπάρακ και διακατέχονταν από παρόμοιες αντιλήψεις, παρά την αποστασιοποίησή τους κατά την επανάσταση, προς υποστήριξη της αναδιοργάνωσης του κράτους⁹⁴.

Από την άλλη πλευρά οι επαναστατικές δυνάμεις και η κοινή γνώμη δεν ήταν ευχαριστημένη με την διατήρηση της εξωτερική πολιτικής. Εκτός των εσωτερικών

⁹² Lynch, Marc, «The Arab Uprising: the Unfinished Revolutions of the New Middle East», Public Affairs, (2013), σελ 117, 122, 123

⁹³ Gamal Hassan, «A revolution without a revolutionary foreign policy», Adelphi Series, 55:453-454, σελ. 157-159

⁹⁴ Gamal M. Selim «Egyptian foreign policy after the 2011 revolution: the dynamics of continuity and change», British Journal of Middle Eastern Studies, 49:1, 1-22, (2022), σελ 8-11

προβλημάτων στους τομείς την κοινωνικής και οικονομικής πολιτικής, ο λαός της Αιγύπτου ήταν αρνητικός στην υπερβολική εξάρτηση από τις Ηνωμένες Πολιτείες, οι οποίες υποστήριζαν την διοίκηση από τον στρατό και συνέχιζαν την παροχή στρατιωτικού υλικού, ιδιαίτερα αναγκαίου για την διατήρηση της καλής κατάστασης του στρατεύματος⁹⁵.

Το SCAF επιχείρησε να φέρει διάφορες συνταγματικές αλλαγές κατά την διάρκεια της διακυβέρνησής του, που στο μεγαλύτερο ποσοστό εδραίωναν την ηγεσία του, κάτι το οποίο δεν έβρισκε σύμφωνη την πλειοψηφία και τα διάφορα πολιτικά κόμματα που πίστευαν ότι με την αποχώρηση Μουμπάρακ θα προέκυπτε και ο πολυπόθητος δημοκρατικός μετασχηματισμός της χώρας. Η στάση του SCAF άρχισε να δημιουργεί αντιδράσεις που πλήθαιναν όσο δεν εξυπηρετούσε τα αιτήματα των επαναστατικών δυνάμεων. Οι αντιδράσεις καταστάληκαν πολλές φορές και με ακραία μέτρα όπως στρατοδικεία πολιτών, κατάργηση οργανώσεων πολιτών και άλλα. Λόγω των υφιστάμενων καταστάσεων ο στρατός στράφηκε προς την υλοποίηση συνεργασίας με την Μουσουλμανική Αδελφότητα, με την οποία μοιραζόταν κοινούς σκοπούς. Επίσης η Μουσουλμανική Αδελφότητα είχε ιδιαίτερη ισχύ σε μεγάλη μερίδα των πολιτών, ιδιαίτερα χρήσιμη για τον στρατό. Στην περίοδο μεταξύ 2011 και 2012 υπήρξαν έντονες αντιδράσεις για το υφιστάμενο καθεστώς, οι οποίες κατά κύριο λόγο κατεστάλησαν. Η εμπλοκή των Ηνωμένων Πολιτειών, για εξασφάλιση των συμφερόντων τους στην περιοχή και η υποστήριξη της Αδελφότητας οδήγησαν στις εκλογές του 2012 και την εκλογή του Μοχάμεντ Μόρσι ως νέου Προέδρου της Αιγύπτου⁹⁶.

4.2 Η εξωτερική πολιτική κατά την διακυβέρνηση του Μοχάμεντ Μόρσι (2012 – 2013)

Ο Μοχάμεντ Μόρσι υπήρξε για χρόνια σημαντική προσωπικότητα καθώς εμπλεκόταν άμεσα με την ηγεσία της Μουσουλμανικής Αδελφότητας. Όπως προαναφέρθηκε ο Μουμπάρακ είχε επαναφέρει το δικαίωμα συμμετοχής την εκλογική διαδικασία, πλην όμως δεν επέτρεπε στην Μουσουλμανική Αδελφότητα να συμμε-

⁹⁵ Gamal M. Selim. «Egypt under SCAF and the Muslim Brotherhood: The Triangle of Counter-Revolution». Arab Studies Quarterly. Vol. 37(2) (2015). σελ 157-160

⁹⁶ Στο ίδιο.

τέχει ως πολιτικό κίνημα τις εκλογές. Κατά συνέπεια ο Μόρσι εκλεγόταν ως ανεξάρτητος βουλευτής. Μετά την μεταβατική περίοδο του προηγούμενου έτους και με δεδομένο ότι ανήλθε η δυναμική της Αδελφότητας, ο Μόρσι εξελέγη ο πέμπτος Πρόεδρος της Αιγυπτιακής Δημοκρατίας, τον Ιούνιο του 2012.

Η γενική εικόνα που προκύπτει από την σύντομη θητεία του Μόρσι είναι ότι όχι μόνο δεν πέτυχε την επιθυμητή αλλαγή, αλλά πολύ περισσότερο έφερε μεγαλύτερη αναταραχή και αντιδράσεις από τους προκατόχους του. Μάλιστα η περίοδος της διακυβέρνησής του έχει χαρακτηριστεί και ως η αποτυχία της Αδελφότητας. Από τα γεγονότα φαίνεται πως ο Μόρσι δεν κατάφερε να αναγνωρίσει και να αντιμετωπίσει επιτυχώς της εσωτερικές και εξωτερικές απειλές⁹⁷.

Ο Μόρσι θεωρήθηκε από πολλούς η δύναμη αλλαγής από την φθίνουσα πορεία, που ακολουθήθηκε κατά την διακυβέρνηση Μουμπάρακ. Αναμενόταν να ακολουθήσει μια ισλαμιστή στροφή, με απεμπόληση της Συμφωνίας Ειρήνης με το Ισραήλ, επαναπροσέγγιση και βελτίωση των σχέσεων με το Ιράν και άρση του εμπάργκο στη Γάζα. Σε μια από τις πρώτες δημόσιες τοποθετήσεις του, δεσμεύτηκε να αναμορφώσει τις σχέσεις της Αιγύπτου με τα γειτονικά κράτη προς όφελος της και να δημιουργήσει συνθήκες για απεξάρτησή της από εξωτερικούς παράγοντες. Παρόλα αυτά δεν σημειώθηκαν ιδιαίτερες αλλαγές. Σε αντίθεση με την αναμενόμενη από πολλούς αλλαγή, ο Μόρσι κινήθηκε σε μεγάλο βαθμό στα ίδια βήματα που ακολούθησε ο στρατός κατά το προηγούμενο χρονικό διάστημα.

Η Μουσουλμανική Αδελφότητα κατά την περίοδο της ηγεσίας του SCAF, στήριξε με σθένος την απομάκρυνση από κάθε πολιτική που αντικατόπτριζε την εποχή Μουμπάρακ. Στην πραγματικότητα όμως συνέβη ακριβώς το αντίθετο. Τόσο οι σχέσεις με το Ισραήλ, όσο και η οικονομική εξάρτηση από τις Ηνωμένες Πολιτείες παρέμειναν αμετάβλητες. Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω οι Ηνωμένες Πολιτείες προσέγγισαν την Μουσουλμανική Αδελφότητα, σε μια προσπάθεια να συνεργαστούν ή και να ελέγξουν την νεοαναδυόμενη πολιτική δύναμη της Αίγυπτου, προκειμένου να διαφυλάξουν την σταθερότητα στην περιοχή αλλά και τα συμφέροντά τους. Από την πλευρά της η Αίγυπτος επιβεβαίωσε την δέσμευση της τόσο απέναντι στο

⁹⁷ <https://www.thecairoreview.com/essays/egypts-shifting-foreign-policy-priorities/> (Πρόσβαση 12 Δεκ 2022)

Ισραήλ όσο και στις Ηνωμένες Πολιτείες, με την στάση που κράτησε κατά τη διάρκεια των εχθροπραξιών μεταξύ Χαμάς και Ισραήλ, τον Νοέμβριο του 2012. Ο Μόρσι ανέλαβε διαμεσολαβητικό ρόλο, προκειμένου να πάψει η σύγκρουση⁹⁸. Βέβαια αυτό μπορεί να έχει και μια δεύτερη ανάγνωση, ανάλογα με τον μελετητή που καταγράφει την πραγματικότητα. Θα μπορούσε να θεωρηθεί και ως επιβεβαίωση των αρχικών του δεσμεύσεων, με δεδομένη επιπλέον την ιδεολογική συγγένεια Χαμάς και Μουσουλμανικής Αδελφότητας. Βέβαια με δεδομένο ότι επανειλημμένα τόνισαν, τόσο ο ίδιος, όσο και υψηλόβαθμα στελέχη της Μουσουλμανικής Αδελφότητας τον σεβασμό τους για την ειρηνευτική συνθήκη του Καμπ Ντέιβιντ και επιβεβαίωσαν ότι η Αίγυπτος δεν έχει καμία πρόθεση να καταργήσει ή να τροποποιήσει τις προβλέψεις της Συνθήκης σχετικά με την παρουσία περισσότερων αιγυπτιακών στρατευμάτων στη χερσόνησο του Σινά, μάλλον η πρώτη προσέγγιση είναι πιο έγκυρη⁹⁹. Επιπλέον η Μουσουλμανική Αδελφότητα επιδίωκε τις σταθερές σχέσεις με τις Ηνωμένες Πολιτείες, καθώς αναγνώριζε την αναγκαιότητα για την υποστήριξή τους έναντι εσωτερικών απειλών. Δεν διαφοροποιήθηκε λοιπόν από την πρακτική που ακολούθησαν προηγούμενες κυβερνήσεις σχετικά με την εφαρμοζόμενη πολιτική.

Οι σχέσεις της Αιγύπτου με τα κράτη του Κόλπου επίσης κλονίστηκαν κατά τη διάρκεια της διακυβέρνησης Μόρσι. Η Αίγυπτος είχε έντονη δέσμευση απέναντι στα Κράτη του Κόλπου, λόγω της διαρκούς οικονομικής στήριξης που προσέφεραν. Αυτό απέκτησε ακόμη μεγαλύτερη σημασία, όταν οι οικονομικές συνθήκες στο εσωτερικό δεν έδειχναν να βελτιώνονται. Ο Μόρσι πραγματοποίησε επίσκεψη στην Σαουδική Αραβία προκειμένου να διαφυλάξει την ροή χρήματος, ενώ διαβεβαίωσε ότι η Μουσουλμανική Αδελφότητα θα διαφυλάξει τις σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών. Η άνοδος όμως της Αδελφότητας αντιμετωπιζόταν με καχυποψία από την Σαουδική Αραβία και τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, γεγονός που οδήγησε στην μείωση των χρηματοδοτήσεων. Έτσι ο Μόρσι αναζήτησε εναλλακτικές πηγές χρηματοδότησης. Πραγματοποίησε επαφές με την Τουρκία και το Κατάρ από τις οποίες κατάφερε να αντλήσει κεφάλαια¹⁰⁰. Ιδιαίτερα σε ότι αφορά το Κατάρ, έγινε βασικός χρηματοδότης,

⁹⁸ Gamal M. Selim «Egyptian foreign policy after the 2011 revolution: the dynamics of continuity and change», *British Journal of Middle Eastern Studies*, 49:1, 1-22, (2022), σελ 13

⁹⁹ Shama, Nael. «Egyptian foreign policy from Mubarak to Morsi: Against the national interest». Routledge, (2013), σελ. 301

¹⁰⁰ Hinnebusch R. A. & Ehteshami A. *The foreign policies of Middle East states (Second)*. Lynne Rienner Publishers. (2014), σελ 100

καθώς υφίσταντο ισχυροί δεσμοί του Κατάρ, με το διεθνή βραχίονα της Μουσουλμανικής Αδελφότητας. Ενδεχομένως όμως αυτή η οικονομική δέσμευση να δημιούργησε και εξαρτήσεις σε ότι αφορά τις επιλογές εξωτερική πολιτικής¹⁰¹.

Συνολικά οι επιλογές εξωτερικής πολιτικής του Μόρσι είναι αμφιλεγόμενες. Από τη μια πλευρά ικανοποιούσαν τις απαιτήσεις εξωτερικών παραγόντων όπως οι Η.Π.Α., ταυτόχρονα δημιούργησε ρήξη με τα κράτη του Κόλπου, δημιούργησε νέες συνεργασίες με Κατάρ και Τουρκία, επιχείρησε επαφές με το Ιράν που είχαν διακοπεί από το 1979. Πρακτικά όμως δεν έκανε ουσιαστικές αλλαγές από την προηγούμενη διακυβέρνηση. Η χώρα παρέμενε κατά κύριο λόγο εξαρτημένη από τις Η.Π.Α. στον οικονομικό και στρατιωτικό τομέα. Ταυτόχρονα όμως δεν είχε την δυνατότητα να εξυπηρετήσει τα δάνεια της και το δημόσιο χρέος εκτοξεύτηκε. Οι οικονομικές επιπτώσεις της επανάστασης, η κακοδιαχείριση των οικονομικών, η μείωση των εσόδων από το εξωτερικό εμπόριο, οδηγούσαν ταχέως την Αίγυπτο στην χρεωκοπία. Η υφιστάμενη κατάσταση επιδείνωνε και την ισορροπία στον εσωτερικό πολιτικό στίβο. Οι πολιτικοί του αντίπαλοι τον βομβάρδιζαν με κατηγορίες και σημειώθηκαν, από τον Ιούνιο του 2013 και μετά, έντονα κύματα διαδηλώσεων και εξεγέρσεων. Η καταστολή των διαδηλώσεων ήταν ιδιαίτερα σκληρή και σταδιακά η κυβέρνηση του έχανε την εσωτερική νομιμοποίηση. Ταυτόχρονα ο στρατός που δεν είχε χάσει την ισχύ του και αντιλαμβανόμενος την αστάθεια της κυβέρνησης Μόρσι, άδραξε την ευκαιρία να αναλάβει και πάλι την εξουσία.

Η καθαίρεση του Μόρσι, του πρώτου δημοκρατικά εκλεγμένου προέδρου της Αιγύπτου, οδήγησε σε μια ακόμη περίοδο εσωτερικής αστάθειας. Το νέο στρατιωτικό καθεστώς υιοθέτησε μια αντιισλαμιστική στάση, με βασικό κορμό την αποδυνάμωση της Μουσουλμανικής Αδελφότητας. Το στρατιωτικό πραξικόπημα μετά την απομάκρυνση του Μόρσι, παρέδωσε την εξουσία σε υπηρεσιακό πρόεδρο, ενώ ένα χρόνο μετά έγιναν εκλογές, στις οποίες αναδείχθηκε νικητής ο νυν Πρόεδρος της Αιγυπτιακής δημοκρατίας Αμπντέλ Φατάχ Αλ-Σίσι (Abdel Fattah El-Sisi).

¹⁰¹ Gamal M. Selim «Egyptian foreign policy after the 2011 revolution: the dynamics of continuity and change», *British Journal of Middle Eastern Studies*, 49:1, 1-22, (2022), σελ 14-15

4.3 Η εξωτερική πολιτική κατά την διακυβέρνηση του Αμπντέλ Φατάχ Αλ-Σίσι (2014 – 2022)

Ο Αμπντέλ Φατάχ Αλ-Σίσι κατά την διάρκεια της διακυβέρνησης Μόρσι διατέλούσε ως Υπουργός Άμυνας της Αιγύπτου. Κατά το πραξικόπημα του Ιουλίου 2013 ήταν ένας από τους βασικούς ενορχηστρωτές της κατάστασης και αυτός που ανακοίνωσε δημοσίως την απομάκρυνση του προηγούμενου Προέδρου. Ο Αλ-Σίσι θεωρείται δημοφιλής μεταξύ του αιγυπτιακού λαού και θρησκευτικά συντηρητικός, αλλά όχι ισλαμιστής¹⁰². Προέρχεται από τις τάξεις του στρατού κατά αντιστοιχία με όλους τους προκατόχους του, εκτός από τον Μόρσι. Ενδεχομένως η πολιτική προέλευση του Μόρσι, καθώς και η βαθιά του σχέση με την Μουσουλμανική Αδελφότητα, να του στοίχισε και την δημοφιλία του ανάμεσα στο στράτευμα.

Για να αναλυθεί η εξωτερική πολιτική της Αιγύπτου, είναι σημαντικό, να εξετάσει και να κατανοήσει κανείς τις απόψεις και τις επιδιώξεις του Προέδρου Αλ-Σίσι. Ένας σημαντικός παράγοντας που επηρεάζει την εφαρμοζόμενη πολιτική είναι τα περιθώρια ελιγμού του Αλ-Σίσι στην εσωτερική και διεθνή πολιτική σκηνή, που του δίνουν τη δυνατότητα να αγνοεί ή να θέτει διαφορετικές προτεραιότητες σε ζητήματα εξωτερικής πολιτικής, για τα οποία οι κυβερνητικές ή οι διπλωματικές υπηρεσίες της χώρας του θα είχαν ενδεχομένως διαφορετικές προσεγγίσεις.

Ο δυτικός προσανατολισμός της Αιγύπτου ήταν σαφής από την περίοδο της διακυβέρνησης Σαντάτ και εδραιώθηκε κατά την εποχή του Μουμπάρακ. Ο δεύτερος μάλιστα προχώρησε σε διεύρυνση των σχέσεων αυτών, πλέον των Ηνωμένων Πολιτειών, με προσανατολισμό στην οικονομία και την ασφάλεια και προς την Ευρωπαϊκή Ένωση στον τομέα της οικονομικής συνεργασίας. Όμως κατά τη διακυβέρνηση Μόρσι, οι ισορροπίες αυτές άλλαξαν και η οικονομική εξάρτηση από το Κατάρ πρωτεύοντος και την Τουρκία σε μικρότερο βαθμό, προκαλούσε την ανησυχία της δύσης.

Η έλλειψη εμπιστοσύνης προς την αιγυπτιακή κυβέρνηση, εκδηλώθηκε μέσα από τις αρχικές αντιδράσεις των αμερικανικών κυβερνήσεων έπειτα από το πραξικόπημα του 2013, το οποίο ανέτρεψε τον Μόρσι. Η προσωρινή αναστολή διάφορων

¹⁰² <https://rpl.hds.harvard.edu/faq/general-abdel-fattah-al-sisi> (Πρόσβαση 15 Δεκ 2022)

στρατιωτικών προγραμμάτων¹⁰³, προς την Αίγυπτο, οδήγησε τον Αλ Σίσι να διαμαρτυρηθεί για την έλλειψη υποστήριξης, ως ένα αρνητικό σημάδι εγκατάλειψης του αιγυπτιακού λαού. Η βελτίωση στις διμερείς σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών ξεκίνησε έπειτα από την εκλογή του προέδρου Τραμπ, τον οποίο ο Αλ Σίσι συνεχάρη πρώτος από όλους τους ηγέτες του Αραβικού κόσμου. Οι ενδείξεις καλών σχέσεων μεταξύ των δυο ηγετών προϋπήρχαν, αλλά έγιναν πραγματικότητα μετά από την ανακήρυξη, από τον πρόεδρο Τραμπ, ως τρομοκρατικής οργάνωσης, του κυριότερου αντίπαλου του Αλ-Σίσι, της Μουσουλμανικής Αδελφότητας¹⁰⁴.

Όμως, παρότι οι σχέσεις μεταξύ των δυο χωρών βελτιώθηκαν σε επίπεδο στρατιωτικών συνεργασιών και ιδιαίτερα στους τομείς ελέγχων συνόρων και καταπολέμησης της τρομοκρατίας, διαφορές κινήσεις και αποφάσεις του Αλ-Σίσι ήρθαν σε απευθείας σύγκρουση με τα συμφέροντα των ΗΠΑ, τονίζοντας την αντιφατικότητα στις πολιτικές επιλογές του. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτέλεσε η παρουσία του Ιρανού προέδρου Χασάν Ρουχανί στην τελετή ανάληψης καθηκόντων του Αλ-Σίσι¹⁰⁵, μιας χώρας που κατηγορείται για τρομοκρατία από τις ΗΠΑ και αποτελεί κύριο στόχο της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής. Βέβαια, παρά την παρουσία του Ιρανού προέδρου ο Αλ-Σίσι δεσμεύτηκε και υποστήριξε την προσπάθεια της Σαουδικής Αραβίας και των ΗΑΕ για ανάσχεση των δεσμών μεταξύ Κατάρ και Ιράν.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση αποτέλεσε έναν από τους διεθνείς δρώντες οι οποίοι αντιμετώπισαν το πραξικόπημα του 2013 και την μετέπειτα άνοδο του Αλ-Σίσι στην εξουσία με σκεπτικισμό. Τόσο ο στρατιωτικός χαρακτήρας του πραξικοπήματος όσο και οι διάφορες αναφορές για χρήση βίας και για αύξηση της καταπίεσης στην Αίγυπτο, οδήγησαν τα δημοκρατικά ευρωπαϊκά όργανα και θεσμούς να λάβουν διάφορες καταδικαστικές αποφάσεις. Οι συνεχόμενες αυτές αποφάσεις του ευρωπαϊκού κοινοβουλίου παρά το ότι δεν επέφεραν κυρώσεις, προκάλεσαν εντάσεις με την αιγυπτιακή κυβέρνηση.

Η προσπάθεια αναστροφής του αρνητικού κλίματος στον ευρωπαϊκό χώρο, ξεκίνησε από τον Αλ Σίσι τον Νοέμβριο του 2014, με μια σειρά επισκέψεων στις

¹⁰³ Τα στρατιωτικά προγράμματα αφορούσαν ενίσχυση 260 εκατομμυρίων δολαρίων, προμήθεια μαχητικών F16, ελικοπτέρων Απάτσι και τεχνικών συλλογών αρμάτων μάχης.

¹⁰⁴ Achraimer, C. (2022). Egyptian Foreign Relations under Al-Sisi: External Alignments since 2013. Routledge. Σελ. 103-106

¹⁰⁵ Η σημασία της πρόσκλησης του Ιρανού προέδρου στην τελετή καταδεικνύεται από το γεγονός ότι ήταν μόλις η 2^η επίσκεψη Ιρανού προέδρου στην Αίγυπτο από το 1980.

ευρωπαϊκές χώρες. Ο στόχος του Αλ Σίσι ήταν η σταδιακή πρόσβαση στα ευρωπαϊκά οικονομικά κεφάλαια, τα οποία θα μπορούσαν να χρηματοδοτήσουν τις πολιτικές της κυβέρνησης του. Εξάλλου η Ευρωπαϊκή Ένωση αποτελούσε ανέκαθεν τον κυριότερο εμπορικό εταίρο της Αιγύπτου για προώθηση των προϊόντων της. Η προσπάθεια επαναθέρμανσης των σχέσεων της Αιγύπτου με την ΕΕ ευνοήθηκε από το ξέσπασμα της προσφυγικής κρίσης του 2015, όταν εκατοντάδες χιλιάδες μετανάστες πέρασαν προς τον ευρωπαϊκό χώρο. Η αστάθεια που δημιουργήθηκε στην περιοχή και οι φόβοι για την αύξηση της ισλαμιστικής τρομοκρατίας, έδωσαν την ευκαιρία στην Αίγυπτο να παρουσιαστεί ως σημείο σταθερότητας στην περιοχή, το οποίο θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί από την ΕΕ για την δημιουργία ομαλών συνθηκών αλλά και στον έλεγχο και περιορισμό των μεταναστευτικών ροών. Τα αποτελέσματα αυτής της προσέγγισης ήταν να επανεκκινήσει ο διάλογος με τις διάφορες επιτροπές της ΕΕ και να υπογράψουν εμπορικές συμφωνίες μεταξύ Αιγύπτου και γερμανικών, γαλλικών και ιταλικών εταιρειών¹⁰⁶.

Ένα άλλο άνοιγμα του προέδρου Αλ Σίσι αποτέλεσε η προσέγγιση του προς τη Ρωσία. Από την πρώτη επίσκεψη του Αλ Σίσι το 2014 στη Μόσχα, ακόμα ως Υπουργός Άμυνας, διαφάνηκε η πρόθεση του για ενίσχυση της στρατιωτικής και τεχνολογικής συνεργασίας μεταξύ των δυο χωρών. Έπειτα από την ανάδειξή του ως προέδρου, πραγματοποίησε επίσημη επίσκεψη στην Ρωσία κατά την οποία συζήτησαν με τον πρόεδρο Πούτιν ενδεχόμενες συνεργασίες για τη δημιουργία ζωνών ελεύθερου εμπορίου, βιομηχανικών ζωνών αλλά και για εισαγωγές-εξαγωγές αγροτικών προϊόντων. Το πιο σημαντικό όμως αποτέλεσμα των επαφών του Αλ-Σίσι, αποτέλεσε η προσέγγιση που υπήρξε στους τομείς των αμυντικών συμφωνιών και της ασφάλειας. Οι δυο χώρες, προχώρησαν στη συμφωνία για την αγορά διάφορων οπλικών συστημάτων¹⁰⁷ ύψους τρεισήμισι δισεκατομμυρίων δολαρίων. Επιπλέον, οι δυο χώρες ανέπτυξαν κοινή στρατηγική για την Συρία, υποστηρίζοντας την παραμονή του Άσαντ, ενώ προχώρησαν και σε κοινές αεροναυτικές ασκήσεις. Το 2015 στην ανταποδοτική επίσκεψη του προέδρου Πούτιν στην Αίγυπτο, σε μια κίνηση συμβολισμού, προσέφερε ως εθιμοτυπικό αναμνηστικό στον Αλ-Σίσι ένα τυφέκιο Καλάζνικοφ, υποδηλώνοντας τη συνέχεια της στρατιωτικής συνεργασίας των δυο

¹⁰⁶ Achraimer, C. (2022). Egyptian Foreign Relations under Al-Sisi: External Alignments since 2013. Routledge. Σελ. 107-110

¹⁰⁷ Η συμφωνία αφορούσε μαχητικά αεροσκάφη, επιθετικά ελικόπτερα και συστήματα αεράμυνας.

χωρών. Σημαντικότερο, βέβαια, αποτέλεσμα της συγκεκριμένης επίσκεψης ήταν η υπογραφή από τους Αιγύπτιους και της ρωσικής εταιρείας Rosatom, συμβολαίου για την κατασκευή πυρηνικού σταθμού ενέργειας αξίας εικοσιπέντε δισεκατομμυρίων δολαρίων¹⁰⁸.

Η επίσκεψη του προέδρου Αλ Σίσι στην Κίνα το 2014, αποτέλεσε ακόμα ένα από τα ανοίγματα του στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής της Αιγύπτου. Κατά την επίσκεψη αυτή συμφωνήθηκε σε διπλωματικό επίπεδο η αναβάθμιση των στρατηγικών σχέσεων μεταξύ των δυο χωρών, δείγμα των προθέσεων των Κινέζων για μακροπρόθεσμες συνεργασίες σε διάφορους τομείς, αλλά και της πρόθεσής αυτών για μελλοντική παρουσία τους στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου. Επιπλέον, οι δύο πλευρές επισήμαναν το ενδιαφέρον τους για συνεργασία στον τομέα της ασφάλειας ενώ ο πρόεδρος Αλ-Σίσι ενθάρρυνε τις επενδύσεις στην οικονομική ζώνη του Σουέζ και υπέγραψαν εμπορικές συμφωνίες. Το επόμενο χρονικό διάστημα παρατηρήθηκε αύξηση των συνεργασιών μεταξύ των δυο χωρών σε διάφορους τεχνολογικούς τομείς όπως της ηλεκτρικής και ηλιακής ενέργειας και των μεταφορών με συμβόλαια πολλών δισεκατομμυρίων δολαρίων. Λιγότερες πληροφορίες υπάρχουν για την προσέγγιση των δυο χωρών στον στρατιωτικό τομέα, με κάποιες κοινές ναυτικές ασκήσεις να πραγματοποιούνται, ενώ ταυτόχρονα υπήρχαν αναφορές για πιθανή απόκτηση κινεζικών υποβρυχίων. Η προσέγγιση αυτή κορυφώθηκε με τη συμμετοχή αιγυπτιακών στρατευμάτων στην παρέλαση στην Κίνα για τα εβδομήντα χρόνια από τη λήξη του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου αλλά και την παρουσία του προέδρου Αλ-Σίσι. Στην ανταπόδοση της επίσκεψης από τον Κινέζο ομόλογό του, υπογράφηκαν εικοσιένα νέα μνημόνια συνεργασίας και επενδύσεων σε διάφορους τεχνολογικούς και εμπορικούς τομείς¹⁰⁹.

Πέραν από τα ανοίγματα του προέδρου Αλ Σίσι προς μεγάλους διεθνείς δρώντες (ΗΠΑ, ΕΕ, Ρωσία και Κίνα) ακολούθησε και διαφορετικές προσεγγίσεις και πολιτικές στο εγγύτερο προς την Αίγυπτο περιβάλλον.

Η συμμετοχή της Αιγύπτου στον συνεχιζόμενο εμφύλιο της Λιβύης αποτελεί τόσο μια αντίδραση της Αιγύπτου στην απειλή απέναντι στην ασφάλεια της όσο και

¹⁰⁸ Achraimer, C. (2022). Egyptian Foreign Relations under Al-Sisi: External Alignments since 2013. Routledge. Σελ. 112-115

¹⁰⁹ Στο ίδιο 116-120

μια ευκαιρία για την αντιμετώπιση δυνάμεων αντίθετων¹¹⁰ στον πρόεδρο Αλ-Σίσι. Ο εμφύλιος της Λιβύης, αν και κυρίως αποτελεί έναν εσωτερικό ανταγωνισμό ισχύος μεταξύ των διαφορών φατριών και φυλών της χώρας, αντικατοπτρίζει και την ανάμειξη πολλών γειτονικών κρατών που στοχεύουν να εξυπηρετήσουν τα συμφέροντά τους. Έτσι, η ευρύτερη διαμάχη του Ισλαμικού κόσμου μεταξύ σουνιτών φαίνεται στις πλευρές που έχουν διαμορφωθεί στον εμφύλιο. Από τη μια πλευρά το Γενικό Εθνικό Συμβούλιο (General National Council – GNC), το οποίο συνδεόταν με τους Αδελφούς Μουσουλμάνους υποστηριζόταν από την Τουρκία και το Κατάρ σε στρατιωτικούς εξοπλισμούς καθώς και οικονομικά. Από την άλλη ο Εθνικός Στρατός της Λιβύης (Libyan National Army – LNA) του στρατηγού Χάφταρ, τον οποίο υποστήριζε η Αίγυπτος, η Σαουδική Αραβία, τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα και η Ρωσία. Η ανοικτή υποστήριξη του προέδρου Αλ-Σίσι προς τον Χάφταρ, εκτός από τα κοινά οικονομικά κίνητρα και την αντιμετώπιση των Αδελφών Μουσουλμάνων, κυριαρχείται και από κοινές πεποιθήσεις των δυο ανδρών για την στρατιωτική αντιμετώπιση του προβλήματος της ύπαρξης Ισλαμικής απειλής εναντίον τους, από τους ιδεολογικούς εχθρούς τους. Έτσι, εκτός από τη διπλωματική στήριξη σε διεθνές επίπεδο, ο πρόεδρος Αλ-Σίσι παρείχε και άμεση στρατιωτική υποστήριξη στις δυνάμεις του Χάφταρ με αεροπορικές προσβολές στόχων σε διάφορες περιοχές της Λιβύης, από την αιγυπτιακή πολεμική αεροπορία¹¹¹.

Ακόμη πιο περίπλοκη είναι η εξέλιξη των σχέσεων της Αιγύπτου υπό τον Αλ-Σίσι με τη Σαουδική Αραβία. Ενώ θα περίμενε κανείς ότι έπειτα από τη στήριξη της Σαουδικής Αραβίας προς τον Αλ-Σίσι για την εκδίωξη των αδελφών μουσουλμάνων η συνεργασία τους και οι πολιτικές θα συνέκλιναν, αντιθέτως αυτές πέρασαν από δύσκολες περιόδους όταν η Αίγυπτος αποφάσισε να αντιπαχθεί στην επιδίωξη της Σαουδικής Αραβίας να ρίξει το καθεστώς Άσαντ στη Συρία.

Μετά από την εκλογή του Αλ-Σίσι το 2014 ο βασιλιάς Αμπντάλα της Σαουδικής Αραβίας πραγματοποίησε επίσημη επίσκεψη στην Αίγυπτο χαιρετίζοντας την άνοδο στην εξουσία του νέου προέδρου. Επιπλέον, σε μια σημαντική κίνηση η Σα-

¹¹⁰ Έπειτα από το πραξικόπημα του 2013 οι Αδελφοί Μουσουλμάνοι και το Ισλαμικό Κράτος που υποστηρίζονται από το Κατάρ και την Τουρκία έγιναν εχθροί για τον νέο πρόεδρο της Αιγύπτου, ενώ συμμαχισε εναντίον τους με τη Σαουδική Αραβία και τα ΗΑΕ.

¹¹¹ Achraimer, C. (2022). Egyptian Foreign Relations under Al-Sisi: External Alignments since 2013. Routledge. Σελ. 154-155

ουδική Αραβία βοήθησε στην αποπληρωμή των δανείων της Αιγύπτου προς το Κατάρ, σηματοδοτώντας την απεξάρτηση της χώρας από την επιρροή των αδελφών μουσουλμάνων. Η σταδιακή αλλαγή πολιτικής, όμως, από τη Σαουδική Αραβία προς τους αδελφούς Μουσουλμάνους και το Κατάρ, με την επικέντρωση στον περιορισμό της επιρροής του Ιράν, στην ευρύτερη περιοχή άρχισαν να δημιουργούν εντάσεις με την Αίγυπτο. Οι εντάσεις αυξήθηκαν το 2016 με την υποστήριξη, από τον Αλ-Σίσι, της ρωσικής προσέγγισης για τη Συρία και την απόρριψη των κατηγοριών της Σαουδικής Αραβίας προς τον Άσαντ για αιματοχυσία στη συριακή σύρραξη. Η Αίγυπτος αντέδρασε στην προσπάθεια της Σαουδικής Αραβίας να αλλάξει το συριακό καθεστώς και ήρθε έτσι σε ευθεία αντιπαράθεση, ψηφίζοντας ένα ρωσικό σχέδιο για πολιτική λύση στο συριακό ζήτημα¹¹². Η Σαουδική Αραβία ανακάλεσε τον πρέσβη της από την Αίγυπτο και σταμάτησε προσωρινά τις εξαγωγές πετρελαίου προς αυτή, ως μια μορφή κυρώσεων. Ο πρόεδρος Αλ-Σίσι σε ένδειξη καλής θελήσεως επισήμανε την ουσιαστική εξάλειψη από την πολιτική σκηνή της Αιγύπτου των αδελφών μουσουλμάνων, γεγονός που έδωσε τη δυνατότητα στη Σαουδική Αραβία να ξανά ενισχύσει το ρόλο που είχε, ενώ επιπλέον ανακοίνωσε την πρόθεσή του για επιστροφή δυο νησιών που τελούσαν υπό αιγυπτιακό έλεγχο στην επικράτεια της Σαουδικής Αραβίας. Σταδιακά και θέλοντας να φανούν οι δυο χώρες ενωμένες στον Ισλαμικό κόσμο οι διαφορές αυτές ξεπεράστηκαν και καινούργιες οικονομικές συμφωνίες υπογράφηκαν¹¹³.

Η συνεργασία και οι δεσμοί που ανέπτυξε ο πρόεδρος Αλ Σίσι με τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, στηρίζονται στην ενεργή υποστήριξη και ανάμειξη που είχαν τα τελευταία στην ανατροπή των αδελφών μουσουλμάνων, με την οικονομική και οργανωτική υποστήριξη που παρείχαν στον αιγυπτιακό στρατό, τη διπλωματική υποστήριξη που παρείχαν προς τις Ηνωμένες Πολιτείες αλλά και την ανοχή που επέδειξαν στις εκκαθαριστικές επιχειρήσεις του στρατού προς τα στρατόπεδα των αδελφών μουσουλμάνων. Έπειτα από την επικράτηση του Αλ-Σίσι και μετά, οι δυο χώρες άρχισαν να εμβαθύνουν τις συνεργασίες τους στον εμπορικό τομέα με επενδύσεις

¹¹² Ο Αλ Σίσι δεν υποστήριξε την πτώση του Άσαντ που επιδίωκε η Σαουδική Αραβία για δυο λόγους. Πρώτον, θεωρούσε τη Συρία χώρα που αντιμετώπιζε τον ίδιο κίνδυνο όπως η Αίγυπτος του σουνιτικού εξτρεμισμού από τρομοκρατικές οργανώσεις όπως ο ISIS, και δεύτερον προσπαθούσε να αποφύγει την ανθρωπιστική κρίση στο Χαλέπι.

¹¹³ Achraimer, C. (2022). *Egyptian Foreign Relations under Al-Sisi: External Alignments since 2013*. Routledge. Σελ. 173-176

αρκετών δισεκατομμυρίων αλλά και να ενισχύουν τις διπλωματικές τους σχέσεις. Συμφωνήθηκε η εφαρμογή ενός διμερούς μηχανισμού πολιτικών συνεργασιών, ενώ εντατικοποιήθηκαν οι συνεργασίες στους τομείς ασφάλειας και άμυνας με την διεξαγωγή κοινών διακλαδικών ασκήσεων μεγάλης κλίμακας¹¹⁴. Η αυξημένη αυτή στρατιωτική συνεργασία παρατηρήθηκε και στο πεδίο των επιχειρήσεων στη Λιβύη, όπου οι δυο χώρες συντόνισαν την υποστήριξη τους στον Χάφταρ και υλοποίησαν κοινές αεροπορικές επιδρομές, ενώ ξεκίνησαν και κοινές εκπαιδεύσεις με τις ΗΠΑ. Επιπλέον, συμφώνησαν στην προώθηση δράσεων από κληρικούς και λόγιους, οι οποίοι θα προωθούσαν και θα προέβαλαν την μη πολιτική εκδοχή του Ισλάμ στον αντίποδα του ακραίου πολιτικού Ισλάμ¹¹⁵.

Ο πρόεδρος Αλ-Σίσι ήρθε στην εξουσία στηριζόμενος σε ένα μείγμα πατριωτισμού και αντίδρασης της κοινής γνώμης, για την εξουσία που επιχειρούσαν να εδραιώσουν οι αδελφοί μουσουλμάνοι στη χώρα. Η αποκατάσταση της αιγυπτιακής εθνικής ταυτότητας από τον στρατό, επετεύχθη στην ουσία από την ανάληψη της διακυβέρνησης της χώρας από τη στρατιωτική ηγεσία. Στη μετάβαση αυτή της εξουσίας ένα από τα θέματα εξωτερικής πολιτικής που κληρονόμησε από τους προκάτοχους του ο Αλ-Σίσι, ήταν η πολιτική της Αιγύπτου για τη λωρίδα της Γάζας. Στο συγκεκριμένο ζήτημα έπρεπε να ισοροπήσει μεταξύ του λαθρεμπορίου που γίνεται στην περιοχή και τα επακόλουθα διασυννοριακά προβλήματα ασφαλείας, της πολιτικής ατζέντας της Χαμάς, της υποστήριξης των αδελφών μουσουλμάνων, των υπαρχόντων εθνικών αιγυπτιακών συμφερόντων αλλά και της συμμαχίας με ΗΠΑ και Ισραήλ. Επιπλέον, η συμπάθεια της αιγυπτιακής κοινής γνώμης προς τον παλαιστινιακό σκοπό έπαιξε κρίσιμο ρόλο στις κινήσεις του.

Αν και προσπάθησε συνεχώς να έχει το ρόλο του διαμεσολαβητή μεταξύ Χαμάς και Ισραήλ, από την πρώτη στιγμή εστίασε στην οικονομική αποδυνάμωση της Χαμάς, τη στέρηση της από κρίσιμους πόρους, λαμβάνοντας μια επιθετική στάση με στόχο να εξαναγκάσει τους Παλαιστίνιους να σταματήσουν την αντίσταση. Προχώρησε στην καταστροφή των υπόγειων τούνελ λαθρεμπορίου της οργάνωσης και κατεδάφισε χιλιάδες σπίτια παλαιστίνιων στην αιγυπτιακή πλευρά, στερώντας την

¹¹⁴ Το 2014 διεξήχθη η στρατιωτική άσκηση «Zayed 1» διάρκειας δυο εβδομάδων ενώ το 2017 η «Zayed 2». Επιπλέον οι ναυτικές ασκήσεις «Khalifa 1 και 2» το 2014 και 2016 αντίστοιχα.

¹¹⁵ Achraimer, C. (2022). Egyptian Foreign Relations under Al-Sisi: External Alignments since 2013. Routledge. Σελ. 179-181

εύκολη πρόσβαση στη Χαμάς σε πόρους και υποστήριξη, οξύνοντας όμως την ίδια στιγμή τις ανθρωπιστικές συνθήκες.

Το 2014 το Ισραήλ προχώρησε σε επιχειρήσεις στην περιοχή σε απάντηση επιθέσεων της Χαμάς. Ο Αλ-Σίσι ως διαμεσολαβητής μετέφερε το μήνυμα ότι το Ισραήλ θα σταματούσε τις επιχειρήσεις μόνο εάν η Χαμάς σταματούσε τη δράση της με απώτερο σκοπό να αποδυναμώσει ακόμα περισσότερο την οργάνωση αλλά και μελλοντικούς υποστηρικτές των αδελφών μουσουλμάνων. Βέβαια, το κοινό αίσθημα που διαμορφώνονταν για τον άμαχους και τα θύματα των παλαιστίνιων φαίνεται ότι επηρέασε σε μικρό βαθμό τις κινήσεις του Σίσι, μιας και ο βασικός του στόχος ήταν η εδραίωση της κυριαρχίας του.

Η διακυβέρνηση Αλ-Σίσι τα τελευταία οχτώ χρονιά, έχει ένα επιδείξει σημαντικά βήματα αναβάθμισης της θέσης της Αιγύπτου διεθνώς και βελτίωσης της εξωτερικής της πολιτικής. Έχει αναβαθμίσει την θέση της σε περιφερειακό και διεθνές επίπεδο, έχει διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στις διάφορες κρίσεις της περιοχής, ενώ ταυτόχρονα αποκατέστησε και βελτίωσε τις σχέσεις της Αιγύπτου με ποικίλες χώρες ανά τον κόσμο. Επίσης δημιουργώντας ένα ασφαλές και σταθερό περιβάλλον έχει προσελκύσει το ενδιαφέρον ξένων επενδυτών αλλά και κρατών με τις οποίες ξεκίνησε σημαντικές οικονομικές συνεργασίες. Συνολικά φαίνεται να έχει πετύχει να είναι μια προσωπικότητα και ένας ηγέτης με διεθνή αναγνώριση, χωρίς να λείπουν βέβαια αντιπαλότητες αλλά και δυσαρέσκεια και αντιδράσεις από το εσωτερικό του.

4.4 Αίγυπτος, Δίκαιο της Θάλασσας και Ανατολική Μεσόγειος

Ο χώρος της Ανατολικής Μεσογείου αποτέλεσε ανέκαθεν σημαντικό σημείο οικονομικού, πολιτικού και στρατηγικού ενδιαφέροντος. Φιλοξενεί δυο εξαιρετικής σημασίας περάσματα, τα στενά των Δαρδανελίων, τα οποία ελέγχει η Τουρκία, σε εφαρμογή της Συνθήκης του Μόνταρέ (1936) και τη Διώρυγα του Σουέζ που ελέγχετε από την Αίγυπτο. Για σειρά ετών το ενδιαφέρον για την θάλασσα περιοριζόταν στο κομμάτι της αλιείας, αλλά και στον έλεγχο αυτών των σημαντικών περασμάτων. Ιδιαίτερα για την Διώρυγα του Σουέζ η αξία της είναι αδιαμφισβήτητη λόγω της επικοινωνίας της Μεσογείου με την Ερυθρά Θάλασσά, και την εξυπηρέτηση του εμπορίου καθώς την αμεσότερη ακτοπλοϊκή πρόσβαση στις πλούσιες πετρελαϊκές χώρες

του Περσικού Κόλπου. Η υπογραφή της Σύμβασης για το Δίκαιο της Θάλασσας το 1982 (United Nations Convention on the Law of the Sea - UNCLOS), άλλαξε σε ένα βαθμό τα δεδομένα καθώς εισήγαγε την έννοια της Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης (ΑΟΖ), καθορίζοντας σε ένα σαφές νομικό πλαίσιο την εκμετάλλευση των θαλασσίων πόρων. Τα τελευταία χρόνια η δυνατότητα για την ερευνά και αξιοποίηση υποθαλάσσιων ενεργειακών πόρων, δημιούργησε και αυξημένο ενδιαφέρον στις χώρες που έχουν αυτή τη δυνατότητα.

Η Αίγυπτος ως χώρα με άμεση πρόσβαση στην ανατολική λεκάνη της Μεσογείου, έχει υπογράψει και επικύρωσε την Σύμβαση του 1982, δείχνοντας και έντονο ενδιαφέρον τα τελευταία χρόνια για τον καθορισμό ΑΟΖ, με τα γειτονικά της κράτη. Ο καθορισμός και οριοθέτηση της ΑΟΖ, της δίνει εν συνεχεία το δικαίωμα να εκμεταλλευτεί τα υπάρχοντα κοιτάσματα φυσικών πόρων και ιδιαίτερα φυσικού αερίου. Επομένως η διαδικασία της συμφωνίας με τα γειτονικά κράτη αποτέλεσε ιδιαίτερο τμήμα των διεθνών σχέσεων της Αιγύπτου.

Η Κύπρος ήταν από τις πρώτες χώρες με την οποία η Αίγυπτος υπέγραψε συμφωνία το 2003. Η οριοθέτηση έγινε σύμφωνα με τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών, για το Δίκαιο της Θάλασσας, τα συμβαλλόμενα μέρη ακολούθησαν τη μέση γραμμή και αναγνώρισαν πλήρη επήρεια στις νησιωτικές ακτές της Κύπρου. Ιδιαίτερα σε ότι αφορά την ΑΟΖ Κύπρου - Αιγύπτου η οριοθέτηση έχει χαραχθεί επιμελώς, ώστε να μην δημιουργείται παρεμβολή και αμφισβήτηση υπό της Ελλάδος στην περιοχή νοτιοανατολικά του Καστελόριζου. Στην υπόψη οριοθέτηση έχει αντιδράσει επισήμως προς τον ΟΗΕ η Τουρκία¹¹⁶, δηλώνοντας ότι θα έπρεπε να συμμετάσχει στην οριοθέτηση καθώς θίγονται δικά της συμφέροντα¹¹⁷.

Το 2018 η Αίγυπτος ανέλαβε την πρωτοβουλία για την ίδρυση ενός φόρουμ με αντικείμενο την συνεργασία γύρω από το φυσικό αέριο που εξορύσσεται και διακινείται στην Ανατολική Μεσόγειο. Αναγνωρίζοντας την ιδιαίτερη σημασία αυτού του ορυκτού καυσίμου ως εναλλακτικό του πετρελαίου, η Αίγυπτος ηγήθηκε της προσπάθειας η οποία ολοκληρώθηκε τον Σεπτέμβριο του 2020, με την υπογραφή του

¹¹⁶ Η Τουρκία δεν έχει υπογράψει μέχρι και σήμερα την Σύμβαση για το Δίκαιο της Θάλασσας.

¹¹⁷<https://english.ahram.org.eg/NewsContent/1/64/289504/Egypt/Politics-/Turkish-rejection-of--EgyptCyprus-border-demarcati.aspx> (πρόσβαση 12 Δεκ 2022)

καταστατικού. Η ονομασία που δόθηκε είναι Φόρουμ Φυσικού Αερίου της ανατολικής Μεσογείου («East Mediterranean Gas Forum – EMGF») και τα αρχικά ιδρυτικά μέλη συμπεριλαμβάνουν την Αίγυπτο, την Ελλάδα, την Κύπρο, το Ισραήλ, την Ιταλία, την Ιορδανία και την Παλαιστίνη. Πλέον έχει εισέλθει στο σχήμα και η Γαλλία, ενώ Ηνωμένες Πολιτείες, Ευρωπαϊκή Ένωση και ο Όμιλος Παγκόσμιας Τράπεζας (Ο.Η.Ε.) είναι παρατηρητές. Η επιτυχημένη αυτή πρωτοβουλία της Αίγυπτου, αποτελεί μια εξαιρετικά σημαντική προσπάθεια για την προώθηση του πολιτικού διαλόγου και την προώθηση της ενεργειακής ασφάλειας και σταθερότητας στην Ανατολική Μεσόγειο.¹¹⁸¹¹⁹. Στο ίδιο πλαίσιο η Αίγυπτος με την Κύπρο έχουν υπογράψει από το 2018, διακρατική συμφωνία για κατασκευή υποθαλάσσιου αγωγού μεταφοράς φυσικού αερίου¹²⁰.

Το 2019 Τουρκία και Λιβύη υπέγραψαν Μνημόνιο Κατανόησης (MoU), γνωστό και ως Τουρκολιβικό μνημόνιο, για την οριοθέτηση της ΑΟΖ και της υφαλοκρηπίδας μεταξύ των δύο χωρών. Το μνημόνιο δεν αναγνωρίζει την επήρεια, στις θαλάσσιες ζώνες που προβλέπει η Σύμβαση του 1982, των ελληνικών νησιών, της Κρήτης, της Ρόδου και του Καστελόριζου. Το Μνημόνιο αμφισβητήθηκε από την τόσο από την Ελλάδα όσο και από την Αίγυπτο, καθώς προσβάλλει τα κυριαρχικά τους δικαιώματα. Με σκοπό να προλάβει επιπλέον εξελίξεις η Ελλάδα επιτάχυνε τις συζητήσεις με την Αίγυπτο σχετικά με την οριοθέτηση ΑΟΖ, οι οποίες από το 2005 βρισκόταν σε στασιμότητα. Οι διαπραγματεύσεις ολοκληρώθηκαν με την σύναψη συμφωνίας οριοθέτησης τμήματος της μεταξύ τους ΑΟΖ το 2020. Στην εν λόγω συμφωνία η οριοθέτηση δεν έγινε κατά απόλυτη συμφωνία με την αρχή της μέσης γραμμής. Η θαλάσσια περιοχή που προκύπτει κατανεμήθηκε σε αναλογία 9 προς 11 προς όφελος της Αιγύπτου. Η Τουρκία και πάλι εξέφρασε την διαφωνία της, σχετικά με την νομιμότητα της οριοθέτησης. Η προαναφερόμενη αναλογία θαλασσίων ζωνών προέκυψε ενδεχομένως από την ανησυχία της Ελλάδας για μια πιθανή συμφωνία Αιγύπτου – Τουρκίας, οπότε και έσπευσε να προλάβει τυχόν αρνητικές εξελίξεις. Επιπλέον η συμφωνία δεν περιλαμβάνει την πλήρη οριοθέτηση των θαλασσίων συνόρων των δύο κρατών, αφήνοντας εκτός την θαλάσσια ζώνη που αφορά

¹¹⁸[https://ypen.gov.gr/forum-fysikou-aeriou-tis-anatolitikis-mesogeiou-east-mediterranean-gas-forum-emgf/](https://ypen.gov.gr/forum-fysikou-aeriou-tis-anatolikis-mesogeiou-east-mediterranean-gas-forum-emgf/) (πρόσβαση 12 Δεκ 2022)

¹¹⁹ <https://emgf.org/> (πρόσβαση 12 Δεκ 2022)

¹²⁰ <https://www.naftemporiki.gr/finance/871851/kypros-aigyptos-epesan-oi-ypografes-gia-ton-agogo-fysikou-aeriou/> (πρόσβαση 12 Δεκ 2022)

το ελληνικό νησί του Καστελόριζου. Είναι ένα αμφισβητούμενο σημείο από την πλευρά της Τουρκίας, για το οποίο ούτε η Ελλάδα, αλλά ούτε και η Αίγυπτος (την οποία και δεν αφορά άμεσα), πήραν θέση στην εν λόγω συμφωνία, χωρίς να αποκλείεται βέβαια μελλοντική διευθέτηση¹²¹.

Μια νέα συμφωνία μεταξύ Αιγύπτου και Ελλάδας υπογράφηκε το 2022 και προβλέπει τον καθορισμό των ορίων Έρευνας και Διάσωσης (SAR) και τον προσδιορισμό της Περιοχής Πληροφοριών Πτήσης (FIR), ενώ ταυτόχρονα προβλέπει και κοινές επιχειρήσεις SAR¹²². Αυτή η νέα συμφωνία αποτελεί ακόμη ένα χτύπημα στο τουρκολιβικό μνημόνιο και έρχεται σε συνέχεια των προηγούμενων συμφωνιών με την Ελλάδα. Η Αίγυπτος όπως φαίνεται επιδιώκει σταθερά να αναβαθμίζει τις σχέσεις με ευρωπαϊκές χώρες και να καταδεικνύει με κάθε τρόπο ότι αποτελεί δύναμη σταθερότητας στην Ανατολική Μεσόγειο. Μάλιστα ο Αιγύπτιος Υπουργός Άμυνας Στρατηγός Μοχάμεντ Ζάκρι (Mohamed Zakri) δήλωσε χαρακτηριστικά ότι «η συνεργασία μεταξύ των δύο χωρών θα έπρεπε να αποτελεί μοντέλο συνεργασίας για όλες τις χώρες»¹²³

Μια επιπλέον εξέλιξη αποτελεί η πρόσφατη (εντός Δεκεμβρίου 2022), μονομερής κήρυξη των δυτικών ορίων (από την πλευρά της Λιβύης) της ΑΟΖ της Αιγύπτου, κατόπιν απόφασής του Αλ-Σίσι. Η απόφαση αυτή είναι ιδιαίτερης γεωπολιτικής αξίας καθώς κινείται πάνω στο πνεύμα της συμφωνίας για την ΑΟΖ με την Ελλάδα και αμφισβητεί το τουρκολιβικό μνημόνιο. Έτσι πρακτικά η Αίγυπτος εξαναγκάζει την Λιβύη να πάρει θέση και να αρχίσει συνομιλίες¹²⁴.

Η Αίγυπτος συνολικά από το 2000 και μετά και ιδιαίτερα κατά την περίοδο διακυβέρνησης του Αλ-Σίσι, φαίνεται να κάνει ένα έντονο άνοιγμα προς τα Ευρωπαϊκά κράτη και γενικά προς την Ευρωπαϊκή Ένωση σαν οργανισμό. Αντιλαμβανόμενη την ανάγκη για σταθερότητα και ασφάλεια των παραπάνω έκρινε ότι έχει να προσφέρει σε αυτό τον τομέα με την ενεργή παρουσία και συνεργασία, διατηρώντας

¹²¹ <https://www.ejiltalk.org/18969-2/> (πρόσβαση 12 Δεκ 2022)

¹²² <https://greekcitytimes.com/2022/11/23/turkey-greece-egypt-blue-homeland/> (πρόσβαση 12 Δεκ 2022)

¹²³ <https://www.ot.gr/2022/11/22/english-edition/greece-and-egypt-ink-sar-delimitation-agreement/> (πρόσβαση 12 Δεκ 2022)

¹²⁴ <https://defencereDEFINED.com.cy/egypt-sisis-decree-delimits-western-eez-borders-with-libya/> (πρόσβαση 14 Δεκ 2022)

μια σαφή φιλοευρωπαϊκή στάση, αναλαμβάνοντας πρωτοβουλίες και βέβαια επιδεικνύοντας θετική στάση σε κάθε προσέγγιση που θα εξυπηρετούσε αμφίδρομα τα συμφέροντα των συμβαλλόμενων μερών που εν συνέχεια θα αναβάθμιζε τον ρόλο της στην Ανατολική Μεσόγειο.

Κεφ. 5^ο Συμπεράσματα - Επίλογος

Στα παραπάνω κεφάλαια παρουσιάστηκαν κατά χρονολογική σειρά όλες οι περίοδοι διακυβέρνησης της Αιγύπτου καθώς και τα πρόσωπα που αντιπροσωπεύαν αυτή την εξουσία. Από την μελέτη των προσώπων μπορεί κανείς να διαπιστώσει, ότι σε μεγάλο βαθμό τόσο ο τρόπος άσκησης της εξουσίας στο εσωτερικό όσο και της εξωτερικής πολιτικής που διαμόρφωσε τις σχέσεις της Αίγυπτου με τους γείτονες της αλλά και τον ευρύτερο κόσμο, εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από την ιδιοσυγκρασία και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του καθενός από αυτούς.

Τα κράτη του Τρίτου Κόσμου και πλέον μεταψυχροπολεμικά του «Παγκόσμιου Νότου», κλήθηκαν να αντιμετωπίσουν μια πληθώρα και ποικιλία απειλών, που σχετίζονται με τις εσωτερικές πολιτικές, κοινωνικές και θρησκευτικές διεργασίες, από το ασταθές εν γένει περιβάλλον στο οποίο δραστηριοποιούνται αλλά και την συνεχή εναλλαγή των ισορροπιών στην περιφέρεια τους, λόγω της εμπλοκής και επιρροής άλλων περιφερειακών ή και παγκοσμίων δυνάμεων. Οι επιλογές των χωρών αυτών, προκειμένου να απαντήσουν αποτελεσματικά στις προαναφερόμενες απειλές, εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό και από το είδος της διακυβέρνησης, τα συμφέροντα των εγχώριων πολιτικών δρώντων, καθώς και το σχετικό ή και απόλυτο μέγεθος της εκάστοτε απειλής.

Πολλοί μελετητές συμφωνούν ότι η εξωτερική πολιτική των χωρών του «Παγκόσμιου Νότου» εξαρτάται εν πολλοίς από την ιδιοσυγκρασία των ηγετών τους σε συνάφεια με τις πιέσεις του διεθνούς αλλά και περιφερειακού συστήματος. Σε μεγάλο ποσοστό η εξωτερική πολιτική της Αιγύπτου μπορεί να εξηγηθεί από τους παραπάνω παράγοντες. Εξίσου σημαντικό ρόλο παίζουν οι εσωτερικές διεργασίες της Αιγύπτου και οι ενδοκρατικοί παράγοντες που επηρεάζουν την λήψη αποφάσεων και πολλές φορές απειλούν την επιβίωση του καθεστώτος¹²⁵. Σε ότι αφορά την ύπαρξη καθεστώτων σε χώρες του «Παγκόσμιου Νότου», η Αίγυπτος δεν αποτελεί εξαίρεση. Διαχρονικά κυβερνήθηκε από καθεστωτικής μορφής ηγεσίες, ενώ οι δημοκρατικές διαδικασίες ήταν ανύπαρκτες έως έντονα καθοδηγούμενες και λογοκρι-

¹²⁵ Hinnebusch R. A. & Ehteshami A. The foreign policies of Middle East states (Second). Lynne Rienner Publishers. (2014), σελ 101 -102

μένες. Η εξωτερική πολιτική σχεδόν από σύνολο των ηγετών της Αιγύπτου ασκήθηκε βεβαίως για την επιβίωση του κράτους, αλλά πολλές φορές με γνώμονα της επιβίωση του καθεστώτος, από εξωτερικές απειλές και ιδιαίτερα από τις μεγάλες δυνάμεις. Δύσκολα θα μπορούσε να αρνηθεί κάποιος άλλωστε ότι η επιρροή για παράδειγμα των Ηνωμένων Πολιτειών στην περιοχή της Μέσης Ανατολής δεν καθόρισε σε μεγάλο βαθμό τις σχέσεις της Αιγύπτου με τους γείτονες της. Επιπλέον είναι σημαντικό να αναφερθεί πως αξιόλογος παράγοντας που λαμβάνεται υπόψη από τους ηγέτες είναι, όπως προαναφέρθηκε, οι εσωτερικοί δρώντες οι οποίοι, εξυπηρετώντας πολλές φορές συμφέροντα εξωτερικών δρώντων, απειλούν την επιβίωση του καθεστώτος, χωρίς απαραίτητα να αποτελούν απειλή για το ίδιο το κράτος.

Η ακολουθούμενη εξωτερική πολιτική στην περίπτωση της Αιγύπτου σαφώς επηρέασε την θέση της στο παγκόσμιο και περιφερειακό γίγνεσθαι, επιχειρώντας να ακολουθήσει στρατηγικές όπως αυτές περιγράφονται στις κλασικές θεωρίες των Διεθνών Σχέσεων. Η Αίγυπτος παραδοσιακά επιχείρησε να εξισορροπήσει τις δυνάμεις που υφίσταντο στο περιβάλλον της Μέσης Ανατολής, αλλά με διαφοροποίηση από αυτές, προσαρμοσμένη στα δεδομένα της περιοχής. Για παράδειγμα δεν επέλεξε να προχωρήσει σε μια απόλυτη ενδυνάμωση των ενόπλων δυνάμεων της, προκειμένου να εξισορροπήσει την απειλή του Ισραήλ, αλλά εκτός από αυτή κινήθηκε και σε μια εναλλακτική πορεία, επιδιώκοντας μια δυναμική σχέση ειρήνης, ερχόμενη σε σύγκρουση με παραδοσιακούς συμμάχους της στον αραβικό κόσμο. Η παραπάνω ενέργεια δεν μπορεί να εξηγηθεί με παραδοσιακούς όρους Διεθνών Σχέσεων, καθώς τα απόλυτα οφέλη από την ειρήνη με το Ισραήλ ενδεχομένως να υπολείπονται από τα αντίστοιχα της συνεργασίας με άλλες χώρες της περιοχής. Ένας παραδοσιακά εχθρικός παράγοντας για τον αραβικό κόσμο επιλέχθηκε από την Αίγυπτο για να εδραιώσει μια σταθερότητα στην ασφάλειά της.

Η Αίγυπτος λοιπόν επέδειξε διαχρονικά μια προσαρμοστικότητα στις αλλαγές που διαδραματίζονταν στο ευρύτερο περιβάλλον και με βάση τα υφιστάμενα δεδομένα διαμόρφωνε κάθε φορά την τρέχουσα πολιτική της. Βέβαια και πάλι όλες οι εφαρμοζόμενες πολιτικές, όπως διαπιστώνει κανείς από την ανάλυση των ηγετών της, έχουν σε μεγάλο ποσοστό, προσωποκεντρικό χαρακτήρα.

Ο Νάσερ είχε ως βασική προτεραιότητα την επιβίωση του καθεστώτος του, όχι απαραίτητα εις βάρος της επιβίωσης του κράτους. Οι πολιτικές όμως σε μεγάλο

βαθμό καθορίστηκαν από την πρώτη του προτεραιότητα. Κινήθηκε στο πλαίσιο εξωτερικής πολιτικής που περιεγράφηκε παραπάνω σημειώνοντας σημαντικές αλλαγές στην διεθνή παρουσία της Αιγύπτου. Από την άλλη πλευρά ο Σαντάτ παρόλο που είχε την ίδια ανησυχία, για την διατήρηση της διακυβέρνησής του, αντιλαμβάνομενος τις αλλαγές που προέκυψαν κατά τα προηγούμενα χρόνια προσαρμοσε την πολιτική του σε ένα τελείως διαφορετικό άξονα. Η εξωτερική πολιτική της Αιγύπτου κατά την περίοδο του έχει επίσης να επιδείξει σημαντικές επιτυχίες. Σημασία όμως κάθε φορά, έχει να λαμβάνονται υπόψη και οι εσωτερικές εξελίξεις και πολιτικές ανακατατάξεις που μπορεί να μην παραλληλίζονται με την υφιστάμενη πολιτική. Έτσι ο Σαντάτ βρέθηκε αντιμέτωπος ακριβώς με αυτές τις αναδυόμενες δυνάμεις που οδήγησαν στην δολοφονία του. Ο Μουμπάρακ δεν διαφοροποιήθηκε έντονα από τον προκάτοχό του αλλά αναβάθμισε το υφιστάμενο υψηλό επίπεδο των διεθνών σχέσεων της Αιγύπτου. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι οδήγησε την Αίγυπτο σε μια νέα εποχή διεθνών συνεργασιών που εξισορρόπησε σε μεγάλο βαθμό τις εξωτερικές απειλές. Τα αποτελέσματα στους παραπάνω τομείς οφείλονται και στην προσωπικότητά του και παρόλο που ακολούθησε ένα πιο αποκεντρωτικό χαρακτηριστήρα διακυβέρνησης, παρέμεινε σημαντικός παράγοντας στην εξίσωση. Η αδυναμία του να αναδιαρθρώσει την οικονομία σε συνδυασμό με τις αντιπαραθέσεις που προέκυψαν για τις πολιτικές που ακολουθούσε στο εξωτερικό, τον έφεραν απέναντι σε ένα έντονο κύμα δυσαρέσκειας το οποίο αδυνατώντας να κατευνάσει και σε συνδυασμό με την έκρηξη της Αραβικής Άνοιξης έφερε τέλος στην προεδρία του. Ο διάδοχός του Μοχάμεντ Μόρσι δεν διαμόρφωσε ουσιαστικά κάποια νέα πολιτική παρά ακολούθησε την ήδη χαραγμένη πορεία. Η εσωτερική κατάσταση που παρέλαβε δεν του έδωσε κανένα περιθώριο ελευθερίας να χαράξει κάποια νέα τάση στην εξωτερική πολιτική της Αιγύπτου. Αντιθέτως επιδιώκοντας να σταθεροποιήσει την κατάσταση στο εσωτερικό, ακολούθησε ακόμη πιο σκληρές πρακτικές. Επιχείρησε με αυτό τον τρόπο να επιβιώσει πολιτικά, κάτι το οποίο δεν κατάφερε. Η άνοδος του Αλ-Σίσι στην εξουσία και παρόλο το δύσκολο εσωτερικό κλίμα, φαίνεται να έφερε μια ισορροπία. Σημαντικό ρόλο έπαιξαν οι προσωπικές του επιλογές αλλά και το διαρκώς μεταβαλλόμενο διεθνές περιβάλλον. Η ρευστότητα του διεθνούς περιβάλλοντος του επέτρεψε να συνεργάζεται με πολλούς διεθνούς δρώντες ταυτόχρονα. Διατήρησε λοιπόν τις σχέσεις με τις Η.Π.Α, διεύρυνε τους τομείς συνεργασίας με την Ευρώπη και πρόσθεσε την Ρωσία και την Κίνα στην φαρέτρα των επιλογών του.

Συνοψίζοντας και σε ότι αφορά την περίοδο από τις αρχές του 21^{ου} αιώνα και μετά, σημαντικό ρόλο διαδραματίζει η παγκοσμιοποίηση. Η αλληλεπίδραση μεταξύ των χωρών έχει οδηγήσει σε σημαντικό βαθμό στην αλληλεξάρτηση. Η πιο φιλελεύθερη μορφή της οικονομίας απαιτεί δεσμούς μεταξύ των διαφόρων κρατικών δρώντων, γεγονός από το οποίο δεν μπορούν να απέχουν ούτε αυταρχικά κράτη αν επιθυμούν την επιβίωσή τους. Η εμφάνιση νέων δυνάμεων όπως η Ρωσία και η Κίνα, διασπούν την πρότερη αποκλειστικότητα των Ηνωμένων Πολιτειών και κατά συνέπεια δίνουν το περιθώριο για μεγαλύτερο εύρος συνεργασιών στα μικρά κράτη. Επιπλέον τα τελευταία χρόνια υφίστανται και νέες απειλές που διαμορφώνουν εκ νέου το διεθνές περιβάλλον. Η τρομοκρατία, ο ισλαμικός φονταμενταλισμός και η μετανάστευση απαιτούν αντιμετώπιση από τους δυτικούς δρώντες, καθώς απειλούν την ασφάλειά τους. Η Αίγυπτος τόσο λόγω της γεωγραφικής της θέσης της όσο και λόγω της διεθνούς της παρουσίας, αποτελεί ένα ανάχωμα, στο οποίο οι μεγάλες δυνάμεις μπορούν να στηρίξουν την προσπάθειά τους για αντιμετώπιση των ανωτέρω απειλών. Επιπλέον έχει αποδείξει ότι αποτελεί τα τελευταία χρόνια πυλώνα σταθερότητας και ασφάλειας στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου και κατά συνέπεια μπορεί να αποτελέσει σημαντικότερο εταίρο στην παραπάνω προσπάθεια.

Βιβλιογραφία

Ελληνική βιβλιογραφία

Baylis, J., Smith, S. (2007) Η παγκοσμιοποίηση της Διεθνούς Πολιτικής. Επιμέλεια-Πρόλογος Υφαντής Κ., Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο

Κουσκουβέλης, Η. (2004) Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις. Αθήνα: Ποιότητα

Λίτσας, Σ. Ν. (2010) Πόλεμος και Ορθολογισμός, Αθήνα: Ποιότητα

Mearsheimer, J. J. (2011) Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων. Ήφαιστος, Π., Κουσκουβέλης, Η.(Επιστημονική Επιμέλεια). Αθήνα: Ποιότητα

Ξένη βιβλιογραφία

Achrainer, C. (2022). Egyptian Foreign Relations under Al-Sisi: External Alignments since 2013. New York: Routledge

Aran, A., Ginat, R. (2014) Revisiting Egyptian Foreign Policy towards Israel under Mubarak: From Cold Peace to Strategic Peace. *Journal of Strategic Studies*, 37 (4), 556-583

Banerji A.K., (1991) Egypt under Mubarak: The Quest for Stability at Home and Normalization Abroad. *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, 80(317), 7-20

Bilgin, P. (2008) Thinking past 'Western' IR?. *Third World Quarterly*, 29(1), 5-23

Dados, N., Connell, R. (2012) The Global South. *Contexts*, 11 (1), 12-13

Daigle, C. A. (2004) The Russians are Going: Sadat, Nixon and the Soviet Presence in Egypt. *Middle East Review of International Affairs*, 8 (1), 1-15

Dodds, K. (2005) *Global Geopolitics: A Critical Introduction*, Harlow: Pearson Education Limited

Doran, M. (1999) *Pan-Arabism before Nasser: Egyptian Power Politics and the Palestine Question*. New York: Oxford University Press

Duman, A.H. (2020) Leaders and Egyptian Foreign Policy: Individual Factors during Nasser and Morsi Periods. *Middle Eastern Studies*, 12 (2), 369-390

Freedman, R. O. (1973). Soviet Policy toward Sadat's Egypt: From the Death of Nasser to the Fall of General Sadek. *Naval War College Review*, 26 (3), 63-79

Gamal, H. (2015) A revolution without a revolutionary foreign policy. *Adelphi Series*, 55 (453-454), 151-175

Gamal, M. S. (2015) Egypt under SCAF and the Muslim Brotherhood: The Triangle of Counter-Revolution. *Arab Studies Quarterly*, 37 (2), 177-199

Gamal, M. S. (2022) Egyptian Foreign Policy after the 2011 Revolution: the Dynamics of Continuity and Change. *British Journal of Middle Eastern Studies*, 49 (1), 1-22

Gerges, F. A. (1994) *The Superpowers and the Middle East: Regional and International Politics, 1955-67*. Oxford: Westview Press

Grovogu, S. (2011) A Revolution Nonetheless: the Global South in International Relations. *The Global South*, 5 (1), 175-190

Hinnebusch, R. A., Ehteshami, A. (2014) *The Foreign Policies of Middle East States*. London: Lynne Rienner Publishers.

Hobson, J. M. (2007) Is Critical Theory Always for the White West and for Western Imperialism? Beyond Westphalian Towards a Post-racist Critical IR. *Review of International Studies*, 33 (1), 91-116

Hopwood, D. (1993) *Egypt: Politics and Society, 1945-1990*. New York: Routledge

Kaufman, J. P. (2022) *Introduction to International Relations - Theory and Practice*, London: Rowman & Littlefield

Lefebvre, J. A. (2018) Sadat, Anwar (1918–81). In Martel G. (ed) (2018), *The Encyclopedia of Diplomacy*. Hoboken: John Wiley & Sons

Lemke, D. (2003) African Lessons for International Relations Research. *World Politics*. 56 (1), 114-138

Lorenz, J. P. (2021) *Egypt and the Arabs - Foreign Policy and the Search for National Identity*. New York: Routledge

Lynch, M. (2013) *The Arab Uprising: the Unfinished Revolutions of the New Middle East*. New York: Public Affairs

Metz, H. C. (1991) *Area Handbook Series: Egypt: A Country Study*. Washington, D.C.: Library of Congress

Nael, S. (2013) *Egyptian Foreign Policy from Mubarak to Morsi: Against the National Interest*. New York: Routledge

Nkiwane, T. C. (2001) Africa and International Relations: Regional Lessons for a Global Discourse. *International Political Science Review*, 22 (3), 279-290

Osman, T. (2011) *Egypt on the Brink: From Rise of Nasser to the Fall of Mubarak*. London: Yale University Press

Puchala, D. J. (1997) Some Non-Western Perspectives on International Relations. *Journal of Peace Research*. 34 (2), 129-134

Shalaby, E. A. (1992) Egypt's Foreign Policy from 1952 -1992: Some Personal Reflections. *Sage Journals, Security Dialogue* 23 (3) 107-115

Smith, K. (2012) Africa as an Agent of International Relations Knowledge. In Cornelissen S., Cheru F., Shaw T.M. (eds) (2012) *Africa and International Relations in the 21st Century*. New York: Palgrave Macmillan

Stein, W. K. (1999) *Heroic Diplomacy- Sadat, Kissinger, Carter, Begin and the Quest for Arab-Israeli Peace*. London: Routledge

Tickner, A. B., Smith, K. (2020) *International Relations from the Global South: Worlds of Difference*. Abingdon: Routledge

Ηλεκτρονικές πηγές

<https://adst.org/2013/07/the-suez-crisis-and-a-different-side-of-nasser/> (πρόσβαση 5 Δεκ 2022)

Ancic, Ivana. August 17, 2017. «Belgrade, the 1961 Non-Aligned Conference». *Global South Studies: A Collective Publication with the Global South*. <https://globalsouthstudies.as.virginia.edu/key-moments/belgrade-1961-non-aligned-conference> (πρόσβαση 05 Δεκ 2022)

<https://www.britannica.com/event/Arab-Spring> (πρόσβαση 10 Δεκ 2022)

<https://www.britannica.com/topic/Aswan-High-Dam> (πρόσβαση 5 Δεκ 2022)

<https://defenceredefined.com.cy/egypt-sisis-decree-delimits-western-eez-borders-with-libya/> (πρόσβαση 14 Δεκ 2022)

<https://www.egypttoday.com/Article/4/108298/How-did-Egypt-retrieve-Taba-from-Israel-in-1988> (πρόσβαση 12 Δεκ 2022)

<https://www.ejiltalk.org/18969-2/> (πρόσβαση 12 Δεκ 2022)

<https://emgf.org/> (πρόσβαση 12 Δεκ 2022)

<https://english.ahram.org.eg/NewsContent/1/64/289504/Egypt/Politics-/Turkish-rejection-of-EgyptCyprus-border-demarcati.aspx> (πρόσβαση 12 Δεκ 2022)

<https://greekcitytimes.com/2022/11/23/turkey-greece-egypt-blue-homeland/> (πρόσβαση 12 Δεκ 2022)

https://guides.library.cornell.edu/arab_spring/Egypt (πρόσβαση 10 Δεκ 2022)

<https://www.iemed.org/publication/social-protests-in-egypt-before-and-after-the-25-january-revolution-perspectives-on-the-evolution-of-their-forms-and-features/> (πρόσβαση 10 Δεκ 2022)

<https://www.naftemporiki.gr/finance/871851/kypros-aigyptos-epesan-oi-ypografes-gia-ton-agogo-fysikou-aeriou/> (πρόσβαση 12 Δεκ 2022)

<https://odeth.eu> (Η ειρήνη του Κάμπ Ντέιβιντ και τα αποτελέσματα της στις σχέσεις Ισραήλ-Αιγύπτου) (πρόσβαση 12 Δεκ 2022)

<https://www.ot.gr/2022/11/22/english-edition/greece-and-egypt-ink-sar-delimitation-agreement/> (πρόσβαση 12 Δεκ 2022)

<https://www.thecairoreview.com/essays/egypts-shifting-foreign-policy-priorities/> (Πρόσβαση 12 Δεκ 2022)

<https://ypen.gov.gr/forum-fysikou-aeriou-tis-anatolikis-mesogeiou-east-mediterranean-gas-forum-emgf/> (πρόσβαση 12 Δεκ 2022)